

HİKMET

ULUSLARARASI HAKEMLİ İLMİ
ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL PEER-REVIEWED JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH
МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКО СПИСАНИЕ

ADEKSAM

Gostivar - Kuzey Makedonya

Yayın yılı: XXIII, Sayı: 38, Yıl 2022/2

HİKMET

Uluslararası Hakemli İlmî Araştırma Dergisi

ADEKSAM

Sahibi: Tahsin İBRAHİM

BAŞ EDITÖR:

Prof. Dr. Numan ARUÇ

EDITÖR YARDIMCISI:

Prof. Dr. Mahmut ÇELİK

ULUSAL YAYIN KURULU:

Prof. Dr. Abdülmecit NUREDİN (Kuzey Makedonya)

Prof. Dr. Mensur NUREDİN (Kuzey Makedonya)

Doç. Dr. Aybeyan SELİM (Kuzey Makedonya)

Doç. Dr. Arafat USEİNİ (Kuzey Makedonya)

Doç. Dr. Osman EMİN (Kuzey Makedonya)

Doç. Dr. Muhittin KAHVECİ (Kuzey Makedonya)

Dr. Fatma HOCİN (Kuzey Makedonya)

ULUSLARARASI YAYIN KURULU:

Doç. Dr. Fahriye EMGİLLİ (Türkiye)

Doç. Dr. Adnan KADRİÇ (Bosna Hersek)

Dr. Marija DJİNDJİC (Sırbistan)

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Kosova)

Dr. Almira SULYEVİÇ (Sırbistan - Sancak)

HİKMET

Uluslararası Hakemli İlmî Araştırma Dergisi

ULUSAL BİLİM VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU	(Kuzey Makedonya)
Prof. Dr. Ahmet ŞERİF	(Kuzey Makedonya)
Prof. Dr. Numan ARUÇ	(Kuzey Makedonya)
Prof. Dr. Nazım İBRAHİM	(Kuzey Makedonya)
Prof. Dr. Musa MUSAI	(Kuzey Makedonya)
Prof. Dr. Violeta DİMOVA	(Kuzey Makedonya)
Prof. Dr. Dragi GORGİEV	(Kuzey Makedonya)

ULUSLARARASI BİLİM VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Orhan DERMAN	
Hacettepe Üniversitesi	(Türkiye)
Prof. Dr. Recai COŞKUN	
Sakarya Üniversitesi	(Türkiye)
Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN	
İstanbul Üniversitesi	(Türkiye)
Prof. Dr. Necati DEMİR	
Gazi Üniversitesi	(Türkiye)
Prof. Dr. Mehmetzeki İBRAHİMGİL	
Gazi Üniversitesi	(Türkiye)
Prof. Dr. Dr. Melahat PARS	
Ankara Üniversitesi	(Türkiye)
Prof. Dr. Mirjana TEODOSİJEVIC	
Belgrad Üniversitesi	(Sırbistan)
Prof. Dr. Ksenija AYKUT	
Belgrad Üniversitesi	(Sırbistan)

HİKMET

Uluslararası Hakemli İlmî Araştırma Dergisi

Prof. Dr. Gazmend SHPUZA	
Arnavutluk Bilimler Akademisi	(Arnavutluk)
Prof. Dr. Lindita XHANARI	
Tiran Üniversitesi	(Arnavutluk)
Prof. Dr. Kerima FİLAN	
Sarayevo Üniversitesi	(Bosna Hersek)
Doç. Dr. Adnan KADRİÇ	
Zenitsa Üniversitesi	(Bosna Hersek)
Doç. Dr. Tudora ARNAUD	
Şevçenko Kiev Milli Devlet Üniversitesi	(Ukrayna)
Prof. Dr. Vugar SULTANZADE	
Doğu Akdeniz Üniversitesi	(KKTC)
Doç. Dr. Mehseti İSMAYİL	
Azerbaycan Devlet Üniversitesi	(Azerbaycan)
Prof. Dr. Tacida ZUBCEVIÇ HAFIZ	
Priştine Üniversitesi	(Kosova)

Sekreter: Mine KARABERZAT

Tasarım : İlker ALİ

Tercüme : Ayhan ŞABAN

İrtibat: adeksam@live.com

web: www.hikmet.mk / www.hikmetdergisi.org

İÇİNDEKİLER

EVLİ BİREYLERİN YAŞAM DOYUMU

Doç. Dr. Arafat ÜSEİNİ, Arş. Gör. Ayşenur DURSUN

8

TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİM (LİSE) DİN DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDA AHİRET İNANCI ÖĞRETİMİ

Banu GÜRER

16

OSMANLI DÖNEMİNDE MAKEDONYA

İvana KOTEVA

38

SKOJ ANTI-FAŞİST GENÇLİĞİN GOSTİVAR FAALİYETLERİ

Mr. Daniel GJORGJEVSKI

46

TÜRK EDEBÎ YARATICILIĞINDA KELİME NÜANSLARI ÜZERİNE TEMATİK BİR YAKLAŞIM

Mumi ALİOV

54

BAŞ YAZI

Büyük bir memnuniyetle arz etmek istiyoruz ki, başta Türkçe ve İngilizce dillerinde makaleleri ihtiva eden ve Balkanlar'daki Türk – İslam medeniyeti, kültürü ve tarihini yanısıra, genel olarak ilim ve bilimle ilgili konuları yayınlayan yegane uluslararası ilmi – araştırma ve hakemli dergi hüviyetine sahip olan HİKMET dergisinin 38. sayısı elinizde bulunmaktadır. Hassaten bu derginin ilk ve kurucu editörü olarak tekrar bu derginin 38. sayısını bizim editörlüğümüzde Türk ve uluslararası bilim kamuoyu karşısına da çıktığımızı memnuniyetle bildirmektediriz. Birkaç sayıdan itibaren, HİKMET dergisinin Bilim ve Hakem Kurulu'na 8 değişik ülkeden üyelerin katıldıklarını iftiharla bildirmektediriz. HİKMET dergisinin 26. sayıdan itibaren yeni bir uluslararası boyuta, farklı bir konseptte ve formata kavuştuğunu bildirmek istiyoruz.

Bundan böyle, HİKMET dergisi uluslararası ilmi dergiler tarama sistemine dahil olarak tam manasıyla hem ilmi seviyesini hem de uluslararası boyutunu yükselterek, tamamen uluslararası hakemli dergi hüviyetine kavuştuğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. HİKMET dergisinin bu 38. sayısında başta yurtiçi (Makedonya) olmak üzere Türkiye'den de gelen makaleleri yayınlamış bulunmaktayız. Yurtdışından HİKMET'e gönderilen makalelerin aslında yurtdışında HİKMET dergisine olan ilginin ve önemin bariz bir ispatı olsa gerek. Nitekim, HİKMET dergisinin Makedonya, Balkanlar, AB'nin değişik ülkelerine ve ABD'nin birkaç kütüphanesine gönderilmesi konusu, dergimizin uluslararası bir hüviyete ve boyuta kavuştuğunun önemli göstergelerinden biri oluşunu düşünüyoruz. Yavaş, ancak sağlam adımlarla ilerley-

en dergimize bundan böyle yurtiçi ve yurtdışından gönderilecek ve derginin uluslararası kıstasları ile yayın HİKMET Kasım 2021 felsefesine uygun olan makalelerin yayınlanacağını ve yıl 18 HİKMET 36 - Kasım 2021/2 HİKMET'in uluslararası boyutunun daha da genişleneceği kanaatindeyiz. Bilim ve Hakem Kurulu'nun yapmış olduğu titiz ve özeverili çalışmalarından dolayı HİKMET dergisi adına şükranlarımızı bildiriyoruz. Uluslararası İlmî Araştırma dergisi olan HİKMET dergisinin bu mahiyette 18 yıl sürekli olarak yayınlanan ve 38. sayısına ulaşan Makedonya'da ender ve önemli dergilerden biri olduğu kanaatindeyiz. Tarihin bir cilvesi olarak hem halefimiz hem de selefimiz olan bundan önce görevlerini muhteşem bir

şekilde yerine getiren ve bu dergiyi en üst dünya standartlarına taşıyan bütün editörlere müteşekkirimiz...

Değerli okuyucular, HİKMET dergisinin bu 36. sayısına ilmi makalelerini gönderme zahmetinde bulunan yurtiçi ve yurtdışındaki değerli hocalarımıza ve bu makalelerin ilmi değerlendirmelerini yapma gayretinde bulunan HİKMET dergisinin Bilim ve Hakem Kurulu'nun değerli üyelerine, HİKMET dergisi Yayın Kurulu ve ADEKSAM adına saygı ve şükranlarımızı bildirir, keza, HİKMET dergisinin teknik ve tasarımının hazırlanmasında hizmeti geçen herkese teşekkür eder, HİKMET dergisinin 36. sayısını ile karşınıza çıkıncaya dek hepiniz Allah'a emanet olun..

Kasım, 2021 Gostivar
KUZEY MAKEDONYA

Editör:
Prof. Dr. Numan ARUÇ

UDK:
Makale türü:
1.02 Genel bilimsel makale

Kabul edildi: 15.09.2022
Revize : 21.10.2022
Onaylandı : 05.10.2022

EVLİ BİREYLERİN YAŞAM DOYUMU

Doç. Dr. Arafat ÜSEİNİ

Arş. Gör. Ayşenur DURSUN

Uluslararası Vizyon Üniversitesi, arafat.husein@vizyon.edu.mk

Uluslararası Vizyon Üniversitesi, aysenur.dursun@vizyon.edu.mk

ÖZET

Evlilik çiftlerin hayatında önemli bir bölümü tamamlamakla birlikte, insanların fiziksel, sosyal ve duygusal esenliği üzerinde de büyük bir etkisi vardır. Farklı cinsiyetten iki kişi tarafından bütünsel olarak tamamlanmak, evlilikte “uyuma” katkıda bulunur. Kadın ve erkeğin farklı boyutlarda karşılıklı uyumu ile eşlerin bütünsel uyumu ortaya çıkmaktadır. Aile mutluluğu, eşlerin ilişki davranışı, sosyal yaşam, duygusal yaşam, insan ilişkileri ve benzeri konularda birbirini tamamlaması ile gerçekleşebilir. Yaşam koşullarının giderek zorlaştığı günümüz dünyasında, bireylerin bu koşullara karşı mücadele etmek ve bu mücadele sırasında mutluluğa ulaşmak için kurdukları evlilik birliğinde elde ettikleri uyumun etkisi kaçınılmazdır. Bu birliktelik sırasında çiftler arasında yaşanacak olumsuzluklar, bireyleri mutsuz edecek ve doğrudan yaşam doyumlarının azalmasına yol açacaktır.

Anahtar kelimeler: evlilik, yaşam, doyum

UDK :
Article type:
1.02 Overview scientific article

Received : 15.09.2022
Revise : 21.10.2022
Accepted : 05.10.2022

LIFE SATISFACTION OF MARRIED COUPLES

Asst. Prof. Dr. Arafat ÜSEİNİ

Res. Asst. Ayşenur DURSUN

International Vision University, arafat.husein@vizyon.edu.mk

International Vision University, aysenur.dursun@vizyon.edu.mk

ABSTRACT

While marriage completes an important part in couples' life, it also has a huge impact on people's physical, social and emotional well-being. Being holistically completed by two people of the opposite sex contributes to "harmony" in marriage. With the mutual harmony of men and women in different dimensions, the holistic harmony of the spouses emerges. Family happiness can be achieved when spouses complement each other in all other behaviors, such as social life, emotional life, human relations and similar issues. In today's world where living conditions are getting harder and harder, the effect of the harmony that individuals have achieved in the marriage union they have established in order to struggle against these conditions and to achieve happiness during this struggle is inevitable. The negativities to be experienced between the couples during this union will make the individuals unhappy and directly lead to a decrease in their life satisfaction.

Keywords: Marriage, Life, Satisfaction

1. Giriş

Araştırmalar, geçmişten günümüze doyum sağlamanın ve bireyin iyilik halinin nasıl tanımlanacağını, olumlu ruh sağlığına ulaşmada önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Bağlanma biçimi, evlilik ve yaşam doyumunun bireyin yaşamındaki önemi düşünüldüğünde, araştırmaya değer bir dizi konu olarak görülmektedir. Memnuniyet kavramının tanımlarına bakıldığında; bireyin kendi belirlediği kriterlere göre ve yine kendi algısına göre bulmayı beklediği bir değerlendirme durumu olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, bireyin yaşamdan ve evlilikten doyumunu, ilgili değişkene ilişkin beklentiler ve bu beklentilerin gerçekleşme derecesini algılama biçimi tarafından belirlenir. Adler (2002), ne bazı yetenekler sağlayan kalıtımın ne de bazı izlenimler sağlayan çevrenin hayatın sorunlarıyla yüzleşmede ve dış dünya ile ilişkileri belirlemede belirleyici olmadığını savunmaktadır. Kalıtımın ve çevrenin dış dünyayı ve sorunları belirlemedeki rolü, deneyimlerimizi nasıl algıladığımız ve yorumladığımızda etkilidir. Kısacası, kalıtımın ve çevrenin yapı taşları ile yaşamı algılama ve yorumlama biçimimiz değişir.

Bu düşünceden yola çıkarak; kişinin mevcut durumu algılamasının ve içinde bulunduğu durumu nasıl yorumladığının evlilik ve yaşam doyumunun belirlenmesinde ne kadar önemli olduğuna dair bir yorum yapılabilir. İşte tam da bu nedenle evli bireyler, ortak yaşam koşulları ve koşullarına rağmen, evlilik ve yaşam koşullarındaki benzer durumları farklı algılamakta ve yorumlamaktadır. Koşullar yaygındır; ancak bireyin kendi algıları ve yorumları kalıtım ve getirdikleri çevresel yapı taşlarına göre farklılık gösterir.

2. Yaşam Doyumu

Psikolojide insan, yaşam durumunu her zaman değerlendiren nesnel bir varlıktır. Buna göre kişilerin amaçlarına ulaşana kadar tatmin hissetmedikleri belirtilmektedir. Bu nedenle insanın nihai arzusunun, amaçlarına ve arzularına ulaşmak olduğu ve bu başarının yaşam doyumuna yol açtığı söylenebilir (Tumlü ve Reçepoğlu, 2013). Yaşam doyumunu, bireyin yaşamla ilgili beklentilerinden ve başarı düzeyinden kaynaklanan durumdur. Mutluluk, ahlak vb. yaşam doyumunu gibi özelliklere ait iyi olma durumunu karakterize eden, bireyin yaşamının her alanında olumlu gelişme derecesidir. Bu derece, bireyin ayrılmaz bir parçası olan meslek hayatını ve örgüte olan bağlılığını da etkileyebilir.

Yaşam doyumunu, yaşamın psikolojik ve çevresel koşullarıyla ilgili çok boyutlu bir kavramdır. Memnuniyet, yapmak veya yeterince yapmak anlamına gelen Latince bir kelimedir. Memnuniyet, tanımlanması zor bir kelimedir (Çelik vd., 2017). Tatmin etme eylemi veya tatmin olma, sahip olma ve zevk alma durumu; ve tatmin etmek, herhangi bir kişinin arzularını veya isteklerini tam olarak tatmin etmektir. Genel olarak tatmin kelimesi, arzuların, duyguların veya zevklerin, mutluluğun, memnuniyet ve iyimserliğin yerine getirilmesi veya tatmin edilmesi olarak tanımlanır.

Yaşamdan doyum, arzu edilen bir sonuçta ulaşmak için gerekli koşulların yerine getirilmesidir (Kara vd., 2018). Yaşamdan doyum, kişinin kendi yaşam koşullarını kabul etmesi, yaşam koşullarından ya da yaşamın istek ve ihtiyaçlarını karşılaması anlamına gelir. Yaşam doyumunu, bir kişinin kendi yaşamı hakkında

yaptığı bir yargı ve ölçüdür. Veenhoven (1996), yaşam memnuniyetini, bir bütün olarak yaşam kalitesinde olumlu bir gelişme olarak tanımlamaktadır. Christopher (1999) ise yaşam doyumunu, bireyin iyi yaşamı aile, okul ve arkadaşlar bağlamında kendi ölçütleriyle bütüncül değerlendirmesi olarak tanımlamaktadır.

Yaşam doyumunu açıklamak için kolay, tek ve net bir kavram olmadığı için birçok farklı tanım bulunabilir. Yaşamdan memnuniyet, insan deneyiminin kapsamlı bir kriterini veya sonucunu temsil eder (Çalışandemir ve Baltacı, 2017).

Yaşam doyumunu, bireyin kendi seçtiği kriterlere dayalı olarak kişisel iyilik hali ve yaşam kalitesi hakkındaki yargısını ifade eder. Genel olarak yaşam doyumunu, bir kişinin iş, boş zaman ve çalışma süresi dışındaki zaman olarak tanımlanan yaşamla gösterdiği duygusal etkileşim olarak tanımlanabilir. Yaşam doyumunu, kişinin yaşam tarzından duyduğu memnuniyet derecesidir. Yaşamdan duyulan doyum, genellikle yaşamın kendisinden aldığımız hazzı ifade eder (Sapmaz ve Doğan, 2012). Memnun ve anlamlı bir yaşam hem öznel düşünceyi hem de nesnel bileşeni içerir. Yaşam doyumunu, bir kişinin hayata ve olaylara karşı tutumunun, sorunlarla karşılaştığında onlara bakış açısının, deneyimlerinin ve etkileşimsel olayların karmaşık bir endeksidir. Tabii ki, bir kişi ancak gerçekçi arzu ve beklentiler geliştirme konusundaki yetenekleri ve potansiyeli hakkında gerçekçi bir değerlendirmeye sahip olduğunda mutlu olabilir (Akyol vd., 2018).

Yaşam doyumunu, bireyin öznel iyi oluşa, yani öznel iyi oluşa ve yaşam kalitesine ilişkin edindiği düşünceleri, yaşamın gerçekleri açısından ifade eder. Genel-

likle kişinin hayatından memnundur. Yaşam doyumunu, bir kişinin belirli bir zamanda, olumsuzdan olumluya değişen, hayata karşı duygu ve tutumlarının genel bir değerlendirmesidir. Çalışmalar öznel iyi oluşun iki geniş yönünü şu şekilde tanımlamıştır (Sapmaz ve Doğan, 2012).

- Genellikle hoş giden etki ve hoş gitmeyen etki olarak ikiye ayrılan duygusal bir bileşen
- Yaşam doyumunu adı verilen bilişsel bir bileşen

Öznel iyi oluşun duygusal ve bilişsel bileşeni tamamen bağımsız değildir; bununla birlikte, iki bileşen biraz farklıdır ve ayrı ayrı düşünüldüğünde tamamlayıcı bilgiler sağlayabilir. Öznel iyi oluş, bireylerin duygusal ve bilişsel yönlerini önemli görür, ancak yaşam doyumunu bileşenine daha az dikkat edilir. Yaşam doyumunu genellikle ayrı bir faktör olduğundan ve yalnızca yordayıcı değişkenlerle ilişkilendirildiğinden, bu yapının ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Çalışkan vd., 2017).

Yaşam doyumunu öznel iyi oluşun kritik bileşeni olarak kabul edilmektedir. İş, evlilik ve sağlıkla ilgili belirli bir alandan memnuniyet olarak değerlendirilir. Yaşam memnuniyeti, hedeflerine ulaşım ulaşımadıkları, etraflarındaki diğerleri kadar iyi olup olmadıkları ve şu anda değil, genel olarak mutlu olup olmadıkları gibi faktörler de dahil olmak üzere, insanların hayatlarını bir bütün olarak düşünmelerini içerir.

3. Yaşam Doyumu İhtiyacı

İnsan yaşadığı sürece yaşam doyumuna ihtiyaç duyar çünkü yaşam doyumunu ihtiyacı karşılanmadığında yaşamla ilgili olumsuz düşünceler gelişir. Yaşam doyumunu genellikle bir kişinin tüm yaşamını ve yaşamın tüm yönlerini kapsar. Doyum olmadan huzurlu ve keyifli bir yaşamdan bahsetmek mümkün değildir, bu nedenle yaşamdan doyuma ulaşmak için bireyin günlük yaşamın gerilimlerini ve endişelerini kırmayı öğrenmesi gerekir. Aksi takdirde tüm bunlar bireyin yaşam doyumunu olumsuz etkiler. Yaşam doyumunu, bireyin iyilik halini, yaşam kalitesini ve mutluluğunu ifade eder ve yaşam doyumunu ihtiyaçlarını karşılamada önemlidir (Yelpaze ve Yakar, 2019).

Hayatından memnun olmayan insanların içinde ve dışında uyumsuzluklar vardır. Yaşamdan tatmin olmama, yaşamda boşluk, huzursuzluk ve anlamsızlık duygularına yol açar. Bu çelişkili durum; iş yerinde karakter, değerler ve verimlilik sorunları. Yaşam doyumunu yüksek olan bir kişinin yaşamdan mutlu olması ve yaşamla daha uyumlu olması beklenir. Bir gruptaki bireyin yaşam doyumunu yaşamın önemini gösterirken, doyum azaldığında olası sorunları gösterir (Özdemir ve Dilekmen, 2016).

Yaşam memnuniyetini en üst düzeye çıkarmada ve memnuniyetsizliği azaltmada oynayacak önemli roller vardır. Bunlar çevre, yani sosyal, zihinsel ve fiziksel çevre ile ilgili olabilir. Birçok çalışma, bireyin yaşam doyumunu hangi faktörlerin etkileyebileceğini belirleme-ye çalışmıştır.

3.1. Kişisel Faktörler

Kişisel faktörler yaşam doyumunu etkiler. İhtiyaçların karşılanmaması zihinde gerilim ve kaygı yaratır. Sonuç olarak, huzursuzluk ve memnuniyetsizlik ortaya çıkabilir. Çeşitli kişisel ihtiyaçlar aşağıdaki gibidir:

- Fizyolojik ihtiyaçlar yemek, su, uyku, güvenlik gibi ihtiyaçlardır.
- Psikolojik ihtiyaçlar, özsaygı, tutum, sosyal zeka, akıl sağlığı, kaygı, hayal kırıklığı, yaşam becerileri, duygusal istikrarı içerir.
- Sosyal ihtiyaçlar, güçlü aile desteğini (eş, çocuklar ve ailenin geri kalanından memnuniyet), sosyal katılım, sosyal destek, bilişsel sosyal beceriler, aile ilişkileri, sosyal statü ve diğer sosyal medya ve bağlantıları içerir. Aynı zamanda, sosyal bir varlık olarak insan, toplumdaki statüsü ve konumu ile belirlenen sosyal tanınmaya ihtiyaç duyar.
- İşin doğası da bireyin iş tatminini değiştiren bir faktör olarak görülmektedir. İşin doğası, bir kişinin statüsünü ve sosyal konumunu yükseltmede önemli bir faktördür. Bu nedenle, uygun bir iş yaşamda memnuniyet getirir.
- Son olarak, yaşam memnuniyetini etkileyen diğer bir faktör olarak görülen ekonomik durum, konut ve yaşam koşullarından kaynaklanan memnuniyeti, gelirin satın alma gücünü ve finansal ödeme gücünü ifade etmektedir (Çevik ve Korkmaz, 2014).

3.2. Çevresel faktörler

Çevre, etrafımızdaki her şeyi içerir. Sadece çeşitli psikolojik özellikleri değil, aynı zamanda iyi sosyal davranışları-

mızı da etkileyen önemli faktörlerden biridir. Sakin ortam, dengeli bir yaşamı kolaylaştırmaya yardımcı olur. Çevre ile iyi sosyal ilişkiler, birlikte yazı yazmak, sosyal aktivitelere katılmak da yaşam doyumunu sağlar. Sosyal becerileri yüksek bireyler daha sosyal, empati kapasiteleri daha yüksek ve daha mutludur. Bu özellikler yaşam doyumunu olumlu yönde artırır. Ayrıca çalışma hayatında yükselme, iyi bir gelir, iş güvencesi, yeterli çalışma koşulları ve işyerinde başarı da yaşam memnuniyetini olumlu yönde etkiler.

Yaşam doyumunu çok kişisel bir değerlendirmedir, kendi yaşam doyumunu kriterlerinize göre karar vermelisiniz. İki birey çok benzer hayatları paylaşabilir ve biri hayatı tatmin edici bulabilirken diğeri olmayabilir (Avşaroğlu ve Hayri, 2019).

Yaşam memnuniyeti, yaşam kalitesi arasındaki ayırım belirsizdir ve terimler bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Yaşamdan memnuniyet, yaşamın kişisel alanlarından duyulan memnuniyetin sonucudur. Bu alanlar aile hayatı, arkadaşlar, sağlık, eş ve kendini gerçekleştirmeyi içerir. İkinci kavram, daha geniş sosyal çevrede yaşam kalitesi ile ilgilidir (Aydiner, 2011).

Sonuç ve tartışma

Evlilik, birlikte yaşamak, hayatı paylaşmak, çocuk sahibi olmak ve onları büyütmek için bir araya gelen farklı ilgi, istek ve ihtiyaçlara sahip iki kişi arasında kurulan bir ilişki sistemidir. İlişki ihtiyaçların karşılıklı dayanışma, toplumsal onay ve tüm toplumsal yasaklardan muafiyet içinde karşılandığı kaynaşmaya dayalı bir sözleşmedir. Evlilik,

bireyleri birbirine bağlayan, insanlığın geçmişiyle birlikte büyüyen ve süreçteki farklılıklara rağmen varlığını sürdüren bir kurumdur. Evlilik, birbirine derinden bağlı iki insan arasındaki samimi bir bağlıdır. Bu ilişkinin her geçen gün daha da güçlenmesi için çiftlerin ahlaki ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Bu ihtiyaçların karşılanmasının da evlilik uyumu üzerinde büyük etkisi vardır. Yaşam doyumunu, bireyin amaç ve beklentilerine ulaşması, sahip oldukları ve olmak istedikleri arasındaki etkileşime dayalı bir değerlendirme ve sahip olduklarını düşünerek bireysel bir doyum biçimidir.

Literatürde cinsiyetin yaşam doyumunda anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna varan çalışmalara rastlanmıştır. Avcı ve Pala (2004) tarafından yapılan çalışmada cinsiyete göre yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. “Diener ve Diener” (1995) tarafından 31 ülkede 49 farklı üniversitede yaşları 17 ile 25 arasında değişen 13.118 öğrenciyle yapılan çalışmada cinsiyete göre yaşam doyumlarında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Adler, A. (2002). Psikolojik Aktivite. (B. Çorakçı, Çev.). 6. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Akyol, B., Başaran, R., & Yeşilbaş, Y. (2018). Halk eğitim merkezlerine devam eden kursiyerlerin yaşam doyum düzeyleri ve yaşam boyu öğrenme eğilimleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (48), 301-324.

Avcı, K., Pala, K., (2004). "Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesinde Çalışan Araştırma Görevlisi ve Uzman Doktorların Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı:2, 81-85, s.83

Avşaroğlu, S., & Hayri, K. (2019). Yaşam doyumunu ile sıkıntıyı tolere etme arasındaki ilişkide iyimserliğin aracı etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(53), 565-588.

Aydiner, B. B. (2011). Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının alt boyutlarının genel öz-yeterlik yaşam doyumunu ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Çalışandemir, F., & Baltacı, H. Ş. (2017). Okul öncesi öğretmen adaylarının üniversiteye uyum düzeylerinin yordayıcıları olarak yaşam doyumunu ve genel öz-yeterlik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (44), 229-249.

Çelik, M., Sanberk, İ., & Deveci, F. (2017). Öğretmen adaylarının yaşam doyumlarının yordayıcısı olarak psikolojik dayanıklılık ve umutsuzluk. *Elementary Education Online*, 16(2).

Çevik, N. K., & Korkmaz, O. (2014). Türkiye’de yaşam doyumunu ve iş doyumunu arasındaki ilişkinin iki değişkenli sıralı probit model analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 126-145.

Diener, E.. ve Diener, M., (1995). "Cross-Cultural Correlates of Life-Satisfaction and SelfEsteem", *Journal of Personality and Social Psychology*, Cilt: 168, Sayı:4, 653-663

Diener, E., ve Suh, M.E. (1998). "Focus on Emotion and Adult Development. K.Warner Schaie ve Powell Lawton (Edt.), *Subjective Well-Being and Age: An International Analysis*", *Annual Review of Gerontology and Geriatrics*, Sayı:17, 304-324, s.320.

Kara, F. M., Gürbüz, B., Kılıç, S. K., & Erman, Ö.(2018). Beden eğitimi öğretmeni adaylarının serbest zaman sıkılma algısı, yaşam doyumunu ve sosyal bağlılık düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 6(12), 342-357.

Özdemir, M., & Dilekmen, M. (2016). Eğitim fakültesi öğrencilerinin duygusal zekâ ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 98-113.

Sapmaz, F., & Doğan, T. (2012). Mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak iyimserlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 63-69.

Tümlü, G. Ü., & Receptoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumunu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 205-213.

Yelpaze, İ., & Yakar, L. (2019). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunu ve bilişsel esnekliklerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(54), 913-935.

BEYAN

Yazar çıkar çatışması olmadığına beyan etmektedir.

UDK :

Makale türü:

1.01 Orjinal bilimsel makale

Kabul edildi: 16.09.2022

Revize : 20.09.2022

Onaylandı : 11.10.2022

TÜRKİYE’DE ORTAÖĞRETİM (LİSE) DİN DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDA AHİRET İNANCI ÖĞRETİMİ

Banu GÜRER

ÖZET

Tanrı inancına sahip birçok dinin inanç esasları içerisinde ahiret inancı yer aldığını söylemek mümkündür. Ahiret inancı, dünya hayatının ardından gelen ve dünya hayatındaki yaşantıyla ilişkili ikinci bir hayatın varlığına inanmak anlamına gelmektedir. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki bu ilişki, ahiret inancının aynı zamanda bir ahlâk konusu olmasını da beraberinde getirmektedir. Zira bu duruma göre ahiret inancı, dünya hayatında insan için bir takım ahlaki sorumlulukların yerine getirilmesi açısından itici bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahiret inancının, din derslerine konu edilmesini iki açıdan düşünmek mümkündür: Bunlardan birincisi ahiret kavramının ve ahirete dair bilgilerin öğretilmesi; ikincisi ise inancın tutum ve davranışa yansımaları doğrultusunda ahiret bilincinin kazandırılmasıdır. Gençlik ve din üzerine yapılan çalışmalarda, gençlerin merak ettikleri ve aynı zamanda çeşitli soru ve problemlerinin olduğu konular arasında ahiret hayatı ve ahirete dair kavramların olduğu tespit edilmektedir. Gerek ahiret bilinci boyutu gerekse gençlerin konuyla ilgili problemleri dikkate alındığında, örgün din eğitimi çerçevesinde ahiret inancı konusunun nasıl ele alındığını tespit etmek bir problem alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen hususlardan hareketle çalışmamızda, Cumhuriyet dönemi ortaöğretim/lise din derslerinde ahiret inancı ve öğretimi konusu, din dersi öğretim programları ve ders kitapları kapsamında doküman analizi metodu ile betimsel analiz tekniği kullanılarak incelenecektir.

UDK:
Article type:
1.01 Original scientific article

Received : 16.09.2022
Revise : 20.09.2022
Accepted : 11.10.2022

**THE TEACHING OF BELIEF IN THE HEREAFTER IN THE
CURRICULUM AND TEXTBOOKS OF SECONDARY EDUCATION
(HIGH SCHOOL) RELIGIOUS CLASSES IN TÜRKIYE**

Banu GÜRER

ABSTRACT

It is possible to say that belief in the hereafter is included in the belief principles of many religions that have a belief in God. Belief in the Hereafter means believing in the existence of a second life that comes after the worldly life and is related to the life in this world. This relationship between the life of this world and the life of the hereafter brings the belief in the hereafter to be a moral issue at the same time. Because, according to this situation, belief in the hereafter appears as a driving force for human beings in terms of fulfilling certain moral responsibilities in worldly life. It is possible to think of the belief in the hereafter as the subject of religious classes in two ways: First, teaching the concept of the hereafter and information about the hereafter; the second is to gain awareness of the hereafter in line with the reflection of belief on attitudes and behaviors. In the studies on youth and religion, it is determined that the concepts of the hereafter and the life in the hereafter are among the subjects that young people are curious about and at the same time have various questions and problems. Considering both the dimension of awareness of the hereafter and the problems of young people on the subject, it occurs as a question to determine how the issue of belief in the hereafter is handled within the framework of formal religious education. Based on the aforementioned issues, in our study, the subject of belief in the hereafter and teaching in the secondary/high school religion classes in the Republic period will be examined using the document analysis method and descriptive analysis technique within the scope of the curriculums and textbooks of the religion classes.

Giriş

Mahiyeti, farklı dinlerin yanı sıra aynı din içerisinde dahi tartışılmış olsa da ahiret inancı Tanrı inancına sahip birçok dinin inanç esasları arasında yer alır. Kelime anlamı olarak “son” manasına gelen “âhir” kelimesinden türeyen âhiret kavramı, sonlu dünya hayatının sonsuzluk niteliğine sahip başka bir hayata açılmasını ifade etmektedir (Topaloğlu, 1988; 543). Kavramdan hareketle âhiret inancı, dünya hayatının ardından gelen ve dünya hayatındaki yaşantıyla ilişkili ikinci bir hayatın var olacağına inanmak manasını taşımaktadır.

Âhiret inancına göre, dünya hayatı ile âhiret hayatı arasında devamlılık arzeden bir süreç ve ilişki söz konusudur. Bu ilişki çerçevesinde dünya hayatı âhiret hayatının zemini olarak tayin edilmektedir. Bir başka ifadeyle âhiret inancı bağlamında dünya hayatı âhirete bir hazırlık olarak anlamlandırılmakta ve dünya, kişinin âhiretini inşa edeceği yer olmaktadır. Dünya hayatı ile âhiret hayatı arasındaki bu ilişki, âhiret inancının aynı zamanda bir ahlâk konusu olmasına yol açmaktadır. Zira bu duruma göre âhiret inancı, dünya hayatında insan için bir takım ahlâki sorumlulukların yerine getirilmesi açısından itici bir güç olarak ortaya çıkmaktadır.

Âhiret inancı, birçok âyette “Allah’a imandan” hemen sonra ve birbirine bağlı olarak zikredilmesi itibarıyla Kur’ân-ı Kerîm’de önemle vurgulanan inanç unsurlarından biridir. Bir başka ifadeyle İslam ahlâkının temeli açısından Allah’a iman başlangıç âhirete iman ise sonuç olarak değerlendirilebilir (İslamoğlu, 1987; 94). Nitekim Kur’ân’a göre peygamberlerin gönderiliş amaçlarının tevhide, sâlih ameli ve âhiret inancını tesis etmek şeklinde özetlenmesi mümkündür.

Türkiye’de din dersleri müfredatının en temel konularından İslam inanç esaslarının

öğrenme alanlarından biri olan âhiret inancının, din derslerine konu edinilmesi iki açıdan ele alınabilir: Bunlardan birincisi âhiret kavramına dair bilgilerin öğretilmesi; ikincisi ise âhirete imanın tutum ve davranışa yansımaya yönelik olarak âhiret bilincinin kazandırılmasıdır. Birbiriyle ilişkisi olan bu iki boyutu ele alırken dikkatten kaçmaması gereken en önemli hususlar arasında bilincin kazanılmasında bilginin temel olması, dolayısıyla bilginin niteliğinin sağlıklı bir bilinç geliştirmede büyük etkisinin bulunması yer almaktadır. Nitekim Âhiret inancının kültür ile ilişkisi, söz konusu etkinin görülmesinde önemli bir örnek teşkil etmektedir. Buna göre toplumda âhiret inancını ve dolayısıyla âhiret algısını şekillendiren temel kaynağın Kur’ân-ı Kerîm’den ziyade hadisler (değerlendirme için bkz. Kötaş, 2015; 183-256) ve bu kaynaklara dayanılarak oluşturulmuş eserler olduğu görülmektedir (bkz. Arpaguş, 2015). Vaazların önemli bir kaynağı olarak dikkat çeken söz konusu eserlerde yer alan hadislerin birçoğunun abartılı tasvir içeren, ihtilafli ve muteber olmayan rivayetler arasından seçilmiş olması, halk arasında âhiretle ilgili gerçekçi olmayan bilgi ve buna bağlı algıları da beraberinde getirebilmektedir (değerlendirme için bkz. Arpaguş, 2015; 25-89; Bayraktar, 2009; 53-62; Cirit, 2012; 229-259; Doğan, 1999; 190-191). Bu algılar dikkate alındığında kültürümüzde âhiret inancının yaptırım gücünün genellikle “korku” teması üzerine kurulduğu görülür. Bir başka ifadeyle âhiret inancının temellendirilmesi ve davranış oluşturmada etkili kılınması genellikle korku ve korkutmaya üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle geleneksel din eğitime yönelik bir eleştiri olarak korkutarak, korkuya dayalı eğitim verme meselesinin en önemli konu alanlarından birinin âhiret inancı olduğu söylenebilir.

Konuyla ilgili olarak söz konusu

eserlerde dikkati çeken bir başka önemli bir mesele, âhiret hallerinin cismani ve dünyevi ifadelerine indirgenmesidir (Arpağuş, 2015; 343-365). Bu husus ceza ve mükafat açısından âhiretin maddi yönünün öne çıkarılması anlamına gelebilmektedir. Teşvik ve caydırıcılığın maddi açıdan vurgulanması ise, manevi kazanım ve yaptırımların insan üzerindeki tesirini göz ardı etmeyi ve eğitimin bu yönünü eksik bırakmayı beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla âhiret bilincinin oluşma süreci ve bilincin davranışa yansıma biçimi âhiret kavramına yönelik bilginin niteliğinden etkilenmektedir (Gürer, 2020; 69-70). Ahiret inancına bağlı olarak ölümün sağlıklı bir biçimde anlamlandırılması, ahiret bilincinin ahlaki tutum geliştirmedeki etkisinin sağlıklı bir zemine dayanması açısından bu etki örgün din eğitiminde de gözetilmesi gereken bir unsurdur.

1. Amaç, Önem ve Yöntem

İslam inanç ve ahlâkının önemli unsurlarından biri olarak âhiret inancına ait kavramsal ve kültürel hususlar, eğitim alanında tarihi mirasın etkisini de barındıran Cumhuriyet dönemi din eğitiminin niteliğini anlamak açısından da mühimdir. Bu durum örgün din eğitimi çerçevesinde ahiret inancı konusunun nasıl ele alındığını tespit etmeyi bir problem alanı olarak ortaya çıkarmaktadır.

Konunun problem alanı olarak ortaya çıkmasının iki boyutundan bahsetmek mümkündür: İlki, âhiret inancının, bilgi boyutu itibariyle merak edilen, cennet-cehennem, kabir hayatı, dirilme, ölüm ve şehitlik gibi kavramlar çerçevesinde öğrencilerin hakkında bilgi sahibi olmak istedikleri başlıca konu alanlarından biri olmasıdır (Hira, 2023; Zengin-Hendek, 2021; 155; Kurt, 2019; 308; Altaş, 2004; 138; Ayhan, 2004; 79; Taştekin, 1998; 156-157). Gençlerin dinle ilgili problem yaşadıkları, şüphe duydukları konu başlıkları arasında âhiret hayatı ile ilgili

kavramların, ahiret hayatı ve cennete ve cehenneme kimlerin gireceği gibi konuların yer aldığına dair bulgular içeren farklı araştırmalar da söz konusudur (Hökelekli, 1988; 79-80; Bahadır, 2006; 324, 354; Yapıcı, 2020; 10). Bu doğrultudaki bazı araştırmalarda, lise düzeyindeki öğrenciler arasında yaşı ileri olanların, kader-kaza, hayır-şer ve ahiret ile ilgili konuları kavramakta önceki sınıftakilere göre daha fazla güçlük çektiklerini belirttikleri görülmektedir (Çayır, 2014; 77). Bu bulgular gençlerin dinle ilişkisinde ahiret kavramının önemli bir yere sahip olmasının yanında ahiretle ilgili zihinsel tereddüt ve karmaşalarını yansıması bakımından önemlidir. Aynı zamanda ahiret konusunun bilgi boyutunun özenle düzenlenmesi, ahiret öğretiminin etkili yöntemlerle planlanması gerektiğini göstermektedir. Zira ahiret inancı öğretiminde en temel problemlerden birinin yanlış bilgi ve buna dayalı korku ve tedirginliklerin ortaya çıkardığı psikolojik etkiler olduğu görülmektedir (Taştekin, 1998; 234-235).

İkinci boyut, âhiret inancının özellikle âhiret bilinci boyutu itibariyle de ahlak dünyasının inşasında, tutum ve davranışların şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olmasıdır (Geçit, 2015; 36-38; Nur, 2019; 92-102; Bulut, 2020; 304-311). Ayhan ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği araştırmada lise 2 öğrencileri arasında ahiret inancını, ahlakın bir parçası olarak görenlerin oldukça az sayıda olduğu görülse de (Ayhan vd., 2004; 179) katılan öğrencilerin toplumsal hayat eksenli bir ahlak anlayışına sahip olduklarının tespit edilmesi, bu bulgunun, ahiret inancının bireysel tutum ve davranışlarındaki etkisini anlamada belirleyici olamayacağını düşündürmektedir. Nitekim Yeditepe Üniversitesi ve MAK Danışmanlık işbirliği ile 2020 yılında Türkiye çapında 18-29 yaş aralığındaki 8000 katılımcı ile yapılan Türkiye Gençlik Araştırması'nın sonuçlarına göre;

katılımcıların %82,8'inin dini inanca sahip olduğunu ifade ettikleri (Yeditepe&MAK, 2020; 59), %69'unun inançlarının bazen/ ara sıra davranış ve tutumlarını etkilediğini belirttikleri görülmüştür (Yeditepe&MAK, 2020; 61). Ahirete ve öldükten sonra bu dünyada yaptıklarından hesaba çekileceklerine inanıp inanmadıkları sorulduğunda ise katılımcıların %72,7'sinin "evet" cevabını verdikleri dikkati çekmektedir (Yeditepe&MAK, 2020; 67). Dini inançlarının tutum ve davranışlarını etkilediğini belirtenlerin oranları ile ahirete ve hesaba çekilmeye inandıklarını belirtenlerin oranlarının yakınlığı, ahiret inancının olarak gençlerin davranışları üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla gençlerin konuya ilgisini ve konuyla ilgili problemlerini de dikkate alarak hem bilgi alanı hem de bilinç boyutuyla âhiret inancının din derslerinde nasıl ele alındığını tespit etmek, âhiret inancı öğretimine yönelik problemleri anlamak ve çözümünü üzerinde düşünmek, çaba sarfetmek açısından gerekli görülmektedir.

Belirtilen tespite yönelik nitel bir araştırma olan çalışmada, Cumhuriyet dönemi ortaöğretim/lise din derslerinde ahiret inancı ve öğretimi konusu, din dersi öğretim programları ve ders kitapları kapsamında doküman analizi metodu ile betimsel analiz tekniği kullanılarak incelenecektir. Çalışma, ahiret inancı ve öğretimi konusunun ortaöğretim/lise din dersleri öğretim programlarında Cumhuriyet'in kuruluşundan, ders kitaplarında ise zorunlu din eğitiminin uygulamaya konulduğu 1982'den günümüze kadar nasıl yer aldığını, konu kapsamında öne çıkan temaları, konunun bilgi ve bilinç boyutunun nasıl ele alındığı, konunun ele alınış biçimindeki değişimleri ve nedenlerini ortaya koymayı, anlamayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Söz konusu tespit ve değerlendirmeler program geliştirme sürecinin dört ana unsurundan

ikisi olan hedef ve içerik bağlamında yapılacaktır. Bu doğrultuda anlatım dili ve şekilsel özellikler de dikkate alınacaktır. İslam dışındaki dinlerde ahiret inancına yer veren konular kapsam dışı bırakılmıştır. Benzer çalışmalardan (bkz. Yılmaz, 2014; Hira, 2023) inceleme ve değerlendirmelerin merkezinde ahiret bilinci kavramının yer almasıyla ayrıldığı söylenebilir. Araştırma, ortaöğretim (lise) örgün din dersi öğretim programları ve 1982 ve sonrası din dersi kitaplarının kapsamı ile sınırlıdır.

2. Ortaöğretim (Lise) Din Dersi Öğretim Programlarında Ahiret İnancı

Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar gelen din dersi öğretim programlarının hepsinin, nitelikleri itibarıyla, program geliştirmenin dört ana unsurunu sistematik biçimde dikkate alarak hazırlandığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Bunun yanında din dersine yaklaşımların da çeşitli dönemlerde farklılaştığı görülmekte, söz konusu yaklaşımların din dersinin hedef ve içeriğini belirlemede etkili olduğu bilinmektedir. Bu duruma binaen ahiret inancı ve öğretiminde söz konusu değişiklikleri daha iyi anlayabilmek açısından din dersi öğretim programları üç döneme ayrılarak incelenecektir.

2.1. 1924 - 1982 Yılları Arası Orta Öğretim (Lise) Din Dersi Öğretim Programlarında Ahiret İnancı Öğretimi

Cumhuriyet'in kuruluşunda, Osmanlı'da, özellikle Tanzimat'tan itibaren yaşanan tartışmaların etkisi büyüktür. Bunun en önemli örneklerinden birini eğitim alanı oluşturmaktadır. Osmanlı'nın son döneminde eğitim üzerinde yapılan tartışmalar ve gerçekleştirilen çalışmalar, yaşanan problemler, Cumhuriyet'in eğitime yönelik planlama ve düzenlemeleri üzerinde belirleyici rol oynamıştır. Öyle ki, Osmanlı'dan eğitim alanında kurum ve program açısından birçok mirası alarak

kurulan Cumhuriyet'in ilköğretim müfredat programının da, 1914 tarihli Mekâtib-i İbtidaiyye ders programına büyük oranda benzediği görülmektedir.

1924 yılından, din derslerinin eğitim programından kaldırıldığı 1939 yılına kadar uygulanan din derslerinin öğretim programlarına bakıldığında, İslam dinine dair uygulamaya dönük, somut temel bilgilerin verildiğini ve buna bağlı olarak İslam dininin benimsetilmesinin hedeflendiğini söylemek mümkündür (Doğan, 2004; 627). İslam dininin merkeze alındığı mezhebî/doktriner din öğretimi anlayışına tekabül eden bir yaklaşımla planlanmış bulunan programın kazanımlarının da bu doğrultuda şekillendirildiği dikkati çekmektedir (Yürük, 2011; 70-72). Buna göre İslam'ın temel kaynaklarına ve akla dayalı bir din anlatımı ile dini duyguların geliştirilmesinin hedeflendiği, toplumsal ilişkilere fayda sağlayacak bilgileri içeren konuların yer aldığı bir programın uygulamaya konulduğu ifade edilebilir (Yürük, 2011; 83-84). Ancak 1930'da uygulamaya konulan programla birlikte, İslam'ı benimsetmeye yönelik vurguların, insanların din ile ilişkilerine müdahale edilmesinin uygun olmadığı doğrultusunda değişime uğramaya başladığı görülmektedir (İlkmektep Müfredat Programı, 1930; 229-231).

Din derslerinin seçmeli olarak yeniden eğitim programında yerini aldığı 1948 programında ve 1968 programında da İslam dininin temel esaslarının öğretilmesinin, ahlakın İslam dinine dayalı olarak temellendirilmesinin ve bu esasların kabulünün hedeflendiği doktriner bir yaklaşımın benimsendiğini söylemek mümkündür (Yürük, 2011; 125).

Bahsi geçen hususlardan hareketle ortaöğretim (lise) düzeyinde din dersine ilk olarak 1967'de, lise 1. ve 2. sınıflar için isteğe bağlı ve haftada birer saat olmak üzere yer verildiği görülmektedir (MEB

Tebliğler Dergisi, 1967; 371).

1967 yılı lise ve muadili derecesindeki okullar için hazırlanan din dersi programında (MEB Tebliğler Dergisi, 1967; 372) ahiret inancı başlığı müstakil olarak yer almamakla birlikte, birinci sınıf programında "Amentü'deki altı esasa kısaca temas" edileceğinin belirtilmesi, ahiret inancı konusunun lise birinci sınıfta, diğer iman esasları ile birlikte genel olarak ele alınmasının planlandığını göstermektedir. İkinci sınıfta da ahiret inancı konu başlığı yer alamamakta ancak "İslam dininde kahramanlık ve fedakarlık duygusu; vatan sevgisi, vatan müdafaası, şehitlik ve gazilik" konusu çerçevesinde "şehitlik ve gazilik" kavramları bağlamında, ahiret inancına temas edilmesinin söz konusu olduğu düşünülmektedir. Söz konusu bağlamın, ahiret bilincinin öne çıkarılması doğrultusunda değerlendirilmesi mümkündür.

Yüne isteğe bağlı ve haftada birer saat olmak üzere lise 3. sınıflarda da din dersine yer verilmeye başlanan 1976 yılı lise din dersi programının, 1967 programıyla büyük oranda benzerlik gösterdiği; aralarındaki temel farkın, 1976 programının daha sistematik biçimde düzenlenmesinde yattığı görülmektedir. Ahiret inancı açısından bakıldığında, 1976 Lise din dersi programında lise birinci sınıf müfredatında yer verilen iman esasları konusu içerisinde son konu başlığı olarak ahiret inancı yer almaktadır (MEB Tebliğler Dergisi, 1976; 339).

2.2. 1982 – 2000 Yılları Arası Ortaöğretim (Lise) Din Dersi Öğretim Programlarında Ahiret İnancı Öğretimi

"Neden din öğretimi?" sorusunun cevabını aradığı düşünülen önceki programlardan farklı olarak "nasıl din öğretimi?" sorusunun cevabını aradığı ifade edilen 1982 ve sonrası din dersi

programlarının, gerek eğitim bilimleri gerekse din eğitimi alanında dünyada ve Türkiye’de söz konusu olan gelişmelere paralel olarak önceki programlara göre daha detaylı, nitelikli ve pedagojik yaklaşımlar gözetilerek oluşturulduğunu söylemek mümkündür (Doğan, 2004; 630; Nazıroğlu, 2011; 76-77).

Din Bilgisi ve Ahlak derslerinin birleştirilerek Din ve Ahlak Bilgisi dersi adıyla yeniden programa konulduğu ve zorunlu hale getirildiği 1982 Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Programı, din dersi için tespit edilen ilke ve amaçlar açısından 1976 programı ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Buna göre dersin din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde farklı inançlara hoşgörü kültürü ile yaklaşmayı ve milli birlik ve beraberliği desteklemeyi sağlayacak değerlerin kazandırılması amacıyla yönelik olarak hazırlandığı ifade edilebilir. Hurafelerden uzak, akılcı bir din anlayışına bağlı olarak inanç ve davranış bütünlüğü ile ahlaki değerlerin hayata geçirilmesini hedefleyen bir din dersinin uygulanması planlanmıştır (MEB Tebliğler Dergisi, 1982; 155-160).

1982 Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi programının ortaöğretim (lise) kısmında ahiret inancı konusuna müstakil bir başlık şeklinde yer verilmemiş, ancak ikinci sınıf programının “İslâm Güzel Ahlaktır” başlıklı birinci ünitesinin ikinci konu başlığı “İslâm İnanç Esasları” olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla ahiret inancı konusuna ortaöğretim ikinci sınıfta (lise 2) yer verildiği anlaşılmaktadır (MEB Tebliğler Dergisi, 1982; 160). Ayrıca ortaöğretim üçüncü sınıfın (lise 3) ikinci ünitesi olan “Evrensel Bir Din Olarak İslâmlık” ünitesinin içinde yedinci konu başlığı “İslam dünya ve ahiret dinidir” şeklinde belirlenmiştir (MEB Tebliğler Dergisi, 1982; 161).

1988 ve 1992 İlköğretim ve Ortaöğretim

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı, gerek ilke ve amaçlar, gerekse ahiret inancı konusu açısından, 1982 programıyla büyük oranda benzer biçimde oluşturulmuştur (MEB Tebliğler Dergisi, 1992; 220-231).

2.3. 2000 - 2021 Yılları Arası Ortaöğretim (Lise) Din Dersi Öğretim Programlarında Ahiret İnancı Öğretimi

2005 yılına kadar, küçük çaplı bazı değişiklikler dışında din derslerinin öğretim programlarının büyük ölçüde 1982 programıyla benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Ancak 2005 yılında Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretim programının, yeni anlayışlar ışığında program geliştirme süreçleri kapsamında önceki dönemlere nazaran daha sistematik ve kapsamlı hale getirildiği; programın vizyonunun, temel yaklaşım ve yapısının, öğrenme-öğretme süreçleri ile ölçme ve değerlendirme boyutlarının açıklandığı dikkati çekmektedir (Zengin, 2017; 128). Buna göre yapılandırmacı yaklaşımın, çoklu zeka kuramının ve öğrenci merkezli yaklaşımın temel alındığı programda, batıl ve hurafelerden uzak bir bilgi anlayışı ile Kur’an merkezli ve mezheplerüstü bir anlayışın benimsendiği belirtilmektedir (MEB, 2005; 12). Önceki programlardan farklı olarak, kazanım kelimesinin kullanıldığı ve inanç, ibadet gibi öğrenme alanlarına göre yapılandırılan programda ahiret inancı konusu inanç öğretim alanı içerisinde yer bulmaktadır.

2005 yılı Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı’nda ahiret inancı konusuna öncelikle 10. Sınıfın birinci ünitesi olan “Allah İnancı” başlıklı ünitenin altıncı konu başlığı olarak belirlenmiş “Temel İnanç Esasları”nın içerisinde, “Ahiret İnancı” adı ile altıncı sırada yer verilmiştir (MEB, 2005; 74). Ünitenin kazanımları içerisinde ahiret inancına dair belirgin bir kazanım tespit edilmediği, diğer inanç esasları ile

birlikte öneminin ve hayattaki yerinin anlaşılmasının hedeflendiği görülmektedir (MEB, 2005; 44).

Programda ahiret inancına müstakil bir ünite olarak ise 12. Sınıfta yer verilmektedir. “Dünya Hayatı ve Ahiret” başlıklı ilk ünitenin açılımı ve öncelikle verilecek değerler “sorumluluk” olarak tespit edildiği kazanımları şu şekilde belirlenmiştir (MEB, 2005; 74):

DÜNYA HAYATI VE AHİRET:

1. Hayat Amaçsız Değildir.

2. Ahirete İmanın Dünya Hayatını Anlamlandırmaya Katkısı

3. Yaptıklarımızın Karşılığı Vardır.

4. Yaşamak ve Yaşatmak Bir Sorumluluktur.

5. Ölüm Bir Hayat Gerçeğidir.

6. Öte Dünyaya Uğurlama

6.1. Cenaze Namazı

6.2. Kur’an Okumak

6.3. Mevlit Okumak

6.4. Dua Etmek

6.5. Hayır Yapmak

7. Kıyamet

8. Yeni Bir Hayat: Ahiret

Kazanımlar

1. Dünya hayatının bir amacı olduğunu fark eder ve kendi hayatının amacını sorgular.

2. Yaşamda kendi amaçlarını belirler.

3. Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemli bir katkı sağladığının

farkında olur.

4. Yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılığı olduğu bilincine varır.

5. Yaşamının bir hak, yaşatmanın da bir sorumluluk olduğunun bilincinde olur.

6. Ölümün kaçınılmaz olduğunu bilir ve hayatta kalıcı eserler bırakmak için çalışır.

7. Dünya dan ayrılan kişiler için yapılan dinî uygulamaları örnekleriyle açıklar.

8. Cenaze namazına katılmanın dinî ve insanî bir görev olduğunun bilincine varır.

9. Kur’an ve mevlit okumak, dua etmek, hayır yapmak gibi dinî uygulamaları tanıır.

10. Ölen birisinin yakınlarına baş sağlığı diler ve üzüntüsünü paylaşır.

11. Kıyamet ve ahiret kavramlarının anlamlarını kavrar ve sorumluluk bilinciyle hareket eder.

12. Ahiretin varlığını, Kur’an-ı Kerim’den ayetlerle ve evrenden örneklerle delillendirir

Tablo-1: 2005 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Âhiret İnancı ile İlgili Konular ve Kazanımlar (12. Sınıf)

Kazanımların ağırlıklı olarak anlama ve kavrama gibi bilişsel alana yönelik olarak belirlendiğini, bunun yanında hayatı anlamlandırma ve sorumluluk bilinci gibi ahiret bilincini tesis etmeye yönelik kazanımların hedeflendiğini söylemek mümkündür. Ayrıca cenaze namazı, başsağlığı ve mevlit okumak gibi konunun sosyal hayatta uygulamaya dönük boyutlarının da dikkate alındığı görülmektedir.

2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11, 12, Sınıflar) Öğretim Programı'nda ahiret inancı konusuna ilk önce 10. Sınıfın ilk "Allah İnancı" başlıklı ilk ünitesinin dördüncü konu başlığı olan "Temel İnanç Esasları" içerisinde altıncı inanç esası olarak yer verilmiştir. Ancak ünitenin kazanımları arasında ahiret inancına dair özel bir atıf bulunmadığı görülmektedir.

Aynı programda ahiret inancı tekrar 12. Sınıfın ilk ünitesi olan "Dünya Hayatı ve Ahiret" başlığı ile yer almaktadır. Ünitenin alt başlıkları ve kazanımlar şu şekilde tespit edilmiştir (MEB, 2010; 53):

DÜNYA HAYATI VE AHİRET

1. Hayat Amaçsız Değildir.

2. Ahirete İmanın Dünya Hayatını Anlamlandırmaya Katkısı

3. Ölüm Bir Hayat Gerçeğidir.

4. Ahirete Uğurlama

4.1. Cenaze Namazı

4.2. Kur'an ve Mevlit Okumak

4.3. Dua Etmek ve Hayır Yapmak

5. Kıyamet

6. Yeni Bir Hayat: Ahiret

Kazanımlar

1. Dünya hayatının bir amacı olduğunu fark eder ve kendi hayatının amacını sorgular.

2. Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemli bir katkı sağladığının farkında olur.

3. Yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılığı olduğunu kavrayarak sorumluluk bilinciyle hareket eder.

4. Ölümün kaçınılmaz olduğunu fark ederek hayatta kalıcı eserler bırakmanın önemini kavrar.

5. Dünyadan ayrılan kişiler için yapılan dinî uygulamaları örnekleriyle açıklar.

6. Cenaze namazına katılmanın ve taziyede bulunmanın dinî ve insani bir görev olduğunun bilincine varır.

7. Kıyamet ve ahiretle ilgili kavramların anlamlarını açıklar.

8. Ahiretin varlığını Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle ve evrenden örneklerle açıklar

Tablo-2: 2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Âhiret İnancı ile İlgili Konular ve Kazanımlar (12. Sınıf)

Kazanımlara bakıldığında ağırlıklı olarak bilişsel düzeyin esas alındığı görülmektedir. Ahiret bilincinin temele alındığını gösteren konu başlıkları ve kazanımlar içerisinde cenaze uygulamalarına ve cenaze sorumluluğuna yer verilmesi, daha önceki programların içeriğinde yer almaması itibarıyla dikkat çekicidir. Bu durum bilginin hayata yansıyan uygulamaya boyutunun da dikkate alındığını göstermektedir.

2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11, 12. Sınıflar)'nda ahiret inancı konusuna 11. Sınıfın ilk ünitesi olan "Dünya ve Ahiret" başlığı altında yer verildiği görülmektedir. Ünite içerisindeki konular ile kazanım ve açıklamaları ise şu şekilde tespit edilmiştir (MEB, 2018; 25):

DÜNYA VE AHİRET

1. Varoluşun ve Hayatın Anlamı

2. Ahiret Âlemi 3.

3. Ahirete Uğurlama 4.

4. Kur'an'dan Mesajlar: Bakara Suresi 153-157. Ayetler

Kazanımlar

11.1.1. Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemini fark eder.

- Kur'an-ı Kerim'den dünya hayatının amacıyla ilgili örnekler verilmesine özen gösterilir.

11.1.2. Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında ilişki kurar.

11.1.3. Ahiret hayatının aşamalarını ayet ve hadislerle temellendirir.

- Ölüm, kabir, berzah âlemi, kıyamet, ba's, haşır, hesap, cennet ve cehennem kavramlarına yer verilir. Kıyamet ve yeniden diriliş gibi konular akli ve nakli deliller ışığında ele alınır.

11.1.4. Cenaze uğurlama ile ilgili dinî uygulamaları örneklerle açıklar.

□ Vefat edenin vasiyet ve borçları; tekfin ve teçhiz, cenaze namazı, taziye ve Kur'an okuma, dua etmek ve hayır yapmak konularına yer verilir. Cenaze namazına katılmanın ve taziyede bulunmanın, dinî ve insani bir görev olduğuna değinilir. Kültürümüzde cenaze uğurlama ile ilgili gelenekler tanıtılır; ayrıca Alevi-Bektaşilikte yer alan "Hakk'a Uğurlama Erkânı" gibi cenaze uğurlama geleneklerine de değinilir.

Tablo-2: 2018 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Ahiret İnancı ile İlgili Konular ve Kazanımlar (11. Sınıf)

Anahtar kavramlar olarak ahiret, vefat ve cenaze belirlenmiştir.

2010 programıyla mukayese edildiğinde

konu başlıklarının azaltıldığı görülen programın kazanımlar düzeyinde aynı programla benzerlikler içerdiği söylenebilir. Genel olarak bilişsel düzeyin dikkate alındığını gösteren kazanımlar arasında, cenaze ile ilgili uygulamaların kültürel boyutunun dikkate alınması ile Alevilik ve Bektaşilikteki konu ile ilgili geleneklere temas edilmesi, ahiret inancı çerçevesinde kültürel yorumların ele alınmasına ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle önceki programlardan ayrılmaktadır.

3. Ortaöğretim (Lise) Din Dersi Ders Kitaplarında Ahiret İnancı

Din derslerinde ahiret inancı öğretimi ders kitapları kapsamında ele alınırken, inceleme din dersinin zorunlu ders niteliği kazandığı 1982'den başlatılarak günümüze getirilmeye çalışılacaktır. Bu minvalde, program anlayışlarındaki değişimin ders kitaplarına yansımaları tespit edebilmek adına, ders kitapları iki döneme ayrılarak incelenecektir.

3.1. 1982 – 2000 Yılları Arası Din Dersi Kitaplarında Ahiret İnancı Öğretimi

1982 öğretim programı uyarınca hazırlanan ve 2000'e kadar içeriğinde ciddi bir değişiklik yapılmadan okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ahiret inancı konusunu incelerken kitaplar, içerik, anlatım biçimi, öğrenci seviyesine uygunluk, öne çıkan kavram ve temalar ile görsel nitelikler açısından değerlendirilecektir.

Ortaöğretim ikinci sınıf (Lise 2) ders kitabında yer verilen "Ahiret İnancı" konusu, birinci ünitenin ikinci konu başlığı olan "İslâm'da İnanç Esasları"nın beşinci alt başlığı olarak ele alınmaktadır. Başlık altında, ahirete dair kavramsal bilgilerin verilmesinden ya da ahiretin betimlenmesinden ziyade ahiret inancının

temelleri izah edilmekte, “neden ahirete inanıyoruz?” sorusunun cevabı verilmeye çalışılmakta, ahiretin varlığına dair akli deliller üzerinde kısaca durulmaktadır. Bu doğrultuda dünya hayatının bir amacının olduğu, ahiret inancına bağlı olarak oluşan “yüksek ve devamlı bir hayatın varlığı şuuru”nun, bu dünya hayatına daha iyi sarılmayı, vakti ve ömrü iyi değerlendirmeyi beraberinde getireceği, bu dünyada her zaman sağlanamayan adalet beklentisi gibi hususlara, söz konusu akli deliller çerçevesinde değinilmektedir. Ayrıca “dünyanın ahiretin tarlası olduğu” vurgusuna da yer verilmekte, ahiret inancının dünya hayatımızdaki davranışlarımız açısından kötülükten caydırıcı etkisi üzerinde durulmaktadır (Bolay, 1989; 12-13).

Konu oldukça genel bir biçimde ele alınmakla birlikte, ele alınış biçimi, lise seviyesindeki öğrencilerin hayatı anlamlandırma süreçlerine hitap edecek biçimde planlanmış görülmektedir. Özellikle ahiret inancının kavramsal bilgi boyutu yerine mantikî gerekçeleri üzerinde durulması ve davranışlarımızı şekillendirmedeki etkisine vurgu yapılması, konunun ahiret bilinci boyutuna önem verildiğini göstermektedir ki bu durum öğrenci seviyesi açısından da yerinde bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Metnin şekillendirilmesinde ağırlıklı olarak tartışmacı bir anlatım biçiminin tercih edilmiş olması, konunun aktarımı esnasında okuyucuyu metne çekebilme için uygun görünmektedir. Kazanımlar açısından ise metnin genel manada bilişsel düzeye hitap ettiğini söylemek mümkündür.

Konuya dair seçilen âyetlerin ahiret ve imtihan ilişkisine dikkat çeken âyetler olduğu görülmektedir. Konu bütünlüğü açısından bakıldığında seçilen âyetlerin uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Metinde dikkat çekici alıntılardan biri ise, ahiret inancının akli zeminini

örneklendirmek üzere Pascal’ın, Gazzali’den aldığı belirtilen ve “ahretin olmaması halinde inananın bir şey kaybetmeyeceği ancak olması halinde inanmayanların kaybedeceği”ni ifade eden “bahse girme delili”dir (Bolay, 1989; 13). İlgili literatürde imanın rasyonelleştirilmesi olarak da verilen bu örneğin (Bkz. Basmacı&Erdem, 2019; 167), konunun ele alınış biçimi düşünüldüğünde, uygun bir seçim olduğu söylenebilir.

Konunun sonunda yer alan sorular bilgidan ziyade yoruma dayalı bir nitelik taşımaktadır (Bolay, 1989; 14). Söz konusu nitelikleri itibariyle bilişsel düzeyi temel almaktadırlar.

Öğretim programları incelenirken temas ettiğimiz üzere; ortaöğretim üçüncü sınıf (Lise 3) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ahiret inancı konusuna ayrı bir başlık olarak ve doğrudan yer verilmemektedir. Ancak “Evrensel Bir Din Olarak İslâmlık” başlıklı ikinci ünitenin yedinci konu başlığı olan “İslâm Dünya ve Ahiret Dinidir” kapsamında dünya ve ahiret arasında denge gözetilerek davranışlarımızın şekillendirilmesi gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir (Aydın, 1982; 43-45). Bu minvalde yer verilen ve “hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmayı” dünya ve ahiret dengesini ifade eden bir ilke olarak ortaya koyan hadisin, konunun ana fikrini oluşturduğunu söylemek mümkündür (Aydın, 1982; 44). Konu içerisinde iyilik, nimet, şükür, mutluluk, çalışmak, denge ve imtihan gibi kavramlara da yer verilmektedir.

Konu ile ilgili olarak seçilen âyetlerin de genel olarak hem dünya hem de ahiret menfaatini gözetmenin gerekli olduğunu ve bozgunculuktan uzak durulmasını vurgulayan âyetler arasından seçildiği, konunun ele alınış şekli ile uyum gösterdiği görülmektedir.

Ünitenin sonunda konu ile ilgili soruların genellikle yoruma ve anlamlandırmaya dayalı olması, hem konunun ele alınış biçimi hem de öğrenci seviyesi açısından uygun görünmektedir (Aydm, 1982; 56).

Ortaöğretim kitaplarında konu kapsamında görsellere hiç yer verilmediği dikkati çekmektedir.

3.2. 2000 – 2021 Yılları Arası Din Dersi Kitaplarında Ahiret İnancı Öğretimi

2000 yılı itibariyle din öğretimi program anlayışlarında değişime gidilmesine, öğrenci merkezli ve çoğulcu yaklaşımlar çerçevesinde programın şekillendirilmeye çalışılmasına bağlı olarak ders kitaplarında da düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Söz konusu düzenlemeleri ahiret inancı konusu açısından eğitim kademelerine göre şu şekilde ele almak mümkündür:

2005 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretim Programı'na uygun olarak Ahmet Ekşi ve arkadaşları tarafından hazırlanan ortaöğretim 9. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı içerisinde, öğretim programında başlık veya içerik olarak belirtilmemekle birlikte, 4. Ünite başlığı olan “Kur’an ve Ana Konuları” içerisindeki “Kur’an-ı Kerim’in Belli Başlı Konuları” konu başlığının altında yer alan “İnanç” konusu içerisinde ahiret inancına kısaca temas edilmektedir (Ekşi vd.; 2015; 69). Bir paragraf olarak ele alınan konu kapsamında ahirete imanın tanımı yapılmakta, ahiret inancının toplum hayatındaki ve iyi işler yapmaya yönlendirmesi doğrultusunda üzerimizdeki etkilerinden kısaca bahsedilerek, dünyada yapılan işlerin karşılığının ahirette mutlaka verileceğine dair ilgili ayet (Zilzâl, 7- 8.) örnek getirilmektedir.

Aynı program uyarınca Mehmet Akgül ve arkadaşları tarafından hazırlanan 10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders

kitabında ahiret inancı konusu “Ahirete İman” başlığı ile “Temel İnanç Esasları” konusu içerisinde ele alınmaktadır. Oldukça kısa ve genel olarak ele alınan konu dahilinde öncelikle ahiret inancının bilgi boyutuna temas edilmektedir. Bu bağlamda ahiret kavramının anlamı, İsrâfil’in Sûr’a üflemesi ile dünyanın sonunun gelmesi ve yeniden dirilme, dirilişin ruh ve beden olarak gerçekleşecek olması, Mahşer’de toplanma ve amel defterlerinin dağıtılması, hesaba çekilme, cennet ve cehenneme hak kazananlar ile ilgili hususlar ele alınmakta (Akgül vd., 2006; 31), ilgili ayetlerden örnekler getirilmektedir. Konu, ahiret inancının bireysel ve toplumsal hayat üzerindeki etkilerine değinilerek, ahiret bilincine tekabül eden hususlar ile bitirilmektedir. Bu doğrultuda, ölüme hazırlıklı olmak, haksızlıklara karşı ahiret inancı ile teselli bulmak, davranışların disipline edilmesi ile kötü davranışlardan uzak durmak, salih amel doğrultusunda hareket etmek ve huzur ve mutluluğu yakalamak gibi, ahiret inancının insan ve toplum üzerindeki gerek psikolojik gerekse sosyal tesirlerinden kısaca bahsedilmektedir (Akgül vd., 2006; 32). Böylelikle konu dahilinde hem ahiret inancının bilgi yönü hem de bilinç yönü ele alınmış olunmaktadır.

Konu anlatımına dahil edilmeksizin yer verilen, “Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışın” hadisi, konu kapsamında temas edilen tek hadistir. Hadisin kaynağı ise belirtilmemiştir.

Açıklayıcı betimsel anlatımın kullanıldığı metnin dilinin sade ve anlaşılır olduğunu söylemek mümkündür.

Görseller sadece tabiat resmi içermekte, tabiatın yeniden canlanması, yeniden dirilmeye örnek olarak gösterilmektedir. Bunun yanında cennet ile ilgili ayet ile de tabiat görseline yer verildiği dikkati çekmekte, dünyada tecrübe ettiğimiz

güzelliklerin cennettekilere benzerliği ifade edilmektedir. Dolayısıyla görsellerin konu ile ilişkisi sembolik bir anlam taşımaktadır.

Konunun sonunda yer verilen ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalât'ında tevhid ve inanç esasları ile ilgili bölümler aktaran okuma parçasında, ahirete inanmak kıyamete inanmak şeklinde ifade edilmekte ve bu inancın haram-helal ayırımını gözetmekle ilgili olduğu vurgulanmaktadır (Akgül vd., 2006; 33). Bu açıdan okuma parçasının konu ile uyumlu olduğunu söylenebilir.

Ünite sonunda yer alan değerlendirme soruları içerisinde ahiret inancına dair, doğru-yanlış seçenekli sadece bir soru sorulduğu görülmektedir. Soru niteliklerinin bilgiyi ölçme niteliğini taşıdığı ifade edilebilir.

Programa göre Mehmet Akgül ve arkadaşları tarafından hazırlanan 12. Sınıf Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının birinci ünitesi "Dünya Hayatı ve Ahiret" başlığını taşımaktadır. Gaye ve nizam delili çerçevesinde ilgili ayetlerden örnekler ile dünyanın bir amaç doğrultusunda yaratıldığının vurgulandığı "Hayat Amaçsız Değildir" alt başlığı içerisinde dünya hayatının en önemli özelliğinin bir sınav olduğu belirtilmektedir (Akgül vd., 2008; 10). Dünya ve ahiret dengesinin kurulması gerektiği, hayat sınavının kulluk bilinci ile kazanılacağı ifade edildiği konu kapsamında ibadet kavramına da temas edilmekte, kavram, Allah'ı tanımak ve rızasını gözeterek yaşamak, dolayısıyla yaratılış amacının farkında olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca namaz kılmak, oruç tutmak gibi yükümlülüklerin yanında ilim öğrenmenin ve çalışmanın, insanlığa hizmet etmenin de ibadet olduğu vurgulanmaktadır ki bu husus ibadetin kapsamını hayatın bütününe yaymak anlamında dikkat çekicidir (Akgül vd., 2008; 11). Açıklamalar ilgili ayet ve hadislerle desteklenmektedir.

Ahirete imanın insanın dünya hayatını anlamlandırmasına, dolayısıyla tutum ve davranışlarına etkisini konu alan "Ahirete İmanın Dünya Hayatını Anlamlandırmaya Katkısı" başlığı altında; ahiret inancının insanı yaratılış amacı doğrultusunda bir hayat sürmeye, hiçbir davranışın karşılıksız kalmayacağı bilinci ile hareket ederek ahirete hazırlık yapmaya, ölüm korkusunu yenmeye, zorluk ve sıkıntılara sabretmeye, umutlu, cesaretli ve güçlü olmaya, kötülüklerden kaçınmaya, erdemli yaşamaya ve kanaatkar olmaya teşvik ettiği, ilgili ayetler ve hadisler örnek verilerek izah edilmektedir (Akgül vd., 2008; 13). Bu bağlamda adalet, ümit, cesaret, erdem, kul hakkı, imar ve ıslah, sabır gibi değer ve kavramların konu kapsamında öne çıkarıldığı ve kazanım olarak tespit edildiği söylenebilir.

Üçüncü konu başlığı olan "Yaptıklarımızın Karşılığı Vardır" içerisinde insanın akıl ve iradesinin bulunmasına bağlı olarak seçim özgürlüğüne sahip olması yaptıklarının karşılığını göreceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda insanın sorumluluklarının gücü nispetinde olduğu ve amellerinin niyetlerine göre karşılık bulacağı, yaptıklarımızın karşılığının sadece ahirette değil, dünyada da karşımıza çıktığı/çıkacağı, ilgili ayet ve hadisler ile desteklenerek ifade edilmektedir. Şirk ve kul hakkından uzak durulması da ahiret inancı bağlamında gerekli hususlardan biri olarak vurgulanmaktadır. Konu içerisinde "Yorumlayalım" başlığı ile yer verilen etkinlik kutusunda, yorumlanmak üzere "müflis" hadisinin verilmesinin, içerikle uyum gösterdiği, kul hakkı kavramının detaylı izahı bakımından yerinde olduğu söylenebilir (Akgül vd., 2008; 15).

"Yaşamak ve Yaşamak Bir Sorumluluktur" isimli dördüncü konu başlığı, hayat hakkının İslam'ın gözetilmesini istediği en temel haklardan biri olduğunu, bu hakkın korunmasının

insanın yerine getirmesi gereken önemli bir sorumluluk olarak kabul edildiğini ve hayatı tehlikeye atacak her türlü davranıştan uzak durulması gerektiğini ele almaktadır. Konunun ilerleyen kısımlarında, yaşama ve yaşatma sorumluluğunun hayatın güzelliklerini görmek, hoşgörülü ve iyimser olarak bu bakış açısıyla tabiattaki diğer varlıklara yaklaşmak gerektiği, helallerin daraltılarak insanın hayatı zorlaştıran bir yaklaşım benimsememesinin lüzumu vurgulanmaktadır (Akgül vd., 2008; 17). Söz konusu vurgu, dünya ve ahiret dengesinin korunması bağlamında ahiret bilinci boyutunun gözetilmesi bağlamında önemlidir. Ayrıca yine bahsi geçen sorumluluk bağlamında çevre bilincine de atıfta bulunmaktadır ki ahiret bilincinin hayata yansıtılması açısından mühim bir yaklaşım olarak kabul edilebilir.

İnsanın ölümü anlamlandırmasına dair çeşitli yaklaşımlara temas edilen ve ölümün hayatın bir gerçeği olarak kabullenilmesi ve ondan korkulmamasını sağlayan en önemli hususlardan birinin ahiret inancı olduğu belirtilen beşinci konu başlığı “Ölüm Hayatın Gerçeğidir” şeklindedir. Ölüme hazırlanmanın ve ölümü bir nasihat kabul etmenin gerekliliğine dair hadisler ve ilgili ayetlerle konu desteklenmektedir.

Ağırlıklı olarak ahiret bilincine yönelik biçimde hazırlanmış konu başlıklarının akabinde, cenaze namazı, mevlit, Kur’an okuma ve dua etmek gibi İslam’da ve kültürde ölüme dair uygulama alanları hakkında bilgi verildiği, bu uygulamaların nasıl yapıldıklarının yanı sıra adabına dair ilkelere de değinildiği görülmektedir. Uygulamaya dair bilgilerden sonra ölüm sonrasına dair kıyamet ve ahiret kavramlar ele alınmakta, kıyametin zamanı, kiramen katibin melekleri gibi hususlara dair verilen bilgilerin yanında bu kavramların iyi davranışlara yönlendirmedeki etkisine de, adalet ve sorumluluk bilinci bağlamında, temas edilmektedir (Akgül vd., 2008; 20-

26).

Kitabın içeriğinde oldukça fazla “Yorumlayalım” etkiliği bulunmakta, bu etkinlikler konu içerisinde yer almaktadır. Etkinliklerin içeriği genel olarak konu ile ilgili ayet ve hadislerin yorumlanması şeklinde oluşturulmuştur. “Hatırlayalım” ve “Biliyor muydunuz?” başlıklarıyla yer verilen tarihi bazı bilgiler de İslam ahlakı kapsamında hayat hakkına verilen öneme örnek teşkil etmeleri açısından dikkat çekicidir (Akgül vd., 2008; 16-17). Ancak söz konusu etkinliklerin yanına çeşitli bilgi kutucuklarının oldukça sık kullanıldığı, bu açıdan konunun takibinde dikkat dağıtıcı bir etki oluşturabileceği söylenebilir.

Kitapta oldukça çeşitli görsele yer verildiği dikkati çekmekte, konu dahilinde tabiat manzaraları gibi görsellerin yanında, cenaze merasimi ve mezarlık gibi görseller de bulunmaktadır. Görsellerin zaman zaman oldukça fazla yer kapladığı görülmektedir.

Genellikle açıklayıcı ve betimleyici bir anlatım tarzının kullanıldığı metinde zaman zaman tartışmacı anlatıma da yer verildiğini söylemek mümkündür. Anlatım biçiminin çeşitlenmesi metnin ilgi çekici kılınması açısından olumlu bir yaklaşımdır. Anlatım dili açık ve sadedir, seviyeye uygun olduğu düşünülmektedir.

2018 programı uyarınca Bekir Pınarbaşı ve Fikri Özdemir tarafından hazırlanan Ortaöğretim 11. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının birinci ünitesi “Dünya ve Ahiret” başlığını taşımaktadır. Ünitenin ilk konu başlığı olan “Varoluşun ve Hayatın Anlamı” kapsamında, dünya hayatının sebepsiz yaratılmadığı, insanın diğer canlılar arasında üstün, ayrıcalıklı ve şerefli bir yere sahip olduğu, sorumluluklarının bulunduğu, ölümden sonra bir başka hayatın varlığını ifade eden ahiret inancının insanın amaç ve anlam arayışına cevap verdiği, dünya ve ahiret dengesinin gözetilmesi

gerektiği, yapılan işlerin karşılığının ahirette alınacağı, ayetlerden örnekler getirilerek belirtilmektedir (Pınarbaşı&Özdemir, 2019; 10-14).

“Ahiret Alemi” olarak tespit edilen ikinci konu başlığı, İslam açısından ahireti inkarın yanlışlığı ile başlamakta, ölüm, kabir ve berzah, kıyamet ve ba’s, haşir ve mahşer, hesap, cennet ve cehennem başlıkları altında ahiret hayatının aşamalarını, kavramların tanımını vererek ve İslam açısından yaşanacak sahneleri, ayetlerden ve hadislerden misaller ile tasvir ederek ele almaktadır (Pınarbaşı&Özdemir, 2019; 14-30). Konunun ilgili ayet ve hadisler çerçevesinde oldukça detaylı denilebilecek biçimde ele alındığı, mesela cennet ve cehennemin Kur’an’da yer alan çeşitlerine ve farklı isimlerine yer verecek kadar detay bilgilere temas edildiği dikkati çekmektedir. Ayrıca kıyamet ve yeniden diriliş gibi kavramlar etrafında ahiret aleminin imkanına nakli delillerin yanında akli delillerin de işaret ettiği vurgulanmaktadır. Dünya hayatında bir nevi kalıcılık elde etme anlamına gelen sadaka-i cariyeye kavramına da başlık içerisinde temas edilmiş, insanların devamlı istifade edecekleri eserler bırakmanın bir manada ölümsüzlük anlamına geleceğine dikkat çekilmiştir. Bu husus ahiret bilincine yönelik önemli bir vurgu olarak görülebilir.

“Ahirete Uğurlama” isimli üçüncü konu başlığı altında, cenaze işlemlerine dair yine detaylı bilgiler verilmiştir. Buna göre vasiyet kavramı çerçevesinde kişinin malının ne kadarını vasiyet edebileceği, techiz ve tekfin kavramlarının kelime anlamlarının yanında sembolik anlamları ile cenazenin yıkanması ve kefenlenmesinde dikkat edilecek hususlar, cenaze namazının hükmü, nasıl kılınacağı, taziyenin hükmü ve önemi, cenaze esnasında ve ölen Müslüman’ın arkasından Kur’an okumanın sünnet olması, okunan Kur’an’ın sevabının ölmüştürelere bağışlanmasına yönelik

tavsiyeler, ölen kişi için dua etmek ve onlar adına hayır yapmanın teşvik edilmesi gibi hususlara temas edildiği görülmektedir (Pınarbaşı&Özdemir, 2019; 30-42). Başlık altında ele alınan konuların ve tavsiyelerin bir kısmı Kur’an’da yer almadığı için referans olarak hadislere sıkça yer verildiği dikkati çekmektedir.

Ünitenin içerisinde ayet ve hadis yorumlamalarına, Necip Fazıl ve Arif Nihat Asya gibi isimlerin şiirlerinin incelenmesine, konularla ilgili öğrencilerin bilhassa kendi hayatlarına yönelik değerlendirme yapmalarına yönelik etkinlik kutucuklarına ve cenaze uygulamaları örneği gibi doğrudan bilgi aktaranların yanında hadislerle açıklama getiren bilgi kutularına sıkça yer verilmiştir. Sıklığı itibariyle zaman zaman dikkat dağıtıcı bir boyuta vardığı düşünülmektedir.

Ünitenin başında yer alan, konuyla ilgili kavramsal bilgiyi ölçmeye ve bilgiyi öğrenmeye zemin hazırlamaya yönelik, ayetleri araştırmaya sevkeden soruların yanında, konu başlıklarından hemen sonra, konuya giriş mahiyetinde de birer soruluk hazırlık soruları planlandığı görülmektedir. Ünite sonunda da yine ayet yorumları ağırlıklı olmak üzere etkinlik, çalışma soruları, okuma metni gibi ünite sonu değerlendirme faaliyetleri de arda sıralanarak oluşturulmuştur.

Okuma metinleri içerisinde Yunus Emre divanından şiirler (Pınarbaşı&Özdemir, 2019; 17, 44) ile “Hakk’a Uğurlama Erkanı” (Pınarbaşı&Özdemir, 2019; 41) başlığı altında Alevi-Bektaşî geleneğinde cenaze uygulamalarına yer verilmesi dikkat çekicidir.

Görsellerin temalarının, genellikle cenaze, mezarlık, Kur’an ve kısmen de tabiat manzarası içerdiğini, konu ile doğrudan ilgili olduklarını söylemek mümkündür. Görsellerin orantılı büyüklükte kullanıldığı

düşünülmektedir.

Kitabın dili, diğer Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarından, üslup itibariyle belirgin biçimde farklılaşmaktadır. Didaktik, açıklayıcı ve betimleyici bir dilin kullanıldığı metinde, diğer kitaplardan daha baskın bir biçimde dinî öğrenmeye dolayısıyla dini benimsetmeye yönelik, olgusaldan ziyade subjektif bir üslubun hakim olması dikkat çekicidir. Ahiret bilincine dair çıkarımlar söz konusu olmakla birlikte daha ziyade ahiretin bilgi boyutuna oldukça detaylı biçimde ağırlık verildiğini, diğer kitaplarla arasındaki bir diğer fark kapsamında, söylemek mümkündür. Ayrıca konu ile ilgili ayetlere yer verilmesinin yanında, daha önceki kitaplara nazaran oldukça fazla hadisin de referans olarak getirildiği, zaman zaman tartışılan ancak gelenekte yer alan bazı uygulamaların hadisler ile desteklenerek gerekliliklerinin vurgulandığı görülmektedir. Kitabın özel bir yayınevi tarafından hazırlanıp basıldığı ve alternatifinin olmadığı göz önüne alındığında söz konusu detaylar ayrıca dikkati çekmektedir.

Sonuç

Tanrı inancının önemli bir unsuru olan ahiret inancının, hayatın ve ölümün anlamlandırılarak bu anlam üzere tutum ve davranışlara yön verilmesi açısından insan üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmaktadır. Ancak bu etkinin sorumluluk bilincine dönüşebilmesi doğrultusunda olumlu olabilmesi, ahiret inancının ahiret bilinci çerçevesinde insanın tutum ve davranışlarını iyiye yönlendirebilmesine, kötüden uzak durma disiplini kurabilmesine zemin teşkil etmesi ile mümkündür. O nedenle ahiret inancı öğretiminin nasıl gerçekleştirildiği önemli bir problem alanıdır.

Gençler üzerine yapılan çalışmalarda ahiret konusuna duydukları ilginin yanında çeşitli şüphe ve zihni karışıklıklar

yaşadıklarının tespit edilmesi, ahiret inancı öğretiminin önemine işaret eden bir diğer husustur.

Genel olarak bakıldığında Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze din dersleri müfredatında ahiret inancı konusuna yer verildiği görülmektedir. Her ne kadar 1926'dan 1939'a kadar uygulanan din dersi öğretim programlarında, ahiret inancı müstakil konu başlığı olarak yer almasa da, programlarda, dünya ve ahiret dengesinin gözetilmesi ve çalışmanın, gelişmenin ve zenginleşmenin, bilhassa memleketin istikbali için, dinin de istediği hususlar olduğunun din dersinde vurgulanmasının istenmesi, ahiret inancı öğretiminin ahiret bilinci oluşturmaya yönelik bir biçimde ele alınmasının planlandığını düşündürmektedir. Ahiret bilinci, dünya ve ahiret dengesinin kurulması ve çalışmanın teşviki açısından bir kazanım olarak düşünülmüş görünmektedir. Bu durum yeni kurulan bir devletin kalkınma hamlelerine eğitim bünyesinde destek sağlanmasına yönelik bir planlama olarak anlamlıdır (Gürer, 2022; 221).

1948'den 1982'e kadar uygulanan din dersi öğretim programlarında ahiret inancı öğretimi çerçevesinde yine ahiret bilincinin oluşturulması doğrultusunda bir eğilim göze çarpmaktadır. Ortaöğretimde (lise) yer verilen ahiret inancı konusu kapsamında ahiret inancının insan hayatındaki yerinin anlaşılmasının hedeflendiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında ilkokuldan başlamak üzere vatan için ölmek, şehitlik ve gazilik kavramlarına da yer verildiği görülmektedir. Bu durum ahiret bilincinin vatan sevgisine yönelik olarak da oluşturulmaya çalışılması bakımından dikkat çekicidir. Söz konusu vurguyu, dönemin siyasi ve sosyal meseleleri ile bağlantılı olarak oluşturulmak istenen vatandaşlık bilincine destek açısından da okumak mümkün gözükmektedir (Gürer, 2022; 221). Diğer taraftan, yapılan araştırmalar

çerçevesinde ortaöğretimde gençlerin ahiret ile ilgili merak ettikleri konu başlıklarında şehitliğin de yer aldığı tespit edilmektedir. Bu açıdan bakılığında, öğrencilerin merak ettikleri ve ilgi duydukları

1982'den 2000'e kadar uygulanan din dersi öğretim programlarında ahiret inancı konusuna lise iki ve üçüncü sınıflarda ise genel olarak temas edildiği görülmektedir. Ahirete dair kavramsal bilgilere genel bilgilendirme düzeyinde yer verildiği, ahiret inancının bireysel ve sosyal hayata, davranışlarımıza etkileri ile ahiret inancının mantıksal gerekçeleri üzerinde durulmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Buna göre konunun ahiret bilinci doğrultusunda yapılandırıldığı ifade edilebilir. Şehitlik ve gazilik kavramlarına ise ilköğretimde yer verildiği, ortaöğretim (lise) düzeyinde temas edilmediği ve doğrudan ahiret bilinci bağlamında ele alınmasından vazgeçildiği dikkati çekmektedir.

2000 ve 2005 yılları din dersi ortaöğretim programlarına bakıldığında, ahiret inancı konunun, müstakil bir başlık olarak on ikinci sınıfta ele alındığı görülmektedir. Konunun genel olarak ahiret bilinci doğrultusunda şekillendirildiği, kavramsal bilgilere ağırlık verilmediği ancak bilgi bağlamında cenaze uygulamalarına dair açıklamalara yer verildiği dikkati çekmektedir. Buna göre konunun sosyal hayatta uygulamaya dönük boyutlarının da dikkate alındığı söylenebilir. 2010 programında da benzer bir tablo göze çarpmaktadır.

2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarının genel hatlarıyla önceki programlara benzer biçimde hazırlandığı ancak farklılık olarak cenaze uygulamaları konularında kültürel boyutun da dikkate alındığı görülmektedir. Bu durumun, 2000'lerden sonra Türkiye'nin gündeminde ses getirmeye başlayan çokkültürlülük ve çoğulculuk gibi tartışmaların din derslerine bir yansıması

olarak düşünülmesi mümkündür.

Ders kitapları açısından ahiret inancı konusu ele alındığında, 2018'e kadar konunun genellikle Kur'an merkezli bir yaklaşımla ayetler üzerinden işlendiği, ahiret bilinci boyutunun ahirete dair kavramsal ve tasviri boyutlardan daha ağır bastığı görülmektedir. Buna bağlı olarak ahiretin maddi yönünden ziyade ahlaki katkıları üzerinde durulduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak 2018 programına uygun hazırlanan ilköğretim ve ortaöğretim ders kitaplarında ahirete dair kavramsal ve tasviri boyutların önemli ölçüde arttırıldığı dikkati çekmektedir. Bir başka ifadeyle ahirete dair bilgi boyutu, ahiret bilinci boyutu ile adeta denk seviyede tutulmuştur. Ayrıca konuyu izah ederken hadislere de yer verildiği, bilhassa on birinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ayetlerle hadislerin birbirine yakın oranda yer aldığı dikkati çeken bir diğer husustur. Bu değişikliğin, Türkiye'de Kur'an'ı merkeze alan yaklaşımlara getirilen eleştiriler ve hadisler üzerine yapılan tartışmaların din dersleri üzerindeki muhtemel etkisi açısından değerlendirilmesi düşünülebilir.

Ders kitaplarında 1982'den günümüze şekil açısından gelişmelerin söz konusu olduğu söylenebilir. Buna göre sayfa düzeni ve görsellerin kullanımında belirgin bir gelişim görülmektedir. Ancak, özellikle güncel kitaplar için, bilgi notu, etkinlik ve görsel kullanımının zaman zaman metne odaklanmayı olumsuz etkileyecek biçimde fazlalaştığı da dikkati çeken bir husustur (Gürer, 2022; 223).

Ders kitaplarında ahiret inancı ile ilgili önemli hususlardan biri anlatım dilidir. 1982'nin ilk dönemlerinde özellikle ilköğretim için hazırlanan ders kitaplarında, sonraki kitaplarda rastlanmayan hikâye üslubu, sınıf seviyelerinin dikkate alınmasına yönelik bir yaklaşım açısından dikkate değerdir (Gürer, 2022; 223). Ancak daha

üst seviyelerdeki ve sonraki dönemlerde yazılmış kitapların genellikle betimsel ve didaktik bir üslubu benimsedikleri görülmektedir. Diğer yandan ortaöğretimin (lise) son kademelerine yönelik hazırlanan kitaplarda, tartışmaya yönelik bir üslubun da kullanıldığı, seviyenin dikkate alınmasına bir gösterge olarak önemlidir. 2000'lerden sonra genellikle olgusal bir üslupla hazırlandığını ifade edilebilecek ders kitaplarındaki anlatım biçimine ait en belirgin farklılık, 2018 programına göre hazırlanmış on birinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında görülmektedir. Özel bir yayın evi tarafından hazırlandığı dikkati çeken kitabın dili olgusaldan ziyade duygusal ve didaktik bir üslup taşımaktadır. Dolayısıyla muhatabı ikna etme eğiliminin, diğer kitaplara nazaran daha ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Yapılan bazı araştırmalarda ahiretle ilgili konulara merakın on birinci ve on ikinci sınıflarda artış gösterdiği, merak edilen konular arasında üçüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir (Altaş, 2004; 138). Bunun yanında ortaöğretim öğrencilerinin ahiretle ilgili merak ettikleri konuların genellikle mahşer ve ahirette yaşanacaklara dair detay bilgiler ile ahiret hayatının maddi özellikleri üzerine yoğunlaştığı, Kur'an'dan ziyade hadis kültürü çerçevesinde toplumda yaygınlaşmış bilgilere yönelik sorulardan oluştuğu görülmektedir (Taştekin, 1998; 157-159). İlgili araştırmalarda ortaya çıkan bu veriler, gençlik dönemine ait sorgulama konuları açısından önemlidir. Buna göre ahiretle ilgili konuların ortaöğretim (lise) düzeyinde bilgi açısından artırılması uygun gözükmeyle birlikte, gençlerin merak ettikleri konular çerçevesinde düzenlenmesi ve ahiret bilinci boyutunun ikinci plana itilmemesi, inanç öğretiminde tutum ve davranış oluşturabilme imkanı açısından önemlidir. Zira ahiret inancı bilince dönüştüğü takdirde, ahlaki tutum ve davranış oluşturmada önemli bir etkiye

sahiptir. Ayrıca oldukça fazla kavramsal bilgi, öğrenim kademesi fark etmeksizin öğrencilerin konuya ilgisini canlı tutmada olumsuz netice doğurmaktadır.

Netice olarak, Cumhuriyet dönemi ortaöğretim din derslerinde ahiret öğretiminin ağırlıklı olarak ahiret bilincine yönelik planlandığı, dinin temel kaynakları çerçevesinde, maddi yönünden ziyade hayata etkisi açısından manevi boyutunun öne çıkarıldığı, görülmektedir. Sınıf düzeyi yükseldikçe tartışma üslubunun da belirginleştiği dikkati çekmektedir. Ancak düzenlenen son programlara uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında, ahiret inancı öğretimine dair izlenen genel eğilimde, bilginin boyutunun artırılması ve didaktik üslubun yoğunluğu doğrultusunda kısmi farklılaşmaların görüldüğünü söylemek mümkündür.

Çalışmanın sonucunda, ders içeriğinin ihtiyaca binaen oluşturulacak hedeflere uygun düzenlenebilmesi için, lise öğrencilerinin sorun ve beklentilerine yönelik güncel araştırmaların yapılmasının önemli ve gerekli olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA:

Altaş, Nurullah. Gençlik Döneminde Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Arpaguş, Hatice. Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları, İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.

Aydın, Mehmet Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 3. Sınıf (Lise ve Dengi Okullar İçin), Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1982.

Ayhan, Halis vd., Din ve Ahlak Eğitim Öğretimine Yeni Yaklaşımlar, Dem Yayınları, İstanbul 2004.

Bahadır, Abdülkerim. "Ergenlik

Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”. ed. Hayati Hökelekli. Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi. 307-368. İstanbul: DEM Yayınları, 2006.

Basmacı, Abdullah & Erdem, Ömer Faruk. “Blaise Pascal’ın İmanın Rasyonelliğine Dair Düşünceleri Üzerine Bir Analiz”, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 48, Aralık 2019.

Bolay, Süleyman Hayri. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi II (Liseler İçin), Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1989.

Bulut, Nurgül. Allah İnanıcı-Ahlak İlişkisi: Din Eğitimi Bağlamında Bir İnceleme, (Doktora Tezi), 2020, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cirit, Hasan. Halkın İslam Anlayışının Kaynakları, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.

Doğan, Recai. “1980’e Kadar Türkiye’de Din Öğretimi Program Anlayışları, Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları”, Uluslararası Sempozyum (28-30 Mart 2001- İstanbul), Ankara: MEB, 2004.

Doğan, Recai. “Osmanlı’nın Son Döneminde Yaygın Din Eğitiminde Vaaz ve Vaizlik”, Diyanet İlmî Dergi, C. 36, S. 1.

Geçit, Halit. Ortaokul Öğrencilerinin Ahiret İnanıcı Algıları (Karaman İli Örneği), (Yüksek Lisans Tezi), 2015, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gürer, Banu. Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Ahiret Bilinci, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2020.

_____. “İlköğretim Din Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Ahiret İnanıcı”. Örgün Din Eğitiminde İnanç

Esasları, Ed. Emine Keskiner, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2022, 197-225.

Hira, Abdülkadir. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Ahiret İnanıcı Öğretiminin Öğretim Programları, Ders Kitapları ve Öğretmen Görüşleri Bağlamında İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi), 2023, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hökelekli, Hayati. “Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler”. MEB Din Öğretimi Dergisi 14 (1988), 73-82.

İslamoğlu, Beşir. Kur’ân’da Mü’minlerin Özellikleri, İstanbul: Pınar Yayınları, 1987.

İlkokul Programı (1968), MEB, İstanbul 1969.

İlk Mekteplerin Müfredat Programı, Maarif Vekaleti İlk Tedrisat Dairesi, Matbaa-i Amire. İstanbul 1340 (1924).

İlk Mekteplerin Müfredat Programı (1926), T.C. Maarif Vekaleti, İkinci Tab’, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

İlkmekektep Müfredat Programı, T.C. Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

Kurt, Fatih. Sorularla Günümüz İnsanın İnanç Problemleri. Ankara: TDV Yayınları, 2. Basım, 2019.

Köktaş, Yavuz. Tüm Yönleriyle Akaid Hadisleri, İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, Ankara: MEB, 2006

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, Ankara: MEB, 2010

MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, Ankara: MEB, 2010

MEB Tebliğler Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 1475, 23 Ekim 1967.

MEB Tebliğler Dergisi, 7 Şubat 1949, XI, sayı: 524

MEB Tebliğler Dergisi, Cilt: 39, Sayı:1900, 27 Eylül 1976.

MEB Tebliğler Dergisi, 29 Mart 1982, XLV, sayı: 2109.

MEB Tebliğler Dergisi, 13 Nisan 1992, LV, sayı: 2356.

Mekâtib-i İbtidaiyye Ders Müfredatı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329.

Mekâtib-i İbtidaiyye Ders Programı, 1913.

Milli Eğitim Bakanlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), 2018.

Nazıroğlu, Bayramali. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında Vatandaşlık Eğitimi”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C:11, S: 2, 2011.

Nur, Semanur. Ahiret İnancının Ortaöğretim Öğrencilerinin Davranışlarına Yansıması. (Yüksek Lisans Tezi), 2019, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özden, Ahmet Ülkü & Yılmaz, Ömer. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7, Ankara: İlke Basım Yayım, 2004

Pınarbaşı, Bekir & Özdemir, Fikri. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ders Kitabı 11, Ankara: SDR Dikey Yayıncılık, 2019.

Taştekin, Osman. Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi, (Doktora Tezi), 1998, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topaloğlu, Bekir. “Âhiret”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1988, 543-548.

TDV İslam Ansiklopedisi, “Amentü” Mad., C.3, İstanbul 1991.

Tunç, Cihad. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi II (Ortaokullar İçin), Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1982.

Türkan, Ahmet ve arkd. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (9. Sınıf) , Ankara: MEB, 2015.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti İlkokul Programı, Maarif Basımevi: İstanbul, 1958.

Yapıcı, Asım . “Şüphe ve İnanç Kıskacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”. İlahiyat Akademi / 12 (Aralık 2020),1-44 .

Yeditepe Üniversitesi&MAK Danışmanlık, Türkiye Gençlik Araştırması, Ankara, 2020: (<https://www.makdanismanlik.org/mak-danismanlik-genclik-arastirmasi/>)den , Erişim Tarihi: 1 Haziran 2023).

Yılmaz, Macid. “İnanç Öğrenme Alanları Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18/3 (2014), 117-134.

Yürük, Tuğrul. Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları, (Doktora Tezi), 2011, Ankara: Ankara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zengin, Mahmut. “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkileri”. Sakarya İlahiyat Fakültesi Dergisi 19/26 (Aralık 2017), 113-137.

Zengin, Mahmut - Hendek, Abdurrahman. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Din Dersleri :Statü, Programlar ve Çoğulculuk. İstanbul: Dem Yayınları, 2021.

UDK :

Makale türü:

1.01 Orjinal bilimsel makale

Kabul edildi: 19.09.2022

Revize : 06.10.2022

Onaylandı : 21.10.2022

OSMANLI DÖNEMİNDE MAKEDONYA

İvana KOTEVA

Filoloji Fakültesi, Gotse Delçev Üniversitesi, Ştip, Kuzey Makedonya
Kırste Misirkov, 10A, 2000, Ştip
ivana.koteva@ugd.edu.mk

ÖZET

Makedonya toprakları tarih boyunca bazı Avrupa ve Balkan ülkeleri tarafından fethedilmiştir. Bu medeniyetlerin kalıntıları bugüne kadar korunur. Ancak Osmanlı Devleti bu bölgelerde en büyük etkiye ve en uzun süre varlığa sahip olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde Makedonya topraklarında büyük etnik, geleneksel, dinsel ve kültürel değişimler meydana gelmiştir. Şehir ve köyler yeni bir oryantal görünüme kavuşurken yeni isimler de alır. Bu bölgelerde yaşayan Hristiyan nüfus da yeni Müslüman inancıyla tanışır.

Bu çalışmada, bilimsel bilgilere göre bu bölgelerde Türkler'in varlığına ve devletin Osmanlı geçmişine özel bir gönderme yapılacaktır. Makedonca ve Türkçe yazılmış edebi kaynaklar aracılığıyla öncelikle Osmanlıların Makedonya topraklarına gelişini öğreneceğiz. Hristiyan nüfusun İslam inancıyla tanışmasından başlayarak, inanç değişikliğinin çeşitli nedenlerini ve böyle bir değişikliğin olmadığı örnekleri de göreceğiz. Ayrıca, yerleşim yerlerinin, yani köy ve şehirlerin görünümünde bir değişiklik olduğu gibi, yeni bir zamanda yeni bir hayat getiren ticaret, ekonomi ve sanayi dallarının gelişmesi de söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Osmanlı Devleti, Müslüman İnanıcı.

UDK :
Article type:
1.01 Original scientific article

Received : 19.09.2022
Revise : 06.10.2022
Accepted : 21.10.2022

MACEDONIA IN THE OTTOMAN PERIOD

İvana KOTEVA

Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia
Krste Misirkov, 10A, 2000, Stip
ivana.koteva@ugd.edu.mk

ABSTRACT

Macedonian lands have been conquered by some European and Balkan countries throughout history. The remains of these civilizations are preserved to this day. However, the Ottoman Empire had the greatest influence and the longest existence in these regions. During the Ottoman Empire, great ethnic, traditional, religious and cultural changes occurred in Macedonian territory. Cities and villages gain a new oriental appearance, and the Christian population living in these areas meets the new Muslim faith.

In this study, a special reference will be made to the existence of Turks in these regions and the Ottoman past of the state according to scientific information. Through literary sources written in Macedonian and Turkish, we will first learn about the arrival of the Ottomans in Macedonia. Beginning with the Christian population's acquaintance with the Islamic faith, we will also see the various reasons for the change of belief and examples where such a change did not occur. There is also a change in the appearance of settlements, namely villages and cities, as well as the development of branches of commerce, economy and industry that bring new life in a new time.

Keywords: Macedonia; Ottoman State; Muslim Faith.

1. Giriş

Makedonya Cumhuriyeti, Güneydoğu Avrupa'da Balkan Yarımadası'nda yer alan bir ülkedir. Coğrafi olarak, bugün bu ülke kuzeyde Sırbistan, kuzeybatıda Kosova, doğuda Bulgaristan, güneyde Yunanistan ve batıda Arnavutluk ile sınır komşusudur. 25.713 km²'lik bir alanda, devletin yaklaşık 2,1 milyon nüfusu var.

Makedonya, çok farklı üç kültürel gelenekle uzun bir ilişki geçmişine sahiptir. Güçlü bir Hıristiyan Ortodoks kültürü, bölgenin Türk-Osmanlı geçmişine bağlı bir İslam kültürü ve ayrıca bir Yahudi bağlantısı mevcuttur. Araştırmamızın konusu Makedonya Cumhuriyeti bölgesindeki Osmanlı varlığı ve İslam kültürüdür. Osmanlı yönetimi sırasında bu bölgelere gelen İslam kültürü, bugün de Makedonya'daki nüfusun ulusal yapısını renklendirir ve zenginleştirir.

2. Osmanlıların Makedonya'yı Fethi

Makedonya toprakları tarih boyunca bazı Avrupa ve Balkan ülkeleri tarafından fethedilmiştir. 1371-1912 yılları arasındaki dönemde ise Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yer almıştır. Söz konusu dönemde Makedonya'da yaşayan Müslümanlar, Hıristiyanlar ile Yahudiler huzur ve hoşgörü içinde yaşamışlardır. Bu yörelerde yaşamış bütün kavim ve kültürler içinde en büyük izleri Türkler'in kültürü bırakmıştır.

“1371'deki Mariç Savaşı'ndan sonra Makedonya Türk egemenliğine girdi. Makedonya'nın fethi hakkında değişik bilgilere ve kaynaklara rastlanmaktadır. Bazı kaynaklar

Türkler'in Mariç Savaşı'ndan hemen sonra Makedonya'yı fethettiklerini göstermektedirler. Venedik seyyahı ve noteri Bressiano Manoli'nin bıraktığı belgelerde 1381-1383 yılları arasındaki dönemde Girit Adası'nda Makedonya'nın Serez, Melnik, Ustrumca, Selânik, Edessa, Kastorya, Ohri, Prespa, Manastır, Köprülü, Debre ve diğer yerlerinden olan insanlara rastlandığı görülmektedir. Belgeler söz konusu yerleşim yerlerinin 1380 yılından önce Türk orduları tarafından fethedildiğini kanıtlamaktadırlar. Bulgar müellifi İvan Sakızov bu belgelerin değerlendirmesini yaparken “Türkler Gelibolu'yu aldıktan sonra İstanbul, Serez ve Selânik arasındaki toprakların fethine başladılar... Onlar Mariç Savaşı'ndan 4-5 yıl sonra Trakya'yı ve Makedonya'yı aldıktan sonra Arnavutluk topraklarına girdiler...” ifadelerini kullanmaktadır. Adı geçen Venedik müellifinin Makedonya, Trakya ve diğer Balkan bölgeleriyle ilgili öne sürdüğü bilgiler kesin bir kaynak olarak sayılmamaktadır. Mariç Savaşı'ndan 1381 yılına kadar geçen dönem Türk idaresinin Makedonya'da ve Balkanlar'da yerleşmesinin ilk devri olarak bilinmektedir. Bu devirde Makedonya'nın yarısı Osmanlı Devleti'ne ilhak edildi.” (Hamzaoglu, 2010:135)

Türk orduları 1382/83 yıllarında Manastır ve Prilepe'yi fetheder. Sonraki yıllarda ise İştîp, Koçana, Kıratova ve Köprülü şehirleri fethettikten sonra 1400 yılına kadar Üsküp ve Batı Makedonya'daki şehirlerini fethederler. O dönemde Osmanlı Devleti Makedonya'nın idaresini sadık vasalı Krali Marko'ya bırakar. Ancak 17 Mayıs 1395 Mirçea'ya karşı yürütülen savaşta Krali Marko'nun hayatını kaybettikten sonra Makedonya Osmanlı Devleti'ne ihlak

edilmektedir.

Osmanlı Devleti fethettiği Balkan topraklarına Makedonya dahil Anadolu'dan getirdiği Türkleri yerleştirir. Türkler arasında Yörükler de vardır. Makedonya'nın çeşitli yerlerine ve özellikle köylere yerleşen Yörükler, gelenek ve göreneklerini de beraberlerinde getirip burada sürdürür. Özellikle Tikveş civarında ve Vardar nehri kıyısında, Köprülü'den Demirkapı'ya kadar bölgesinde pek çok Yörük köyleri olduğu için bu bölge Yörük Bölgesi veya Yörüklük denilmiştir. Göçebe hayatı benimseyen Yörükler genelde hayvancılıkla uğraşırlar. Yörükler'in yerleştiği bölgelerde yaşayan Hıristiyanlar'ın bir kısmı yeni kurulan şehirlerdeki yaşam tarzına alışkın olmadığından dolayı dağlara çıkarak Ulahlarla birlikte yaşamaya devap ederek hayvancılıkla uğraşırlar bir kısmı ise kendi mülklerinde yaşamaya devam ederler.

Fetihler sırasında şehirler ve kalaler Osmanlı Devleti tarafından yeniden inşa edilir. Şehirler içinde de aynı adlarıyla mahalleler ve çarşılar kurulur. Yeni yapılan câmi, medrese, tekke, han, hamam vb. eserlerle şehirler yepyeni bir görünüme kavuşmuş ve büyük bir bölümü bugün de ayakta durmaktadır. Yeni görünümünün yanı sıra ekonomik, sosyal, kültürel, etnik ve dini yönden de gelişme gösterir. Bununla birlikte birçok kültür ve eğitim kurumları açılır. Osmanlı idaresi kendi yargı, yürütme ve yönetim memurları da bu şehirlerde yerleştirir. Dolayısıyla kadılar, İslâm âlimler, mimarlar, mühendisler vb. uzmanlar burada çalışmaya başlarlar.

Osmanlı Devleti, ülkedeki vergi ve asker

potansiyelini öğrenmek için nüfus sayımları ve toprak yazımı yapar. Sayımlarının sonuçları "Tahrir Defterleri" denilen defterlere kaydedilir. İçerikler, sahibin adı, şehrin adı ile birlikte ona bağlı olan köy ve çiftlikler içinde de oturanların bilgi taşarlar. Bekâr, evli ve dul olanların adları, Müslümanların ve gayr-ı Müslimlerin sayıları da kaydedilmiştir.

XV. ve XVI. yüzyıllara ait Tapu Tahrir ve Maliye defterlerinde şehir isimleri Nefs-i Üsküp, Nefs-i Selânik, Nefs-i Manastır, Nefs-i Serez, Nefs-i Negoriç, Nefs-i Tikveş, Nefs-i Köprülü, Nefs-i Ohri, Nefs-i İştîp, Nefs-i Kavala, Nefs-i Kılkiş, Nefs-i Demirhisar, Nefs-i Edessa, Nefs-i Yenice-i Vardar, Nefs-i Kalkandelen, Nefs-i Kastorya, Nefs-i Drama, Nefs-i Struga, Nefs-i Melnik, Nefs-i Cuma-i Bâlâ, Nefs-i Ustrumca, Nefs-i Gevgeli, Nefs-i Kıratova, Nefs-i Kumanova, Nefs-i Serfice, Nefs-i Florina, Nefs-i Kırçova, Nefs-i Petriç, Nefs-i Prilepe, Nefs-i Nevrekop gibi geçmektedir. (Hamzaoğlu, 2010:159) Yani bazı şehirlerin isimleri değiştirilerek Türkçe telaffuza uyarlan: (Skopye / Üsküp; Ştip / İştîp) diğerleri ise tamamen yeni isimler alır: (Tetovo / Kalkandelen; Veles / Köprülü vs.)

Türk yönetimi kentsel yerleşimleri kasaba ve şehirlere ayırır. Onlar da dine, etnik kökene ve sosyal konuma göre gruplandırılmış mahallelere ayrılır. Mahallelere genellikle saygın bir vatandaşın adı ya da bir cami, medrese, teke veya daha önemli bir yayının adı verilir.

Söz konusu dönemde Anadolu'dan Makedonya'ya yerleşen Türkler zanaatlarını ve ticareti getirmişlerdir. Makedonya şehirleri

o zamana kadar az gelişmiş oldukları için bu alanlarda büyük bir yükseliş yaşadılar. Şehirlerde ve köylerde yaşayan Hıristiyanlar, zanaat öğrenmeye büyük ilgi gösterirler ve Osmanlı devleti onlara bu imkânı sağlar. Ayrıca Osmanlı devleti, etnik köken veya din ayrımı yapmaksızın Hıristiyanlara birçok iş verir.

3. İslamlaşma Süreci

Türklerle birlikte Türk devletinin resmi dini olan İslam'ı de gelir. Bu yeni din o zamana kadar bu bölgelerde bilinmiyordu. İslam, Balkanlar'da da tek olmayan, ancak Ortodoks, Katolik ve Bogomil üç mezhebe ayrılan Hıristiyanlıkla çatışır. Hıristiyan inancı ile İslam arasındaki fark, Hıristiyanların Tanrı-Baba, Tanrı-Oğul ve Tanrı-Ruh Kutsal Üçleme'ye inanmaları, İslam'ın ise tamamen tek tanrılı bir inanç olarak vaaz edilmesi ve Katolikler arasında Müslümanlar tarafından bilinmeyen dini mahkemeler ve engizisyonların olmasıdır.(Матковски, 1975:74) Osmanlı İmparatorluğu, İslam'a dayalı bir devlet olarak, yeni fethedilen tüm topraklarda onu birincil din olarak yerleştirmeye çalışır, bu nedenle İslam, beş asırlık varoluşunda istisnai bir rol oynadığını denilebilir.

Osmanlı Devleti, Hıristiyanların İslamlaşmasında gönüllü İslamlaşma politikasını uygular. O dönemde var olan kilise ve manastırlar faaliyetlerini sorunsuz bir şekilde sürdürmeye devam eder. Bu mekanlarda bulunan tüm milliyetlerin faaliyetleri kesintisiz olarak devam ederler. Orta Çağ'da Hıristiyanların tek kurumu olan Ohri Piskopluğu da Osmanlı sistemine entegre olarak faaliyetlerini sürdürür. Bizans İmparatorluğu zamanında Balkan

ülkeleri de dahil olmak üzere Avrupa'daki tüm ülkelerdeki Hıristiyanlar çok yüksek vergiler öderken, Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet bu insanlardan yüksek bir vergi almaz. Halk, Bizans İmparatorluğu'nun yönetim sisteminin aksine, genel idari sisteme olumlu bakar.

“Makedon halkının isamlaştırılması Osmanlı İmparatorluğu için çok önemlidir çünkü Türkler'in bu bölgelere gelişinden 16. yüzyıla kadar Makedon halkı yeni hükümetten kurtulmak için sürekli isyanlar çıkarıyormuş. Makedon halkı arasında Hıristiyanlık hakim olduğundan, yeni bir dine geçmek daha zordur. Aynı zamanda, İslam'ın sadece hükümetin talep ettiği çok sayıda vergiden kaçınmanın bir yolu olarak kabul edildiği çifte inanç dönemi görülmektedir. Osmanlı hükümeti, İslam'ın zorla empoze edilmesi durumunda isyanların artacağını hissederek, halkın gönüllü olarak İslamlaştırılmasına yaklaşır.” (Матковски, 1975:76)

Hıristiyanların ödediği aşırı vergilerden kurtulmak isteyen fakir insanlar da İslam'a geçirler. Bu nedenle köy ve kentsel yoksulluk, İslamlaşma için en verimli zemini temsil eder. Halkın İslam'a karşı farklı bir tavrı vardır. Bazıları tamamen gönüllü olarak, bazıları ekonomik nedenlerle kabul eder, İslamlaşmaya şiddetle direnenler de vardır.

“Gönüllü olarak İslam'a giren çoğunlukla kızlar veya bir Türk ile evlenmek isteyen dul kadınlar. Bazı çocuklar ve gençler çeşitli nedenlerle gönüllü olarak İslam'a girerler. Kuşaksal bir bakış açısıyla, İslamileştirmenin amacı çoğunlukla gençlerdir.

Müslümanlaştırılanların çoğunluğu, Türklerin nüfus sayım defterlerinde “bennak” tabiriyle işaretledikleri fakir evli köylülerdir. Müslüman olduklarında resm-i kift vergisinden tamamen muaf tutuldular ve sadece 6 akçe, Hristiyanlar ise 25 akçe öderler.” (Матковски, 1975:78-79)

Balkanlar’daki Osmanlı hakimiyetinin başlangıcından sonuna kadar (1912), Rumeli denilen bu bölgeye 5-6 milyon civarında Türk yerleşir. Anadolu’dan gelen bekârlar bu yörelerde yaşayan gayri-Müslim kızlarla evlendikleri gibi, Müslümanlığı kabul eden yerel bekârlar da Anadolu’dan gelen kızlarla evlenirler. Osmanlı Devletinin bu planı, baskı olmaksızın Müslüman nüfusun artmasına katkıda bulunur.

“İslâm’i kabul eden Hristiyanlar babalarının Hristiyan kaldığını gizlemek için onların adları yerine “bin Abdullah” adını kullanıyorlardı. Osmanlı idaresi nüfus sayımlarında İslâm’i kabul edenler için “bin Abdullah”, Anadolu’da ve Rumeli’de yaşayan Türkler için ise “veled” kelimelerini kullanıyordu. Mustafa “bin Abdullah”, Hasna Veled-I Bazarlu, Osman “bin Abdullah” ve diğer örneklerde olduğu gibi. İslâm’i kabul edenlere Fransızca “convertit” de diyorlardı.” (Hamzaoğlu, 2010:202)

İslam’a geçen ve Tükleşenler, Türk gelenekleri, adetleri yanısıra Türk dilini de öğrenirler. Makedonya şehirlerindeki nüfusun çoğunluğunu Türkler ve İslamiyet’i kabul etmiş Hristiyanlar oluşturur. Ancak inançlarına bağlı kalan Hristiyanlar da vardır. Osmanlı devleti Gayr-i Müslimler’e karşı hoşgörülü bir tavır sergiler. Makedonya topraklarında hiçbir kilise,

manastır ve kültür eserini yıkmaz ve yasakamaz. Ayrıca kültür ve din faaliyetlerini de yasakalmaz. Çoğu edebi kaynaktan öğrendiğimiz kadarıyla, Makedon halkı en özgür şekilde Osmanlı yönetimi döneminde yaşar. Bu dönemde en fazla sayıda kilise ve manastır da inşa edilir. Padişah II. Mahmûd’un bu bölgelerdeki Gayr-i Müslim halkın hak ve özgürlüklerine atıfta bulunan fermanlarından bahsetmeden de geçilemez.

“İslam’ın kabulü ile birlikte halkın bir kısmı bayramlarına da saygı duyar İslam’i kabul edip Hristiyan bayramlarını kutlayanlar da olmuştur. Aziz İliya, Gyurgyovden (Hıdırllez), Mitrovden, Vasilitsa Hristiyan bayramlarını kutlayan, düğün geleneklerini uygulayan, Noel ve Paskalya öncesi oruç tutan çok sayıda insan vardı. Bu insanlar, biri kendi aralarında ve aile içinde birlikte hizmet ettikleri bir Hristiyan, diğeri ise halka açık yerlerde ve yetkililer önünde birlikte çağrıldıkları Müslüman olmak üzere iki isme sahip olarak Hristiyan inancına saygılarını göstermişlerdir. Örneğin, Hasan-Bogdan, Hraz-Damyana, Hüseyin-Todor, Aliya-İliya, Mustafa-Nikola vb. Bu yüzden Balkan’da Öğlene kadar İliya, öğleden sonra Aliya diye bir atasözü vardı.” (Матковски, 1990:29)

İslâm’ın Hristiyan halkı tarafından en yoğun kabulü Osmanlı Devleti’nin “Altın Çağı” sayılan Yükselme Devri’de görülmektedir. Bu devirden sonra ise Avrupa, Yakın Doğu ve Afrika’da ortaya çıkan sorunlarla Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki ilerlemesi de durdurulur. Sık sık savaşların çıkması, devletin ekonomik gerilemesine olduğu kadar borçluluğuna da neden olur. Osmanlı Devleti’nin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya’ya karşı yürüttüğü

savaşlarla birlikte Balkan ülkelerindeki Hristiyan halkının isyanları, bu imparatorluğu yeni ve daha yüksek vergiler toplamaya zorlar. Bu nedenlerle vergi memurları, halk arasında büyük memnuniyetsizliklere neden olan kanundışı hareketler uygulamaya başlar.

Makedonya da dahil olmak üzere Balkan Yarımadası ülkelerinde fenomenleri günümüze kadar korunan Bizans, Avrupa ve yeni İslam medeniyetlerinin kalıntıları birbirine karışmış, iç içe geçmiş, karşılıklı olarak etkilenmiş ve bir arada var olmuştur. İslam'ın Balkan Yarımadası'na gelişinden önce şehirler, duvarlar ve şehir kapılarıyla çevrili ortaçağ tipindeydi. İslam medeniyeti şehirleri çok hızlı bir şekilde ele geçirdi ve onları daha önce bilinmeyen camiler, bezisteni, kervansaraylar, medreseler, tekinhalar gibi kentsel unsurlarla İslam-Doğu şehirciliğinin kaleleri haline getirir. Gayr-i Müslimler arasındaki hemen hemen tüm sosyal ilişkilerde İslami-oryantal unsurların gücü, Türkler aracılığıyla hemen hemen tüm Balkan halklarına yayılan Arap mutfağının bugün bile korunmasından görülebilir. Çorba, kebab, alva, burek, sarma, turli-tava gibi yemek isimleri de Arap-Türk kökenlidir. Ayrıca tepsiya, tencere, kaşika gibi mutfak eşyalarının da büyük bir kısmı doğu kökenlidir. İslam, eski zamanlarda gayr-i Müslimlerin Müslüman gibi giyinmesini yasaklamışsa da, şehirlerdeki Hristiyanlar ve Yahudiler oryantal elbiseyi kopyalamışlar ve bugüne kadar çakşır, şalvar, dolama, cüppe gibi ayrı ayrı kıyafetlerin oryantal isimlerini korumuşlardır. İslam medeniyeti evlerin iç mimarisine ve düzenine kadar sinmiştir ki bu nedenle Balkanlardan gayr-i Müslimler arasında oda(ya), çardak, mutvak, kyoşk, divan, hane,

sofa, kilim, sofra, duşek, yorgan vb. doğu terimleri günümüze kadar korunmuştur.(Spaho, 1936:172-173)

4. Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu, insanlık tarihinin en büyük imparatorluklarından birisidir. Makedonya, 1371-1912 yılları arasında Osmanlı egemenliğindeydi. Bu bölgedeki Hristiyan halkın büyük bir kısmı gönüllü olarak İslam'ı kabul etmiş. İnsanların belirli nedenlerle İslam'ı kabul ettiği örnekler de vardır, ancak Hristiyan kalanlar da vardır. Bu bölgelerdeki Osmanlı hakimiyeti sırasında Makedonya ticaret ve zanaatkarlık açısından büyük bir gelişme yaşamıştır.

Bugün, Makedonya'daki İslam anıtları onun zenginliğini ve büyüklüğünü anlatmaktadır. Camileri, hamamları, anları ve diğer yapılar güzellikleriyle büyülemektedir. Pek çok edebî eser de bu dönemdeki yaşama tanıklık etmektedir.

Makedon ve Türk halkı, davranışlarının ve yaşam tarzlarının bir kısmını birbirlerine aktaracak kadar uzun süre birlikte yaşadılar, dolayısıyla Türk kültürünün Makedonya'da hâlâ var olduğunu söyleyebiliriz. Makedonya'dan son Türk askerinin uzun yıllar önce gitmesine rağmen burada her gün hâlâ Türk kahvesiyle başlanmaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Hamzaoğlu, Yusuf. (2010). Balkan Türklüğü (Makedonya, Hırvatistan. Osmanlı Öncesi Balkan Müslümanlığı) Cilt: I. Skopje: Logos A.

[2] Hamzaoğlu, Yusuf. (2010). Balkan Türklüğü (Makedonya, Bulgaristan, Slovenya) Cilt: II. Skopje: Logos A.

[3] Spaho, Fetim. (1936). İz javnog i privatnog zivota u dobu turaka. Knjiga o Balkanu. Beograd.

*

[4] Matkovski, Aleksandar. (1975). Исламот во очите на немуслиманите од Балканскиот полуостров, „Историја“ XI/1. Скопје.

[5] Matkovski, Aleksandar. (1990). Исламот како идеологија, религија и култура, 36., „Духовните средишта во Западна Македонија во минатото и денес“. 8-9 јуни, Кичево.

[6] Шатев, Павел. (2012). Историја на Македонија. Државен Архив на Република Македонија, Македоника литера. Скопје.

[7] Шатев, Павел. (2013). Македонија под ропство. Државен Архив на Република Македонија, Македоника литера. Скопје.

[8] Институт за национална историја. (1969). Историја на македонскиот народ Книга Прва. НИП „Нова Македонија“. Скопје.

[9] Институт за национална историја. (1969). Историја на македонскиот народ Книга Втора. НИП „Нова Македонија“. Скопје.

UDK:

Makale türü:

1.01 Orjinal bilimsel makale

Kabul edildi: 16.09.2022

Revize : 20.09.2022

Onaylandı : 11.10.2022

SKOJ ANTI-FAŞİST GENÇLİĞİN GOSTIVAR FAALİYETLERİ

Mr. Daniel GJORGJEVSKI

Daniel.oficijalen@yahoo.com

ÖZET

20. yüzyılın ilk yarısında Gostivar ve çevresinde gençlerin konumu, en hafif deyimiyile, çalkantılı toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak doğal ve beşeri faktörlerin yarattığı bir krizle karşı karşıyaydı. Gençliği önce kavramsal olarak küçük bir harekette örgütleyen, mücadelenin alevleri içinde KP ve KPM tarafından verilen tüm görevleri yerine getiren örgütlü ve kitlesel bir harekete dönüşecek olan bir yapının yaratıldığı kapsamlı bir eylemin başlangıcını teşkil ediyordu. Araştırmamızda, SKOJ-Yugoslavya Komünist Gençlik Birliğinin Gostivar ve çevresinde örgütlenmesi, örgütlenme süreci, yürütülen bazı faaliyetler, karşılaştıkları sorunlar ile aynı zamanda üstesinden geldikleri zorluklar hakkında mevcut verileri gözden geçirerek okuyucu karşısına sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Skoj, Gostivar, Çevre Köyleri, Mavrova, Balli Örgütü

UDK :
Article type:
1.01 Original scientific article

Received : 16.09.2022
Revise : 10.10.2022
Accepted : 23.10.2022

SKOJ IN GOSTIVAR ACTIVITIES OF THE ANTI-FASCIST YOUTH

Mr. Daniel GJORGJEVSKI
Daniel.oficijalen@yahoo.com

ABSTRACT

In the first half of the 20th century, the position of youth in Gostivar and its environs was, to say the least, a crisis created by natural and human factors as a result of turbulent social changes. It constituted the beginning of a comprehensive action that conceptually organized the youth in a small movement, fulfilled all the tasks assigned by the KP and KPM in the flames of the struggle, and formed a structure that would turn into an organized and mass movement. In our research, up-to-date data on the organization of the Yugoslav communist youth union (SKOJ) in Gostivar and its surroundings, the organization process, some activities carried out, the problems they faced and the difficulties they overcame will be presented to the reader.

Keywords: Skoj, Gostivar, Surrounding Villages, Mavrovo, Balli Organization

1.GİRİŞ

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başına kadar olan dönem, ilerici eğitim hareketinin, sosyo-politik koşullardan kaynaklanan merkezi, deneyimsel programa ek olarak eleştirel fikirli bir genç adam yarattığı küresel bir süreçle işaretlenmiş bu kişi toplumun eleştirel analizine ilişkin konulara giderek daha fazla önem vermeye başlar. Eğitim daha merkezi hale geldi ve birçok eğitim kurumu kritik bir genç kitlesi yetiştirmek için seferber edildi. 1936'da Cenevre'deki ilk öğrenci barış kongresi, Gostivar'dan KPM'nin önde gelen üyelerinin katıldığı Belgrad'daki öğrenci protestoları ile birlikte, 1934 Gostivar gençliğinin bir araya geldiği bir okuma salonunun açılmasıyla, Gostivar'ın da bu sürece dahil olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Gjorgjevski 2020, s.13).

Balkan savaşlarının ve birinci dünya savaşının sonucu meydana gelen zor zamanlar ve koşullar büyük bir göç dalgasına neden oldu, nüfus sayım defterlerine göre Gostivar bu dönemde çok ciddi sayıda göç veren şehirler arasındaydı. Şehirdeki insanların çoğu Belgrad, Sofya, Bükreş, Zagreb, Roma ve Detroit'e göç ettiler. Göç çok büyüktü, ancak bu daha sonraki yıllarda şehrin kültürel-entelektüel gelişimiyle beraber azalmaya başlayacaktır. 1937'den 1944'e kadar olan dönem, gençliğin uyanışının başladığı, Gostivar diaspora dayanışmasının Gostivar'da giderek artan şekilde toplanan edebi / eğitici eserlerle yansıtıldığı bir dönem olan Gostivar'ın yakın tarihinin en önemlilerinden biri olarak kabul edilir. Okuma salonları, yüksek öğrenime başlayanlar ve mezun olan öğrencilerin önderlik ettiği entelektüel bir mekan haline gelmiştir.

Faaliyet ve hareketler, yakın veya uzak bir mahallede cereyan eden büyük olayların gölgesinde kalmış, Marksist ve komünist edebiyatın paylaşımı yoluyla ağırlıklı olarak ideolojik bir temele dayandırılmış, 1940'ta ideolojik düşüncenin harekete geçmesiyle Gostivar ve çevresinde değişimlerin meydana geldiği bir durum olmuştur (Gjorgjevski 2020, s.13). İlerleyen yıllarda Makedonya'da da gelişmekte olan hareket, Gostivar'daki KPM ile işbirliği içinde ağırlıklı olarak örgütsel güçlendirme, ideolojik – politik yükseliş ve gençler arasında kitlesel siyasi faaliyetlere koşulsuz destek ve yardım ile SKOJ organizasyonu başlatır. KPM tarafından SKOJ örgütünden sorumlu olan söz konusu geri dönenler/ aydınlar, aynı zamanda farklı dönemlerde bu harekete hizmet etmeye başlamışlar ve SKOJ Makedonya sekreterliği görevini üstlenmişlerdir.

Gostivar ve çevresinde gençlik hareketi, Ocak 1943'te Dobrica ve Ljupce Isakovski'nin Belgrad'daki eğitimlerini aldıktan sonra önem kazandı ve memleketleri Çayle'de gençliği örgütlemeye başladılar. Bu örgüt diğer üyeleri arasında Dimitrije Stojanovski, Mine Gjorgjevski, Trajçe Jovanovski, Vera Isakovska, Rubija Mercanovska, Menka Stojanovska, Ilija Josifovski-Sinadin ve diğerleri bulunmaktadır (Ivanovski, 1974, s.105-106). Çayle köydeki gençliğin örgütlendikten sonra, 1943'te SKOJ, Gostivar'ın her yerinden gençleri kitlesel olarak seferber etmeye başladı ve sekreter Arsena Despotovska ve üyelerin liderliğinde bir mütevelli heyeti oluşturuldu: Stevo Matevski, Dime Trpevski, Milan Bogdanovski, Pavlinka Kitanovska ve Magda Kiprovska üyeler arasında yer aldılar (Todorovski 1975, s. 111-113). Bu dönemde SKOJ Makedonya'nın çalışmaları ağırlıklı olarak yeni üye alımına odaklandı,

bu nedenle 1943'ün ilk yarısında bölgesel ilkelere göre düzenlenen SKOJ gruplarına 15-20 üye kabul edildi. Bugün SKOJ'un Çayle köydeki ilk üyelerinden biri Dimitrije Stojanovski'dir (1928-). Dimitrije'ye göre bu hareketin merkezleri Makedonsko Malo, Novo Malo, Debar Malo ve bir Gostivar şehir merkezinde bulunuyordu. Dimitrije, diğer SKOJ üyeleri gibi, SKOJ'un bir parçası olmak isteyen bir grup genç askere liderlik etmekten sorumluydu, ancak aynı zamanda yardım toplamaktan, broşür dağıtmaktan ve Dimitrije'nin esas olarak teslim ettiği kurye görevlerini yapmaktan da sorumluydu. 1943 yazına gelindiğinde, Gostivar'daki SKOJ organizasyonu büyümüşü ve gençlik grupları da kuruldu. Sonbahara gelindiğinde, tüm şehirde ve çevresinde yaklaşık 9 grup örgütlenmiş ve çalışmıştı. Üye sayısı koşullara ve faaliyetlerin başarısına, yani görevlerin yerine getirilmesine bağlı olarak değişmekle birlikte, bunların önemli bir kısmı partizan gruplarına geçmişlerdi, Todorovski, Eylül 1943'te Gostivar'da, Çayle, Vurtok, Tumçevište, Balindol, Stençe ve Mavrova'da Skoj gruplarının faal olarak bulunduğunu bildirmiyor (Todorovski 1961, s. 99-124).

Bu grupların bu dönemdeki çalışmalarının içeriği, MK aracılığıyla elde edilen teorik ve siyasi materyallerin geliştirilmesi yoluyla ideolojik-politik inşanın kalıcı görevini ve ayrıca partizan müfrezelerini silahlandırma ve oluşturma sürecini gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Buda MK, KPM ve KP'nin üst makamları ve askeri makamlar yardımıyla elde edildi. 1943 ilkbahar ve yazında, SKOJ üyeleri özel olarak Gostivar-Mavrova, Gostivar-Kalkandelen güzergahında kurye görevlerini yerine getiriyorlardı; bu güzergah KPM- MK'nin doğrudan kontrolü altındaydı. Kasım 1943'te, üyeler Uros Andreevski-sekreter, Boge Sotirovski,

Despot Kolaçevski ve Gjoko Stefanovski ile SKOJ MK kuruldu.

SKOJ'un görevi, milliyeti, cinsiyeti, sosyal statüsü ne olursa olsun, daha geniş bir genç kitlesine ulaşmak istiyordu, Gostivar'ın homojen karakteri ayrı Makedon, Arnavut, Türk ve diğer grup gençliğinin oluşmasına engel olamamıştı. Bu dönemde Arnavut, Sırp ve Bulgar gerici güçlerinin balli örgütü yoluyla gerçekleştirdiği terörün hedefi olan Makedon gençliğinin zor durumu, özellikle 1943'ten sonra balli örgütünün Gostivar ve çevresinde büyük bir nüfuz sahibi oldukları ve özgür olduklarını, tüm gücün kendilerine ait olduğunu ve dini kurumların ek olarak katkıda bulunduğunu ileri sürerek Müslüman nüfus üzerinde büyük baskı uyguladıkları zaman, Arnavutlar arasındaki dini ve her şeyden önce siyasi farklılıkları vurgulayan muhafazakar din görevlileri/hoca aracılığıyla, Arnavutların Balkan topraklarındaki otokton karakterini vurgulamaya çalıştılar. KPM, KP üyesi Arnavut öğretmenler tarafından Arnavutça düzenlenen, Marksist ve sosyalist fikirlerin, milletlerin ortaklığı ve uyumunun tartışıldığı kurslar aracılığıyla faşist işgalcilere karşı yanıt verilmekteydi. Balli örgütü karşıtı öğrencilerin de bu gruplara katıldığı görülmektedir. Bu kişiler Büyük Arnavutluk idealleri olanlar tarafından hain olarak görüldüler. Bu durumla karşı karşıya kalan MK ve KPM, Arnavutluk Komünist Partisi ile doğrudan temasa geçti ve buradan Arnavutça Marksist ve sosyalist literatürün, doğrudan Slobodan Pepovski'nin yardımıyla Vurtok köyünde öğrenciler olan Medat Tsami ve Memet Karadak aracılığıyla teslim edilmesi sağlandı. Vurtok'ta yaklaşık 50/60 Arnavut genci, düzenli olarak yerel okulda toplanan ve Arnavut komünist hareketlerinin ideolojik ve eğitim faaliyetleriyle uğraşmaktaydılar.

Gostivar topraklarında gerilla eylemlerinin örgütleyicisi Vanço Burzevski'nin anılarından ve SKOJ'un görevleri kapsamında düzenlenen spor etkinliklerinin olduğunu öğreniyoruz. Burzevski, "Liria" spor kulübünün kuruluşu hakkında bilgi veriyor ve kendisine göre kulüp üyelerinin giydiği ekipmanların Arnavut bayrağı renginde olması nedeniyle sorunlara yol açtığından bahsediyor (Burzevski, 1983, s. 119-121). Burzevski'nin KMP'nin mütevellisi olarak Gostivar'da aldığı ilk görevlerden biri tam olarak SKOJ ile ilgiliydi. Burzevski, Çaiile ve Stençe takımları arasında bir futbol maçı düzenlemekten sorumluydu, buradaki en önemli amacı harekete katılmak için gençler arasında mücadeleler yapmasıdır. (Burzevski 1983, s.122-123).

Gostivar ve çevresinin aksine, komşu Mavrova ve Mijačka çevresi, gençlik grupları, öncü gruplar, bir fikirle tanışmak isteyen gençlerin katıldığı eğitim grupları gibi çeşitli biçimlerde örgütlenmişler. Mavrova ve çevresi, Gostivar'dan farklı olarak, sadece etnik karakter nedeniyle değil, aynı zamanda konumu itibarıyla de pek çok elverişli koşula sahipti, bu nedenle sadece SKOJ'un değil, tüm mücadelenin örgütlenmesine de olanak sağladı. SKOJ'a gelince, Nikiforovo gibi bazı köylerde en az biri kadın olmak üzere toplam 3 kadar SKOJ grubunun bile olduğu bilinmektedir. Nikiforovo ile ilgili vurgulanması gereken önemli bir gerçek, köyde iki aktif öncü grubun ve en az bir eğitim grubunun olmasıdır. Komşu Leunovo, Mavrova, Beliçitsa'daki durum Nikiforovo'daki duruma benzerdi, SKOJ, özellikle balli örgütünün bu alanlar üzerinde güçlü bir baskı uyguladığı 1943 yazından sonra karakter kazanan geniş bir genç kitleden oluşuyordu, bu nedenle SKOJ grupları Kurye görevlerini yerine getirmek için büyük bir risk altında tedarik

edilen yiyecek, ilaç, giysi ve ayrıca esas olarak Gostivar'dan edinilen silahlar, bu gençlerin cesaretinin kökleri bu bölgelerde yaşayanların ortak hafızasında yatmaktaydı, bu yüzden bugün gururla söylüyorlar ki eylemler mutlak başarıyla yürütüldü.

Zaman geçtikçe ve mücadele yoğunlaştıkça, SKOJ daha da büyüyerek bir kitle hareketi haline geldi ve Krste Tsrvenkovski'nin SKOJ MAKEDONYA PK üyesi olarak atanmasından sonra halkın kurtuluş mücadelesine katkısı daha da büyüdü ve önemli bir hale geldi. İl Komitesi yürürlüğe girdikten sonra, hemen ülke genelinde İlçe Komiteleri oluşturuldu. PK-SKOJ'un talimatıyla Gostivar'da bir bölge komitesi oluşturuldu ve üye olarak şu kişiler atandı: Krste Markovski-sekreter, Arizan Nestorovski, Radmilo Stanojeviç, Aleksandar Martinovski ve Sali Lisi (Antevski-Smog 1967, s. 8) .

22.XII.1943 tarihinde Fuştani'de düzenlenen NOMSM'nin ilk kongresi SKOJ'un çalışmaları açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Gostivar'dan Zlate Mihajlovski, Çede Filipovski-Dame ve Pançe Popovski gibi isimlerin de katıldığı bu kongrede ülkenin dört bir yanından üyelerin katılımıyla Makedon gençlik örgütü sağlam bir şekil aldı. Bu kongrede atanan temsilciler aracılığıyla ülke çapında gençliğin örgütlenmesine ve tek bir gençlik cephesi oluşturulmasına karar verilirken, Gostivarlı Arnavut temsilcilere Gostivar ve çevresinde genç Arnavutları örgütlemek için özel bir görev verildi. 1944'ten sonra, Alman işgal orduları tarafından desteklenen Balli örgütü, faşist-ulusal temalarla Arnavut halkını giderek daha fazla kışkırtmaktaydı, bu durum ise SKOJ ve MK Gostivar'ın Arnavut üyelerinin baskı altında kalmalarına neden olmaktadır. Dimitrije Stojanovski, Alman ordusunun küçük bir Makedon/paralı

asker grubun, Büyük Bulgar ve Büyük Sırp propagandacıları aracılığıyla nasıl Arnavut halkı arasında propaganda yaydığını ve doğrudan onlar aracılığıyla Makedon halkının beyaz giyen (Arnavut keçesi) her şeyi öldürmek için örgütlendiği mesajını hatırlatıyor. Tüm bunlar 1944 baharında oldu, Dimitrije diğer anılarıyla beraber de tam günü ve tarihi hatırlıyor, 11 Mart günü. Makedon halkının Arnavutları öldürmek için örgütlendiği propagandasını yapan Arnavut balli örgütü, her evi, kontrol altına alarak operasyon başlattı. Dimitrije, Çayle'nin en önde gelen üyelerinden biri olduğu için, İtalya'nın teslim olmasından kısa bir süre sonra, Çayle'den yaklaşık 5 km uzaklıktaki kışladan ayrılırken, o ve köyden bir grup genç, çoğu bomba olmak üzere çok sayıda mühimmatı bahçesinin yanına gömdüler. Dimitrije, evinin köyün Arnavut kesiminde olması nedeniyle, komşularından birinin onun bomba sakladığını fark ettiğinden şüpheleniyor ve kendisinin balli örgütüne bildirildiğini düşünüyor. Arnavutların iddialarına göre, Cemail-Katiljot önce Dimitrije'nin babası Dragan'ı döverler ve ardından tüm mülkü aramaya başlarlar. Neyse ki Dimitrije, akşam Ljupce Isakovski ve Vanço Burzevski'nin mühimmatı Cemail gelmeden birkaç saat önce başka bir yere taşıdıklarını söylüyor. Tarihçiler tarafından daha sonra yazılan eserlerde, balli örgütü Makedon halkına yönelik baskılarına dikkat çekiliyor, ancak Dimitrije gibi babasının neredeyse dövülmesini izlemek zorunda kalan bir tanığın sözlerindeki kadar yoğunluk ve karakter hiçbir yerde görülüyor. Bu dönemde Drajevistler olarak adlandırılan Büyük Sırp hareketinin Makedonlar ile Arnavutlar arasındaki uçurumu daha da genişleten faaliyetleri de gözlemlendi.

Sonuç olarak, SKOJ hızlı bir şekilde Arnavut gençliğini örgütlemeye başladı, MK Gostivar'ın Arnavut üyelerinin ve

ayrıca Makedonya'nın diğer bölgelerinden gelen Arnavut öğretmenlerin ders verdikleri bölümler yeniden düzenlenmeye başlandı.

Bu tür olaylar SKOJ'un MK'daki değişikliklerine katkıda bulundu, Despot Kolaçevski sekreter olarak atandı ve ayrıca şehirdeki üç Skoj grubundan ikisini yönetirken, üçüncüsü KPM-MK üyesi olan Uroş Andreevski tarafından yönetildi. 1944'te SKOJ örgütünün görevi, gençler arasında siyasi ve örgütsel olarak çalışmalar yapmak, okuma gruplarını genişletmek, Makedonya'nın NOV ve PO birimleri için gönüllü yardım toplamak, gençlerin bunlara girişini organize etmektir. Bu çalışmalar, bölgenin dört bir yanından eğitilmiş gençleri, gençliğin geri kalanını ideolojik olarak etkileyerek, seslerini daha fazla yükseltmeye teşvik etti. Partizan birliklerinin eylemlerinin ve başarılarının tartışıldığı, Yugoslavya topraklarında önde gelen gençlerin mektuplarının okunduğu, cesur eylemlerinin konuşulduğu ve daha sonra kurtuluş eylemlerinde fark edilecek olan toplantılar giderek daha fazla düzenlenmeye başlandı.

Daha sonraları ise Gostivar ve çevresinde faaliyet gösteren Balli örgütünün dağılmasında önemli rol oynayan SKOJ grupların eylemleri giderek fark edilecektir. SKOJ'un bu başarısının sırrı, işgalcilere karşı verdiği mücadele ve seferberliğidir. Gostivar'da SKOJ'un atmış olduğu her adım ve bu büyük başarılar her zaman hatırlanılacaktır.

Son olarak, SKOJ'un Gençlere verdiği önem bu alanda genç üyelerin büyük bir çoğunluğu temsil etmesine olanak sağlarken, bunların çoğu daha sonra Komünist Partinin önde gelen üyeleri haline geleceklerdir.

2. SONUÇ

Eldeki verileri incelediğimizde, Gostivar ve çevresinde gençlik örgütünün en başından beri çalkantılarla ve zorluklarla karşı karşıya kaldığını, bunun şehrin ikili karakteri arasındaki karşıtlığının önemli yerinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Dini kurumlar aracılığıyla, kiliselerde Bulgarlar, camilerde Arnavutlar, okullarda Sırp, yürütülen Büyük Arnavut, Büyük Sırp ve Büyük Bulgar propagandası, gençler arasında kafa karışıklığı yarattı ki, bu organizatörlerin örgütlenmenin başlangıcında karşılaştığı temel sorunlardan birisiydi. Komünist Gençlik Birliği, böylece Marksist ve sosyalist literatürün dağıtıldığı okuma salonlarının açılmasıyla, SKOJ'a daha sonra merkezi bir harekete dönüşecek bu yapılanmanın çalkantılı koşullarda gençlerin kimliğinin inşa edilmesine nasıl yardımcı olduğunu gördük. Devletin kendisinin kurtuluşu ve istikrara kavuşturulmasından sonra, çok sayıda SKOJ üyesi Sosyal-Politik yaşamda önemli roller üstlendiler.

3. KISALTMALAR

CKOJ: Yugoslavya Komünist Gençlik Birliği

KП: Komünist Partisi

НОВ: Ulusal Kurtuluş Ayaklanması

КПМ: Makedonya Komünist Partisi

ПО: İl Şubesi

ПК: İl Komitesi

МК: Gençlik Komitesi

НОМСМ: Makedonya Halk Kurtuluş Gençlik Birliği

4. KAYNAKÇA

Антевски-Смог. И, Полог, Тетово, 18.XI.1967,I,8.

Бурзевски Ванчо, Еден од генерацијата, 1983: 119-121; 122-123.

Ѓорѓевски Даниел, Затишје пред бура-Револуционерна организација Во Гостивар и гостиварско 1940-1944 година, 2020:13.

Тодоровски Глигор, некои институции во западна македонија воведени во окупацијата 1941-1944 година. Гл. ИНИ, 1963, 99-124.

Ивановски Владо, народноослободителна војна во Гостивар и гостиварско, 1974: 105-106

Тодоворски Миле, Гостивар и гостиварско во народно ослободителната војна, 1976: 111-113

UDK :

Makale türü:

1.01 Orjinal bilimsel makale

Kabul edildi: 12.08.2022

Revize : 19.09.2022

Onaylandı : 05.10.2022

TÜRK EDEBÎ YARATICILIĞINDA KELİME NÜANSLARI ÜZERİNE TEMATİK BİR YAKLAŞIM

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi: **Mumi ALİOV**

E-mail: aliovmumin@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6779-3066

Özet

Edebî eserlerin meydana gelmesi kelimeler aracılığıyla gerçekleşir. Yazarın düşüncesinde kelimenin nasıl cereyan ettiği sorusuna cevap arama amacıyla hazırlanan bu araştırmada, yazarlar tarafından kelimeye verilen değer ile eserlerinde yansıttıkları kelime nüansları incelenmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Şairler kelime ve kavramları kullanırken, günlük, standart dilde bilinen dar anlam ve kapsamın dışına çıkmak ve adeta taşmakta çok maharetlidirler. Üslup sahibi yazarların oluşturduğu zengin muhtevanın varlığı ve kelimeyi edebî yaratıcılık açısından irdeleyen özgün bir çalışmanın eksikliği bu çalışmanın hazırlanmasındaki temel amacı oluşturmaktadır. Ayrıca, seçilen başlık edebî ve lengüistik konulara felsefi yaklaşım sergileme imkânı tanımaktadır. İncelemeye Türk edebiyatının güçlü kalemleri ve kendi edebî yaratıcılık serüvenlerinde üslup sahibi olan yazarlar dâhil edilmiştir. Edebî camia ve edebiyat araştırmacıları tarafından onaylanmış ve öne çıkan eserler taranmış ve irdelenmiştir. Yazarların, kelimeyi merkeze alan metinleri tespit edilerek mercek altına alınmıştır. Çalışmanın kaynak kapsamı belirlenen yazar ve eserler olarak sınırlandırılmıştır. Kelime kavramı konusunun sınırsızlığı sebebiyle tematik açıdan yoğunluk verilmiş ve ana temanın dışına çıkılmamaya gayret edilmiştir. Seçilen yazarların eserleri dikkate alınarak, kelimeye verdikleri yorum nüansları ve biçtikleri değer tartışılmıştır. Verilen referanslarla birlikte edebî yaratıcılıkta kelime kavramı anlayışının elzemliği ve farklı nüansları belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk edebî yaratıcılığı, Kelime, Tematik yaklaşım, Türk Edebiyatında kelime nüansları

UDK:
Article type:
1.01 Original scientific article

Received : 12.08.2022
Revise : 19.09.2022
Accepted : 05.10.2022

A THEMATIC APPROACH TO THE NUANCES OF THE WORD IN TURKISH LITERARY CREATIVITY

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi: **MUMİN ALİOV**
E-mail: aliovmumin@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6779-3066

Abstract

The literary works are created through words. In this work, which was prepared to answer the question of how the word occurs in the author's thought were tried to be examined and interpreted the value given to the word and the nuances of words reflected in their works. Writers are very skillful in using words and concepts by going beyond and virtually overflowing the known narrow meaning and scope of the daily language. The existence of rich content created by talented and hardworking writers and the lack of unique study that examines the concept of word in terms of literary creativity has been the main reason for writing such an article. In addition, the selected title gives the opportunity to take a philosophical approach to literary and linguistic topics. The powerful writers in the Turkish literature who had style in their own literary creativity journeys were included in this study. Prominent works approved by the literary community and literary researchers were scanned and examined. The texts that focus on the concept of the term word were identified and scrutinised. The scope of sources in the study was limited to the writers and works determined. Due to the infinity of the word concept subject, it was focused on the text analysis as much as possible and without disintegration and efforts were made not to go beyond the main theme. Briefly, taking into account the works of the selected writers, the nuances of the interpretation and the value they gave to the word were discussed. Along with the references given, the necessity of comprehending the concept of word and its different nuances in literary creativity were articulated.

Key Words: Turkish literary creativity, Word, Thematic approach, Word nuances in Turkish literature

GİRİŞ

Fertler toplum içerisinde dil aracılığıyla diğerleri ile iletişim kurar. Tarihi sürece bakıldığında kelamın kalıcılığını sağlamak için yazma ihtiyacının türediği görülür. Yazma eylemi farklı dönemlerden geçerek günümüz dillerindeki son hâline evrilmiştir. Yazıya aktarılmış her satır söze nazaran daha kalıcıdır. Hayatın kısa, sanatın kalıcı olduğu kanaatine varan sanatçılar kendi hünerlerine göre farklı sanat dallarına yönelmişlerdir. Edebiyat, büyük ölçüde dilin imkânlarına göre tasarlanırken imge, motif, mecaz ve semboller üzerinden gerçekleşen bir sanat dalıdır. Örneğin bir şair “kalp” dediği zaman kalp artık bir insan uzvu olmaktan çıkar ve birçok çağırışına kapı aralar. Böylece “kalp” artık sevgi, sevgili, can, canan, ruh, gönül, yar vb. anlamları bünyesine dâhil etmiş olur. Yazarlar, kavram ve sözcük dağarcıklarına göre kelimelere olağanın dışında ve yeni anlamlar vererek dünyaya farklı pencerelerden bakmayı sağlar. Şairler dilin anlam boyutunu genişlettiği gibi ölçülü dili kendi lisanlarınca yeniden kurgular ve inşa ederler. Dili estetik hâle getirerek topluma sunan yazarlara karşı her zaman hayranlık duyulmuştur. Ancak hep yeninin ya da olağanın dışında bir duygu ve izahın peşinde koşan edebî yaratıcılar bile bazen kendi düşüncelerini kelimelere sığdırmakta zorlanmışlardır. Kubbealtı Lugatı’nda, yaratma kavramı şu şekilde verilmiştir. “Yaratma, var etmek, hâlikiyat.” Yaratıcılık kavramı mecaz olarak ise “Meydana getirme, ortaya çıkarma yeteneği” şeklinde takdim edilmiştir (<http://lugatim.com/s/yaratmak>). Güncel Türkçe Sözlük’te ise, “Allah’ın, olmayan bir şeyi var etmesi” olarak izah edilmiştir. <https://sozluk.gov.tr/>). Bu çalışmada yaratıcılık kavramını ‘yoktan var etme’ metafizik boyutuyla değil, edebî yaratıcılık ekseninde ele alınmıştır.

Türk edebiyatında edebî yaratıcılık bağlamında dili zorlayan II. Yeni hareketidir. Türkçe dil kurallarından daha çok, şiirde imgeye değer vererek ve dili deformasyona uğratarak mısraların dışına taşmasını sağlayarak, lisan-ı şiirin imkânları zorlanmıştır. Çünkü kelimeler bazı durumlarda yetersiz kalmaktadırlar. Ayrıca Türk edebiyatında eskiden beri şiirde nesirleşme meselesi tartışılmalı konulardan biri olmuştur.

Dil ve kelime kavramlarına dair ne kadar tanım açıklama getirmeye gayret edilse de yine eksik ve ihata edilemeyecektir. Vatan şairi Namık Kemal “Bir insanın zekâsı, bildiği kelime sayısı ile orantılıdır” der. Bu söylem günlük hayatta ikili diyaloglarda iletişim esnasında belirgin bir şekilde görülmektedir. Hatta yazar ortaya koyduğu edebî eserinde, kullandığı kelime sayısı ve çeşitliliğine orantılı olarak başarılı addedilmektedir. Stanford Felsefe Ansiklopedisi’nde kelime kavramı iki farklı yaklaşımla açıklanmıştır. İlki dilsel araştırmalardaki açıklayıcı rolü üzerinde durularak kelime kavramını karakterize eden dilbilimsel yaklaşım ve kelimelerin metafizik doğasını araştırarak kelime kavramını belirlemeye çalışan metafizik yaklaşımıdır (Luca, G. & Marconi, D., 2021). Buradan hareketle bu çalışmada kelime kavramı edebî bir yaklaşımla açıklanmaya çalışılmıştır.

İslam Ansiklopedisi kelime maddesinde Mustafa Sinanoğlu, “sözlükte “yaralamak, tesir etmek” anlamına gelen kelm kökünden türetilmiş bir isim olup nahivde “bir mânaya delâlet eden lafız” olarak nakletmektedir (Mustafa Sinanoğlu, “Kelime”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kelime>). Kelime, etimolojik olarak Arapça kökenlidir ve kelâm sözcüğü ile aynı kökten türetilmiştir. Kelâm,

“söz, konuşma” anlamlarını içermektedir. Kur’ân, kelâmullâh, kelimullâh, kelimâtuh ve kelimetuh olarak geçer. Allâh sözü, kelâmı anlamını taşımaktadır. Kelime ve kelâm söz ve lafız anlamına gelirken; teklîm ve tekellüm ise konuşmak anlamına gelir. Türkçede kelime, bugün itibariyle “sözcük” anlamında kullanılmaktadır. Oxford İngilizce Sözlüğü’nün ikinci baskısında kelime “word”, etimolojik olarak Cermence kökenlidir. Alamca “woord” ile Cermence “wort” kelimeleriyle ilintilidir ve “söylemek, konuşmak” anlamlarını taşımaktadır. İnsanlar duygularını veya düşüncelerini en sık dil aracı kelimeler ile karşı tarafa aktarmaktadırlar. Dolayısıyla, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan dil, bir iletişim vasıtası olduğu gibi edebiyatın da ana malzemesini oluşturmaktadır. Yazarlar dil aracılığıyla kendi düşüncelerini, duygularını, yaratıcılığıyla keşfettikleri yenilikleri okuyucuya aktarırlar.

Deneme türünün öncülerinden Fransız yazar Michel De Montaigne, Denemeler adlı eserinde “Dil Üstüne” adlı yazısında “Düşünce ve sanat adamları sözleri ve yazılarıyla dile değer kazandırır. Bu işi, dile yenilikler getirmekten çok onu bükmek, imkânlarını çoğaltmak, gücünü artırmak yoluyla yaparlar. Yeni kelimeler getirmezler. Onları zenginleştirir, anlamlarını ve kullanımalarını sağlamlaştırır, derinleştirirler; onlara alışılmamış bir çeşni verirler; ama bunu da dört bir yanını düşünerek, ustalıkla yaparlar” (Montaigne, M., 2011, s.207). Yaratma cesareti gösteren sanatçı, dilin imkânlarını var gücüyle zorlayarak ve bazen de deforme ederek kelimeye farklı çağrışım, anlam ve boyut kazandırmıştır.

Dilin ana yapı taşı kelimedir. Birey, bir veya daha çok kelimenin birleşiminden oluşturduğu cümlelerle karşı tarafa mesajını

iletir. Her bir edebî eser, şiir, hikâye veya roman fark etmeksizin, kelimelerle oluşturulan anlam cümbüşüdür. Türk edebiyatında önemli bir yeri teşkil eden, kadim Kutadgu Bilig eserinin yazarı, Yusuf Has Hâcib “Aklın süsü - dil, dilin süsü - sözdür insanın süsü yüz, yüzün süsü – gözdür” (Hâcib, Y.H., 1959, s.31) diye özetler. Buradan hareketle görüleceği üzere “dilın süsü – sözdür” ifadesi sözün elzemliğini göstermekte yeterlidir. Rivayet edildiğine göre, Yuhanna İncil’inin birinci bab ve birinci ayetinde “Başlangıçta söz vardı” diye nakledilmektedir (<https://incil.info/arama/Yuhanna+1>). Buradaki söz “Tanrı” ile eş anlamda kullanılmaktadır. Söz, eskiden beri hayatın merkezinde yer almıştır.

Varoluşçu felsefenin önemli isimlerinden psikoterapist Rollo May, Yaratma Cesareti adlı eserinin ön sözünde, Paul Tillich’in The Courage To Be (Olma Cesareti) adlı eserinden ilham alarak kitabının adını “Yaratma Cesareti” olarak koyduğunu söyler ve ekler, “Ancak kişi bir boşluk içinde olamaz. Varlığımızı yaratarak ifade ederiz. Yaratıcılık oluşun zorunlu bir devamıdır” (May, R., 2008, s.36). Yaratıcılığı açıklarken kitabın ilerleyen kısımlarında Dünyayla Karşılıklı Bir İlişki Olarak Karşılaşma başlığı altında yaratıcılık hakkında May (2008), bilinci yoğunlaşmış insanın kendi dünyasıyla karşılaşmasıdır (76). Edebî yaratıcılık bir bilincin kazanılması sonucunda yazarın dünya ile diyalektik bir ilişki kurmasıdır. Aynı zamanda bu yüzleşme sonucunda yoğunlaşmış duygu ve estetiğin yaratıcı biçimde ortaya çıkmış hâlidir. Rollo May, ayrıca “kaygı” kavramını da ele alır ve kaygının yaratıcılıkla ilişkili olduğunu söyler. Bu sürecin başlamasıyla birlikte edebî yaratıcının dil ve kelimeyle mücadelesi de başlamış olur.

Bu süreci meşhur İngiliz yazar William Shakespeare'in Hamlet adlı eserinde Polonius ve Hamlet arasında geçen bir diyalogun yansıtıldığı pasaj özetlemektedir: “- Neler okuyorsunuz efendimiz?

-Kelimeler, kelimeler, yalnızca kelimeler...”
(Shakespeare, W., 2019, s.52)

Bir dilin bünyesinde yer alan kelimeler, nesnelere ve imgelere bütününe anlamını somut veya soyut olarak karşılımlanmaktadır. Lüğatlere müracaat edildiğinde “kelime” ile ilgili tanımların benzer olduğu görülmektedir. Kubbealtı Lugatı'nda (كلمة) i. (Ar. kelime) “Bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz, sözcük” (<http://lugatim.com/s/kelime>). Arapça bir isim olan kelime, bugün Türkçede sözcük yerine aktif olarak kullanılmaktadır. Güncel Türkçe Sözlük'teki karşılığı ise “Anlamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük, lügat” şeklinde verilmiştir: (<https://sozluk.gov.tr/>).

Zeynep Korkmaz ise, kelimeyi hem şekil hem de anlam yönünden ele alır ve şöyle tanımlar: “bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşanlar arasında zihinde tek başına kullanıldığında belli bir kavrama karşılık olan somut veya belli bir duygu veya düşünceyi yansıtan soyut yahut somut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimi” (Korkmaz, Z., 1992:100).

Aslında kelimeler, insanların yaşamış oldukları tecrübelerin bellekteki elektronlarıdır. Edebî marifet, bir eserin dilin malzemesi olan kelimelerle örülmesidir. Ancak her örgü ustasına has izleri taşımaktadır. Yapılan çalışmanın amacı edebî yaratıcılığın önde gelen isimleri tarafından kelimeye verilen anlam nüanslarını ortaya koymaktır. Bu amaçla literatür taraması yapılmış ve “kelime”

kavramını metnin merkezine alan eserler ve yazarlar listesi oluşturulmuştur. Makaleye kaynak olan yazarlar, Türk edebiyatında ve düşünce tarihinde önemli eserler vermiş sanatçılardan oluşmaktadır. Çalışmaya referans olan yazarları ve eserleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Bütün Şiirleri”;

Atilla İlhan'ın “Duvar” şiir kitabı;

Behçet Necatigil'in “Eski Sokak” seçme şiirleri;

Cahit Sıtkı Tarancı'nın “Otuzbeş Yaş” şiir kitabı

Cemil Meriç'in, “Bu Ülke” adlı eseri;

İsmet Özel'in “Erbain”, “Kırk Yılın Şiirleri” ve “Bir Yusuf Masalı”;

Mehmet Akif Ersoy, “Safahat”;

Necip Fazıl Kısakürek'in, “Çile” şiir kitabı;

Oğuz Atay'ın “Tehlikeli Oyunlar” romanı;

Orhan Veli Kanık'ın “Bütün Şiirleri”;

Özdemir Asaf'ın “Çiçek Senfonisi”, toplu Şiirleri;

Sezai Karakoç'un “Gün Doğmadan” şiir kitabı;

Yahya Kemal Beyatlı'nın “Kendi Gök Kubbemiz” adlı kitabındaki şiirler.

1. KELİME KAVRAMININ TÜRK EDEBÎ YARATICILIĞINA YANSIMASI

“Ne Hak buyruğun tutarsın ne kul sözün
iştirsin

Hiç bilmezsin mana nedir, ne dilde çağırarak gerek”

Yunus Emre

Modern Türk edebiyatının aşkın yazarı Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserleri üzerine Tanpınar Sözlüğü adıyla kaleme alınmış eserin varlığı bile, bu tarz büyük yazarların kendi üsluplarını oluştururken kelimeye dair söylenecek çok sözleri olduğunun göstergesidir. Örneğin “rüya” kelimesi ve daha yüzlercesini Tanpınar özelinde sıralamak mümkündür. Tanpınar, Huzur, Beş Şehir, Saatleri Ayarlama Enstitüsü gibi romanlarında kelimeye göndermelerde bulunur. Örneğin Beş şehir adlı dememe kitabında: “İnsanın, Yunus’un şiirine kelimeler eşyanın kendisi olarak gelirler, diyeceği geliyor (Tanpınar, H. A., 2020, s.85). Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı eserinde ise tespit edilebildiği kadarıyla 61 yerde kelimeye gönderme yapılmıştır: “Eşya, madde, insan, her şey bu hudutsuz imkânın eşiğinde, her an kendisini değiştirecek mucizeli kelimeyi, formülü, duayı yahut ameliyeyi bekliyordu” (Tanpınar, H. A., 2017, s.42). Tanpınar, kelimeyi mucizevi bir formüle sahip olarak görürken, diğer bir yandan da “dua” acizliğe düşmüş bir kişinin son sığınağı olarak yorumlar. Bir nevi kelime insanoğlunun temel gıdası işlevini görmektedir. Bir başka paragrafta ise: “Ve ben yalnız odada başım iki elimin arasında şaşkın ve budala “Beethoven, Nietzsche, irade, Schopenhauer, psikanaliz...” diye tekrarlardım. Ah kelimeler, isimler ve onlara inanmanın saadeti...” (Tanpınar, H. A., 2017, s.117). Tanpınar’ın güzel sanatlara olan yoğun ilgisi bilinmektedir. İsmi zikrettiği düşünür ve sanatçılar bağlamında kelimelere yüklediği anlam ve onlara inanmanın bahtiyarlığını hissetmektedir. Aynı şekilde bir diğer pasajda ise şöyle seslenir: “Hayatım kelime öğrenmekle geçti.

Hemen her safhasında sözlüğümü yeniden yapmışım, hem de kendi hayatımda, etimle, kemiğimle yaşayarak” (Tanpınar, H. A., 2017, s.174).

İnsan kendini ifade etmesi ve ötekiyle iletişim kurması için her daim kelimeye ihtiyaç duymaktadır. İnsan beşikten mezara kadar bir öğrenme süreci içerisinde hayatını geçirir. Tanpınar’ın romanı içerisinde bu pasajlara benzer birçok diyalog bulmak mümkün. Örneğin romanın kahramanları Hayri İrdal ile Halit Ayarcı’nın arasında şu şekilde bir diyalog geçmektedir:

“Siz kelimelerle zehirlenen adamsınız, onun için size eskisiniz, dedim.” devamında ise, “Hayat yürüyor, Hayri Bey... Siz kelimelerle zehirlenin durun, hayat her gün yeni bir şey keşfediyor” (Tanpınar, H. A., 2017, s.219-220).

Kelimeler aynı zamanda insan zihnini geliştirdiği gibi dönüşüme de uğratmaktadır. Tanpınar, yazarlık hayatında yazdığı şiirlerde, denemelerde ve romanlarda kelimeleri muazzam bir bilgelikle kullanarak nadir eserler bırakmıştır. Yazarın bu yönü Huzur adlı romanının bir pasajında açık bir şekilde görülmektedir: “Adalet istiyorsun, hak istiyorsun. Hayır, öyle değil! Çünkü kelimeler eski. Yeni insan eskinin hiçbir artığını kabul edemez...” (Tanpınar, H. A., 2020, s.99)

Tanpınar’ın kelimeyle olan ilişkisi eski-yeni, geçmiş-gelecek arasında gider gelir. Sürekli olarak doğu-batı sentez ikilemi içerisinde bir medeniyet buhranının hislerini taşıyan yazar bu durumu eserlerinde sıkça dile getirmiştir. Modern olarak kendini tanımlayan birey geleneğe sırtını döndüğü gibi, eski kelimeye de tenezzül etmemektedir. Tanpınar ise bütünlüğü yakalama peşindedir.

Yaşadığım Gibi adlı eserde Tanpınar'ın farklı mecralarda neşredilmiş yazıları bir araya getirilerek okurun istifadesine sunulmuştur. Bu eserde “Kelimeler Arasında Elli Yıl” başlıklı bir yazısı da yer almaktadır. Sadece başlıktan bile yazarın kelimeye dair fikri anlaşılabilir. Tanpınar için kelime adeta ayrı bir dünya ve kendisi de bu âlemdedir.

Şiir, bir dil işi olduğu kadar söz sanatlarının zirvesidir. Edebî yaratıcılıkla inşa edilen sanat eseri, imgeler yoluyla çağrışımlara kapılar açarak, okuyucuyu yeni ufuklara davet etmektedir.

Böyle bir ufuk Attila İlhan Elde Var Hüzün adlı eserinde “kelime” konusunu “Meraklısı İçin Ekler” başlığı altında işleyerek detaylandırmıştır. Yazar şiir, imge ve kelime arasında olan ilişkiden bahsederek mülâhazalarını dile getirir. Attila İlhan, şiir hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder: “Şiirin kelimelerle değil, imgelerle yazıldığını bilen şairler için, kelime diyalektik bir ilişki yumağıdır; bir kere, anlatacağı imgeyle ikincisi aynı imgeyi anlatmakla görevli öteki kelimelerle, üçüncüsü mısra içindeki özel, şiir içindeki genel ses uyumuyla, dördüncüsü imgelerarası birlik ve karşıtlıkların gelişme süreciyle bağlantılıdır çünkü. İmge kelime değildir, ama benzetme (teşbih ya da istiare) de değildir, her ikisini de ‘kullanan’, duygusal/düşünsel içeriğin somutlaşma biçimidir. Bu süreçte kelime donuk, durağan, olmuş bitmiş bir öge diye alınmaz. Alınmamalıdır. Kelimenin önemi imgenin somutlaşmasında oynayacağı role göre değişir, bu rolü belirleyen ise kelimenin çağrışım yükü, anlam boyutları ve imgeyle olan diyalektik bağlantısıdır. Hal böyle oldu mu, şairin kelimedenden hareket etmediği, şiirini kelimelere yaslanarak kurmadığı da

meydana çıkar” (İlhan, A., 1999, s.90).

İlhan, şiirin imge ile derin bir anlam kazandığı kanısındadır. Bir imge bir diğer imgeyi açıklamakla yükümlü iken aynı zamanda bir ahenk içerisinde olmaları gerekir.

İlhan'ın bahse konu olan pasajına göre şiiri oluşturan temel unsur kelime değil, imgelerdir. Kelimeler, sadece şairin aklı doğru ve yöntemli bir biçimde kullanılması sonucunda elde edilen bütünü oluşturan öğelerdir. Bu öğeler tek başlarına değil, metnin bütünü ile olan ilişkileri sonucunda şiirin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kelimelerin önemini anlamak için onların ilişkilerini anlamak gerekir. Öncelikle kelimenin anlatacağı imge ile bir ilişki içerisinde olması gerekir. Kelime anlatmakta olduğu imgeyi çağrıştıran özelliklere sahip olmalıdır. Bir imge sadece tek bir kelime ile anlatılamaz. Diğer yandan farklı kelimeler aynı imgeyi anlatmak için kullanılabilir, fakat bu kelimeler bir bütün içerisinde kullanıldığı takdirde birbiri ile ilişki içerisinde olmalıdırlar, çünkü bu kelimelerin amaçları aynı imgeyi anlatmaktır. Şiirin estetiğini oluşturan temel unsurlardan birisi ise ahenk ve ritimdir. Şiirdeki estetiği yakalamak için ses uyumuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Kelimeler sadece çağrışımları değil, ahengi yakalayabilmek için ses uyumları bakımından da bir ilişki içerisinde olmaları gerekmektedir. Sonuçta bir netice olarak bir bütünü oluşturdukları için bütünün anlamı ile kelimelerin ilişkili olması gerektiğini vurgular.

İlhan, şiiri oluşturan temel unsurun imgeler olduğunu belirtmiştir. Bu cümle ile ilk karşılaştığında kelimelerin anlamsız olduğunu ve şiirde asıl önemli olan şeyin imge olduğu çağrışımına kapılabilir.

Ancak imgelerin şiiri oluşturabilmeleri için şairin yaratıcılığına ve kelimelerin gücüne ihtiyaç vardır. Şair yaratıcılığı ile soyut olan imgeyi somutlaştırmalıdır. Bu somutlaştırma işlemini de kelimelerin yardımı ile gerçekleştirir. Aklını yöntemli bir biçimde kullanarak anlatmakta olduğu imgeyi, hangi derecede anlatmak istediğine bağlı olacak bir şekilde çağrışıma sahip olan kelime seçilmelidir. Seçilen kelime imge, bütündeki diğer kelimeler, ses uyumları ve bütündeki birlik ve karşıtlıkla ilişki içerisinde olmalıdır. Bu ilişkiler yakalandığı takdirde şairin yaratıcılığı ve aklı doğru ve yöntemli biçimde kullanabildiği sonucuna varılabilir. Sonuç olarak kelimelerin imgelere giydirilmiş birer elbise gibi oldukları söylenebilir.

Atilla İlhan, anlayışında imgeleri merkeze alırken, Yeni Türk edebiyatının bağımsız isimlerinden biri olan Behçet Necatigil, duygulardan ziyade kelimelere odaklanır. Kendi poetikası hakkında görüşlerini Bile/Yazdı adlı eserinde okura sunar. Necatigil, şiir yaratıcılığı hususunda kelimeyle ilgili olarak düşüncelerini şöyle ifade eder: “Şiiri az kelimeyle kurmak, şiiri korumaktır. Az sözcük ne sadeliktir, ne de özetleme” kısaca: “Anlam gücünü, çağrışım boyutlarını, türlü yorum olanaklarını pekiştirme, depo etme çabasıdır” (Necatigil, B., 2012, s.94).

Yazı sanatında kelimeye en çok anlam ve çağrışımlar yükleyebilmek için elbette kelimeleri yerli yerinde kullanmak icap edecektir. Eskiden beri olagelen az sözle çok şey anlatma söylemi mahir olmayı gerektiren bir husustur. Necatigil şiirde mümkün mertebe kelimeleri seçicilikle israf etmeden kullanılmasının taraftarıdır. Dile de önem veren yazara göre, şiir kullandığı dilin kelimeleriyle kurularak imtiyaz sahibi olur.

Behçet Necatigil kelimeyi bir özne olarak ele almasının tersine, Cumhuriyet dönemi yazarlarından Cahit Sıtkı Tarancı kelimeleri bir araç olarak tanımlar. Tarancı, edebî yaratıcılığın bir temsilcisi olarak şiiri tanımlarken kelimelerden şöyle bahsetmektedir: “Şiir kelimelerle güzel şekiller kurmak sanattır, başka bir şey değildir. Ama kelime nedir? Annedir, dosttur, kadehtir, hasrettir, hayaldir, yani bir manası, tedaisi, bir gölgesi, hatta bir rengi ve adı olan bir nesnedir. Kelime, insanoğlundan haber verir. İnsanoğlunu işlemek her sanatkârın boynunun borcudur. İnsanoğlu dünyanın en zengin madenidir. Kelime dedik ama kelime boş bir kalıp değil ki! Şairin hisleri, fikirleri, hayalleri, şahsiyeti, her şeyi şiirde belli olur. Şu var ki, kelimeleri tanımak, sevmek, okşamasını bilmek lazım. Hangi kelime hangi kelime ile yan yana geldiğinde nasıl bir ışık peyda olur? Bunu bilmek lâzım” (Tarancı, C. S., 2016, s.102-103).

Cahit Sıtkı Tarancı çocukluk döneminde şiire adım atmış bir isimdir. Türk diline hassasiyetle yaklaşan, özelde “kelime”ye önem veren bir yazardır. Kelimeye karşı yaklaşımı da hep bu zaviyeden olmuştur. Kelimenin sihirli, sırlı yanı her zaman şairlerin elinde dövülmüş ona göre yeni şekiller, yoğunluk ve derinlikle beraber farklı anlam katmanları kazanmıştır. Kısacası, Tarancı’nın kelimeye en çok nüans katan yazarlardan olduğunu söylemek mümkündür. İlginç bir şekilde Tarancı ile Foucault’un kelime üzerinde fikirleri çok yakındır. Ünlü Fransız felsefecisi Michel Foucault’da, Büyük Yabancı üst başlığıyla neşredilen “Dil, Delilik ve Edebiyat Üstüne Konuşmalar” adlı eserinde “Edebiyat ve Dil” başlığı altında edebiyat nedir, dil, eser ilişkisini tartışır. Foucault şu ifadeleri kullanır: “Edebiyat dildir, kelimelerden yapılmış bir metindir – kelimeler aleladedir

edebiyatın dille anlatılamaz ve tarifsiz bir yanı olduğunu vurgulamaktadır. Kelimeye bir imtiyaz ve kutsallık ithaf edilmiştir. Bu minvalde edebî yaratıcılığın faili, eserini kelimeler aracılığıyla inşa etmektedir. Hele şiir gibi müstesna bir edebî eseri meydana getirmek, şairin muhayyilesinde, zihninde var olan kelimelerin gücüyle ancak mümkündür. Michel Foucault'un Kelimeler ve Şeyler üst başlığıyla yayınlanan "İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi" adlı diğer bir eserinde ise "Nietzsche'in "Kim konuşuyor?" diye sorduğunda ve Mallarme'nin de buna, "Kelimelerin kendisi" cevabını verdiğinde işaret ettikleri bu yere çok daha uzun ve çok daha belirsiz bir yoldan, yeniden varılmış olunmaktadır" (Foucault, M., 2006, s.533). Foucault'un, naklettiği bu konuşmaya benzer ifadeler, Fransız sembolist şair Mallarme'nin farklı mecralarda söylediği başka pasajları da mevcuttur. Örneğin, "Şiir duygulardan değil, kelimelerden doğar." Aynı bağlamda "Şiir kelimeler dinidir." gibi söylemler düsturunda, imgeleri yaratan kelimelerin aynı zamanda mahiyetinin de bilinmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Bahse konu olan Mallarme'nin şiir için yaptığı bu söylem: Yahya Kemal, Cemal Süreya, Behçet Necatigil, Cahit Sıtkı Tarancı gibi Türk edebiyatının önde gelen şairlerine tesir etmiştir. Bu şairler poetikalarını açıklarken şiir için benzer ifadeler kullanarak Mallarme ile hemfikir oldukları görülür. Foucault kelime kavramını derinlik açısından ele alırken, Cemil Meriç genişlik boyutunu da katarak sosyolojik bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Eleştirel denemeci olarak tanımlanabilecek Cemil Meriç Bu Ülke adlı eserinde yüz yedi yerde "kelime" kavramından bahsetmiş ve gönderme yapılmıştır. Bu eserde hem kelimeye verilen

ehemmiyeti gözler önüne sermekte, hem de kelimenin mahiyeti, şeceresi, aidiyeti gibi bazı hususlar üzerinde durmaktadır. Bahsedilen eserde şu ifadeleri kullanır: "Kavga kaderle insan arasında değil artık, insanla kelime arasında" (Meriç, C., 2014, s.79). İnsan, modern zaman algısıyla birlikte artık iç dünyasıyla, kendiyile, kelimeyle başı belada olan bir bireydir. Modern düşünce egoizmi, yanında yalnızlığı da getirmiştir. Sonuçta birey içine daha çok kapanarak, kendini toplumdaki soyutlayarak sorgulamaya tâbi tutan ve hatta varoluşsal felsefî tutumlara kadar götürülen bir hâldir.

Şairlerin birçoğu poetikasını oluştururken genelde dile ve özelde kelimeye ciddi mesai harcadığı müşahede edilmektedir. Yazarlar, kelimelere yeni anlamlar, yeni açılımlar ve yeni yorumlar getirmişlerdir. Türk edebiyatında II. Yeni hareketi bunun en iyi örneklerinden biridir. Dilin sınırlarını zorlayarak, kelimeye yeni anlamlar katarak ve türevlerini üreterek dili deforme etmişlerdir. Aynı zamanda deformasyon bir yaratıcılık hâlidir. Bu tarz girişimler modern bireyin parçalanmış ruh hâlini de yansıtmaktadır. Kandille İskandil adlı eserinde, M. Kayahan Özgül bu konuda şu söylemde bulunur: "Hâlbuki, beşerî sanat bir yeniden yaratmadır, bir deformasyondur, şahsî bir algılayış, gerçeği sun'ileştirmektir; hulâsa, yarattığı "sun'î" bülbülü, daldaki bülbüle tercih edmiştir" (Özgül, M. K., 2013, s.3).

Bu bağlamda kaleme almış olduğu eserlerinde Türkçeyi yetkin bir şekilde kullanan İsmet Özel'in, hem şiirlerinde hem de nesirlerinde kelime üzerinde çokça mesai harcadığı bilinmektedir. İsmet Özel, Şiir Okuma Kılavuzu adlı eserinde yüzü aşkın yerde kelimenin nüanslarını ve mahiyetini farklı şekillerde tanımlamıştır. Adeta konuyu kelime ekseninde ele alır ve şiiri

edebiyatın dille anlatılamaz ve tarifsiz bir yanı olduğunu vurgulamaktadır. Kelimeye bir imtiyaz ve kutsallık ithaf edilmiştir. Bu minvalde edebî yaratıcılığın faili, eserini kelimeler aracılığıyla inşa etmektedir. Hele şiir gibi müstesna bir edebî eseri meydana getirmek, şairin muhayyilesinde, zihninde var olan kelimelerin gücüyle ancak mümkündür. Michel Foucault'un Kelimeler ve Şeyler üst başlığıyla yayınlanan "İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi" adlı diğer bir eserinde ise "Nietzsche'in "Kim konuşuyor?" diye sorduğunda ve Mallarme'nin de buna, "Kelimelerin kendisi" cevabını verdiğinde işaret ettikleri bu yere çok daha uzun ve çok daha belirsiz bir yoldan, yeniden varılmış olunmaktadır" (Foucault, M., 2006, s.533). Foucault'un, naklettiği bu konuşmaya benzer ifadeler, Fransız sembolist şair Mallarme'nin farklı mecralarda söylediği başka pasajları da mevcuttur. Örneğin, "Şiir duygulardan değil, kelimelerden doğar." Aynı bağlamda "Şiir kelimeler dinidir." gibi söylemler düsturunda, imgeleri yaratan kelimelerin aynı zamanda mahiyetinin de bilinmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Bahse konu olan Mallarme'nin şiir için yaptığı bu söylem: Yahya Kemal, Cemal Süreya, Behçet Necatigil, Cahit Sıtkı Tarancı gibi Türk edebiyatının önde gelen şairlerine tesir etmiştir. Bu şairler poetikalarını açıklarken şiir için benzer ifadeler kullanarak Mallarme ile hemfikir oldukları görülür. Foucault kelime kavramını derinlik açısından ele alırken, Cemil Meriç genişlik boyutunu da katarak sosyolojik bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Eleştirel denemeci olarak tanımlanabilecek Cemil Meriç Bu Ülke adlı eserinde yüz yedi yerde "kelime" kavramından bahsetmiş ve gönderme yapılmıştır. Bu eserde hem kelimeye verilen

ehemmiyeti gözler önüne sermekte, hem de kelimenin mahiyeti, şeceresi, aidiyeti gibi bazı hususlar üzerinde durmaktadır. Bahsedilen eserde şu ifadeleri kullanır: "Kavga kaderle insan arasında değil artık, insanla kelime arasında" (Meriç, C., 2014, s.79). İnsan, modern zaman algısıyla birlikte artık iç dünyasıyla, kendiyile, kelimeyle başı belada olan bir bireydir. Modern düşünce egoizmi, yanında yalnızlığı da getirmiştir. Sonuçta birey içine daha çok kapanarak, kendini toplumdaki soyutlayarak sorgulamaya tâbi tutan ve hatta varoluşsal felsefi tutumlara kadar götüren bir hâldir.

Şairlerin birçoğu poetikasını oluştururken genelde dile ve özelde kelimeye ciddi mesai harcadığı müşahade edilmektedir. Yazarlar, kelimelere yeni anlamlar, yeni açılımlar ve yeni yorumlar getirmişlerdir. Türk edebiyatında II. Yeni hareketi bunun en iyi örneklerinden biridir. Dilin sınırlarını zorlayarak, kelimeye yeni anlamlar katarak ve türevlerini üreterek dili deforme etmişlerdir. Aynı zamanda deformasyon bir yaratıcılık hâlidir. Bu tarz girişimler modern bireyin parçalanmış ruh hâlini de yansıtmaktadır. Kandille İskandil adlı eserinde, M. Kayahan Özgül bu konuda şu söylemde bulunur: "Hâlbuki, beşerî sanat bir yeniden yaratmadır, bir deformasyondur, şahsî bir algılayış, gerçeği sun'ileştirmektedir; hulâsa, yarattığı "sun'î" bülbül, daldaki bülbüle tercih edmiştir" (Özgül, M. K., 2013, s.3).

Bu bağlamda kaleme almış olduğu eserlerinde Türkçeyi yetkin bir şekilde kullanan İsmet Özel'in, hem şiirlerinde hem de nesirlerinde kelime üzerinde çokça mesai harcadığı bilinmektedir. İsmet Özel, Şiir Okuma Kılavuzu adlı eserinde yüzü aşkın yerde kelimenin nüanslarını ve mahiyetini farklı şekillerde tanımlamıştır. Adeta konuyu kelime ekseninde ele alır ve şiiri

edebiyatın dille anlatılamaz ve tarifsiz bir yanı olduğunu vurgulamaktadır. Kelimeye bir imtiyaz ve kutsallık ithaf edilmiştir. Bu minvalde edebî yaratıcılığın faili, eserini kelimeler aracılığıyla inşa etmektedir. Hele şiir gibi müstesna bir edebî eseri meydana getirmek, şairin muhayyilesinde, zihninde var olan kelimelerin gücüyle ancak mümkündür. Michel Foucault'un Kelimeler ve Şeyler üst başlığıyla yayınlanan "İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi" adlı diğer bir eserinde ise "Nietzsche'in "Kim konuşuyor?" diye sorduğunda ve Mallarme'nin de buna, "Kelimelerin kendisi" cevabını verdiğinde işaret ettikleri bu yere çok daha uzun ve çok daha belirsiz bir yoldan, yeniden varılmış olunmaktadır" (Foucault, M., 2006, s.533). Foucault'un, naklettiği bu konuşmaya benzer ifadeler, Fransız simbolist şair Mallarme'nin farklı mecralarda söylediği başka pasajları da mevcuttur. Örneğin, "Şiir duygulardan değil, kelimelerden doğar." Aynı bağlamda "Şiir kelimeler dinidir." gibi söylemler düsturunda, imgeleri yaratan kelimelerin aynı zamanda mahiyetinin de bilinmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Bahse konu olan Mallarme'nin şiir için yaptığı bu söylem: Yahya Kemal, Cemal Süreya, Behçet Necatigil, Cahit Sıtkı Tarancı gibi Türk edebiyatının önde gelen şairlerine tesir etmiştir. Bu şairler poetikalarını açıklarken şiir için benzer ifadeler kullanarak Mallarme ile hemfikir oldukları görülür. Foucault kelime kavramını derinlik açısından ele alırken, Cemil Meriç genişlik boyutunu da katarak sosyolojik bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Eleştirel denemeci olarak tanımlanabilecek Cemil Meriç Bu Ülke adlı eserinde yüz yedi yerde "kelime" kavramından bahsetmiş ve gönderme yapılmıştır. Bu eserde hem kelimeye verilen

ehemmiyeti gözler önüne sermekte, hem de kelimenin mahiyeti, şeceresi, aidiyeti gibi bazı hususlar üzerinde durmaktadır. Bahsedilen eserde şu ifadeleri kullanır: "Kavga kaderle insan arasında değil artık, insanla kelime arasında" (Meriç, C., 2014, s.79). İnsan, modern zaman algısıyla birlikte artık iç dünyasıyla, kendiyile, kelimeyle başı belada olan bir bireydir. Modern düşünce egoizmi, yanında yalnızlığı da getirmiştir. Sonuçta birey içine daha çok kapanarak, kendini toplumdaki soyutlayarak sorgulamaya tâbi tutan ve hatta varoluşsal felsefî tutumlara kadar götürülen bir hâldir.

Şairlerin birçoğu poetikasını oluştururken genelde dile ve özelde kelimeye ciddi mesai harcadığı müşahede edilmektedir. Yazarlar, kelimelere yeni anlamlar, yeni açılımlar ve yeni yorumlar getirmişlerdir. Türk edebiyatında II. Yeni hareketi bunun en iyi örneklerinden biridir. Dilin sınırlarını zorlayarak, kelimeye yeni anlamlar katarak ve türevlerini üreterek dili deforme etmişlerdir. Aynı zamanda deformasyon bir yaratıcılık hâlidir. Bu tarz girişimler modern bireyin parçalanmış ruh hâlini de yansıtmaktadır. Kandille İskandil adlı eserinde, M. Kayahan Özgül bu konuda şu söylemde bulunur: "Hâlbuki, beşerî sanat bir yeniden yaratmadır, bir deformasyondur, şahsî bir algılayış, gerçeği sun'ileştirmektir; hulâsa, yarattığı "sun'î" bülbülü, daldaki bülbüle tercih edmiştir" (Özgül, M. K., 2013, s.3).

Bu bağlamda kaleme almış olduğu eserlerinde Türkçeyi yetkin bir şekilde kullanan İsmet Özel'in, hem şiirlerinde hem de nesirlerinde kelime üzerinde çokça mesai harcadığı bilinmektedir. İsmet Özel, Şiir Okuma Kılavuzu adlı eserinde yüzü aşkın yerde kelimenin nüanslarını ve mahiyetini farklı şekillerde tanımlamıştır. Adeta konuyu kelime ekseninde ele alır ve şiiri

edebiyatın dille anlatılamaz ve tarifsiz bir yanı olduğunu vurgulamaktadır. Kelimeye bir imtiyaz ve kutsallık ithaf edilmiştir. Bu minvalde edebî yaratıcılığın faili, eserini kelimeler aracılığıyla inşa etmektedir. Hele şiir gibi müstesna bir edebî eseri meydana getirmek, şairin muhayyilesinde, zihninde var olan kelimelerin gücüyle ancak mümkündür. Michel Foucault'un Kelimeler ve Şeyler üst başlığıyla yayınlanan "İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi" adlı diğer bir eserinde ise "Nietzsche'in "Kim konuşuyor?" diye sorduğunda ve Mallarme'nin de buna, "Kelimelerin kendisi" cevabını verdiğinde işaret ettikleri bu yere çok daha uzun ve çok daha belirsiz bir yoldan, yeniden varılmış olunmaktadır" (Foucault, M., 2006, s.533). Foucault'un, naklettiği bu konuşmaya benzer ifadeler, Fransız sembolist şair Mallarme'nin farklı mecralarda söylediği başka pasajları da mevcuttur. Örneğin, "Şiir duygulardan değil, kelimelerden doğar." Aynı bağlamda "Şiir kelimeler dinidir." gibi söylemler düsturunda, imgeleri yaratan kelimelerin aynı zamanda mahiyetinin de bilinmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Bahse konu olan Mallarme'nin şiir için yaptığı bu söylem: Yahya Kemal, Cemal Süreya, Behçet Necatigil, Cahit Sıtkı Tarancı gibi Türk edebiyatının önde gelen şairlerine tesir etmiştir. Bu şairler poetikalarını açıklarken şiir için benzer ifadeler kullanarak Mallarme ile hemfikir oldukları görülür. Foucault kelime kavramını derinlik açısından ele alırken, Cemil Meriç genişlik boyutunu da katarak sosyolojik bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Eleştirel denemeci olarak tanımlanabilecek Cemil Meriç Bu Ülke adlı eserinde yüz yedi yerde "kelime" kavramından bahsetmiş ve gönderme yapılmıştır. Bu eserde hem kelimeye verilen

ehemmiyeti gözler önüne sermekte, hem de kelimenin mahiyeti, şeceresi, aidiyeti gibi bazı hususlar üzerinde durmaktadır. Bahsedilen eserde şu ifadeleri kullanır: "Kavga kaderle insan arasında değil artık, insanla kelime arasında" (Meriç, C., 2014, s.79). İnsan, modern zaman algısıyla birlikte artık iç dünyasıyla, kendiyile, kelimeyle başı belada olan bir bireydir. Modern düşünce egoizmi, yanında yalnızlığı da getirmiştir. Sonuçta birey içine daha çok kapanarak, kendini toplumdaki soyutlayarak sorgulamaya tâbi tutan ve hatta varoluşsal felsefi tutumlara kadar götüren bir hâldir.

Şairlerin birçoğu poetikasını oluştururken genelde dile ve özelde kelimeye ciddi mesai harcadığı müşahade edilmektedir. Yazarlar, kelimelere yeni anlamlar, yeni açılımlar ve yeni yorumlar getirmişlerdir. Türk edebiyatında II. Yeni hareketi bunun en iyi örneklerinden biridir. Dilin sınırlarını zorlayarak, kelimeye yeni anlamlar katarak ve türevlerini üreterek dili deforme etmişlerdir. Aynı zamanda deformasyon bir yaratıcılık hâlidir. Bu tarz girişimler modern bireyin parçalanmış ruh hâlini de yansıtmaktadır. Kandille İskandil adlı eserinde, M. Kayahan Özgül bu konuda şu söylemde bulunur: "Hâlbuki, beşerî sanat bir yeniden yaratmadır, bir deformasyondur, şahsî bir algılayış, gerçeği sun'ileştirmektir; hulâsa, yarattığı "sun'î" bülbül, daldaki bülbüle tercih edmiştir" (Özgül, M. K., 2013, s.3).

Bu bağlamda kaleme almış olduğu eserlerinde Türkçeyi yetkin bir şekilde kullanan İsmet Özel'in, hem şiirlerinde hem de nesirlerinde kelime üzerinde çokça mesai harcadığı bilinmektedir. İsmet Özel, Şiir Okuma Kılavuzu adlı eserinde yüzü aşkın yerde kelimenin nüanslarını ve mahiyetini farklı şekillerde tanımlamıştır. Adeta konuyu kelime ekseninde ele alır ve şiiri

bir kelime eylemi olarak değerlendirir. Şair, “Yıkılma Sakın” adlı şiirinde kelimelerle olan imtihanını ve şahsî algılayışını şöyle dile getirir.

“Sana durlanmış kelimeler getireceğim
pörsümüş bir dünyayı kahreden kelimeler
kelimeler, bazıları tüyden bazıları demir ...”
(Özel, İ., 2008, s.129).

Duygularını anlatmak için mevcut olanların yetersizliği şairin edebî yaratıcılığına da ket vurmuştur ve kelime ile olan imtihanını burada açık bir şekilde görülmektedir. Gelecek zaman ekini kullanarak şu anda bunu yapamamış olmanın acizliği ile karşı karşıya kalmıştır ve yeni getirilecek olan kelimelerin nasıl olacağı hakkında bir bilgisi vardır. Bu yüzden “durlanmış kelimeler getireceğim” diyerek yeni ve temiz ifadeler türetmeye çalışacağını vurgular. Çünkü mevcut olanlar sürekli kullanıldığından dolayı temizliğini yitirmişler. Yeni üretilecek olan kelimelerin bazıları tüyden bazıları da demir gibi bir işleve sahip olacağı beyan edilmiştir. Özel, kelimenin sınırlarının olmadığını şu şekilde belirtir: “Kelime, sınırlı bir birim değildir. Renk, çizgi, ses gibi ölçüye gelmez. Bir anlamda kelime insandır ve insanın içine, dışına ve bütün yönlerine sonsuz genişlemesidir. Şiir kelimenin bir belirti olmasının ötesinde başlayan bir şeydir” (Özel, İ., 2014, s.49). İsmet Özel, kelimeleri tıpkı insanların düşünceleri gibi sınırsız olarak görür ve ölçüye gelecek bir kavram olmadığını ifade eder. Kelimenin ortaya koyduğu anlam ve ses birimi bir nevi görsel olarak bir mesaj iletir ancak ölçüye gelmemektedir. Kelimelerin sınırsız oluşu herkeste farklı anlamların doğmasına sebep olmaktadır. Bu tür anlam cümbüşünü vatan şairi Mehmet Âkif Ersoy çok başarılı bir

şekilde yansıtmaktadır.

İstiklâl Marşı’nın yazarı Mehmet Âkif Ersoy Safahat adlı eserinin giriş kısmında “Bana sor sevgili kâri” isimli şiiriyle okurun karşısına çıkmaktadır. Akif, okuyucuya şöyle seslenmiştir.

“... ”

Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;

Ne tasannu’ bilirim, çünkü, ne san’atkârım.

Şi’r için “göz yaşı” derler, onu bilmem, yalnız,

Aczimin giryesidir bence bütün âsârım !

Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;

Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım !

...” (Ersoy, M. A., 2015, s.5).

Akif’teki acizlik, duygu ve düşüncelerini söz ile okuyucuya tam olarak iletememenin vermiş olduğu çaresizliği göstermektedir. Şiir de sathi bir okumayla anlaşılacağı üzere “Bir yığın söz ki,” ifadesi yaratıcı/hüner olarak elinde var olan kelimelerdir. Aynı zamanda kendisinde bir sanatçı hüneri olmasına rağmen Akif’in mütevazı bir tutum içerisinde olduğu da görülmektedir. Genelde birçok yazar bir yaratıcı edasıyla kendini üstün, egosantrik, enaniyet olarak görür. Akif’in, şiire karşı tavrı, “Şi’r için “gözyaşı” derler, onu bilmem,” diyerek şiirin tanımını yapamaz, acizliğini ve çaresizliğini gözyaşıyla dile getirir. Bu dizelerin hemen akabinde “Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem; Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!” satırlarıyla iç dünyasındaki hissettiklerini kelime ile bir türlü dile getirememekten yakınmaktadır. Bu

minvalde kelimelerin ağızda düğümlemesi, dilin lâl olması ve adeta bir çile çekilmesi gibi tanımlayan başka bir şair Necip Fazıl Kısakürek'tir.

Edebî yaratıcılık bağlamında kelimeyle imtihan olan Kısakürek, kelimeye yüklediği mahiyeti Çile adlı şiir kitabında tema olarak işlemiş ve "Lûgat", "Tek kelime", "Kelime" gibi şiir başlıkları kullanmıştır. Kısakürek, kelime denilen ses kümesinin anlamını, "Allah'tan başka bilmiyorum kelime" diye sade ve yalın edayla şu şekilde dile getirmektedir:

"Tutuşturanlar, lûgat kitabını elime,

Bilsin: Allah'tan başka bilmiyorum kelime"
(Kısakürek, N. F., 2014, s.45).

Günlük hayatta kelime bir iletişim vasıtasıyken, edebî yaratıcılıkta yazarın dünya görüşü ve inanç değerlerini yansıtmaktadır. Kısakürek'in diğer bir şiiri ise "Tek Kelime" başlığı altında yazılmıştır. Şiirinde şu ifadeleri kullanır:

"Ne var ki, pazarlığa girişecek ecelle;

Sermayem tek kelime, Allah azze ve celle...
" (Kısakürek, N. F., 2014, s.47).

Kısakürek'e göre, ecelle pazarlığa girilecek bir husus olmadığı, çünkü malik olduğu tek sermayesi elinde kalan "Allah" kelimesidir. Necip Fazıl "Kelime" başlığı altında bir başka şiirinde bizzat kelimeyi merkeze alarak şiirini kaleme almıştır. Bu şiirinde İslam dininin temel inanç birimlerini oluşturan bazı mefhumları belirten ve açıklayan kelimeler üzerinde durur. "İman", "ihlas", "vecd" ve "aşk" gibi kelimeler üzerinde dururken bu kavramlara salt birer kelime olarak göndermelerde bulunur. Soyut bir kavram olan "kelime" karşısında ise acizliği görülmektedir. İnsan doğal

olarak çaresiz kaldığı, güç yetiremediği zamanlarda fiziki, kaba kuvvete başvurur. Kısakürek bazen sert bir çıkış sergileyerek şöyle ifadeler kullanmıştır:

"İman, ihlas, vecd ve aşk, bunlar birer kelime...

Kelimeyi boğardım verselerdi elime... "
(Kısakürek, N. F., 2014, s.336).

Kısakürek, kelimeyi boğmaya yeltenerek bir nevi edebî yaratıcılık sancısında oluşunu, kelime karşısında çaresiz, güç yetirememeye hâlini ve çileli oluşunu mısralara dökmüştür. Kısakürek için "kelime", Allah ile var olan, Allah'la anlam kazanan bir mefhumdur. Şair için Allah dışında bir şeyin mevcudiyeti pek önem taşımamaktadır. Bu algılayış onun sanat ve şiir anlayışını belirlemiştir. Yazarın nazarında kelime Tanrı nezdinde olandır ve Allah katında anlam kazanır. Kısakürek'in tematik kelime anlayışına karşın, Oğuz Atay genel ve sorgulayıcı bir yaklaşım ortaya koyar.

Tutunamayanlar ve Tehlikeli Oyunlar gibi önemli eserlere imza atmış Oğuz Atay, eserlerinde kelimeyi ciddi manada sorgulamıştır. Tehlikeli Oyunlar romanında şu soruları yöneltmektedir: "Kelimeler, albayım, bazı anlamlara gelmiyor. Kelimeler, albayım, hangi anlama geliyor?" "Efendim?" "KELİMELER! Albayım. Hangi anlamda kullanıyoruz onları?" "Hangi kelimeler Hikmet!" Sizi neden yanımda dolaştırıyorum bilmem ki?" "Bütün kelimeler. Genel anlamda kelime" (Atay, O., 2015, s.101). Yazarın kelimeler ile olan imtihanı, kurgusal bir metin üzerinde başkarakter vasıtasıyla yansıtılmaktadır. Atay, kelimelerin belirli bağlamda tam bir manası olduğunu ima ederek. "Bazı anlamlara gelmiyor" der. Oğuz Atay, bir kurgu aracılığıyla birçok insanın kelimeyle

olan münasebetinde tam manasıyla kendini ifade etmekte zorlanıldığını beyan eder.

Bu minvalde, Garip hareketinin öncü şairlerinden Orhan Veli Kanık'ta, çıktığı edebî yaratıcılık serüveninde "Anlatamıyorum" adlı şiiriyle çaresizliğini, tarif edilemez, kelimelerin tercüman olamadığı ve anlatamadıkları karşısında kifayetsiz kalışını şu dizelerle ifade eder.

"...

Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,

Kelimelerin kifayetsiz olduğunu

..." (Kanık, O. V., 2007, s.60).

Kanık, özellikle şiirine "anlatamıyorum" başlığını tercih etmesi, duygularını anlatmak için kelimelerin yetersiz olduğunu aşikâr bir şekilde vurgulamaktadır. Şair, şarkıların güzelliği karşısında duygu yoğunluğu yaşar ancak hislerini kelimelerle dile getiremez. Bu durum da şairin yaratıcılığına etki ederek eksikliğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Şair, dil karşısında kelimelerinin yetersizliğiyle ağır bir imtihan vermektedir. Edebî yaratıcılık sürecinde sadece yazarlar yıpranmaz, kelimeler de köhner.

Bu düsturda Özdemir Asaf'ın "Kelimeler... Kelimeler..." adlı şiirinde duygularını dile getirirken kelimelerin yıpranmış olduklarından söz eder.

"...

Yıpranmış kelimelerin verdiği güvenden.

Bulacak sanıyordu yenilikleri.

..."

Kelimelerin köhneleşmiş olması sürekli olarak tekrarlamaktan kaynaklanmaktadır. Aynı kelimelerin kullanımı hem yaratıcılığı engellemekte hem de kelimelerin değerini eksiltmektedir. Asaf, tekrar tekrar söylenen ve bu yüzden yıpranan kelimelerin yardımı ile yeninin arayışı içerisine girmiştir ve yeniye bulacağına inanmaktadır.

"...

Yeni manzaralarla gelen yeni duygular

Hani, eski kelimelerle olmasa

İnsanın ömrünce devam edecek

..."

Yazar, daha önce yaşanılmamış olan yeni bir durumun, daha önce hissedilmemiş olan yeni duygulara sebep olduğunu belirtir. Daha önce de belirtildiği gibi kelimeler aslında insanların tecrübelerinin belleklerine depolanmasıdır. Dolayısıyla yeni bir durum ve yeni bir duygu ile karşılaşıldığında edebî yaratıcılığın faili eski yaşanmışlıklarına başvurarak oradan o durum veya duygunun hissettirmekte olduğu anlamı izah eden en yakın kelimelere başvurur. Özdemir Asaf konulara değinerek yeni türeyen duygu veya durumları eski kelimelerle anlatılmaya çalışıldığını ve bu yüzden de bu durumun kalıcı olmadığına değinir. Şair, şiirin neredeyse sonuna kadar arzulamakta olduğu yeniliklere eski kelimelerin yardımı ile ulaşacağına dair umutludur. Ancak şiirin sonuna doğru şöyle der:

"Anladı, bütün olmuşlarla olanların

Ve bütün olacakların

O kelimelerin içinde

Kendisine varmadan eskidiğini" (Asaf, Ö., 2010, s.25).

Böylece geçmişte yaşanılmış ve gelecekte yaşanılacak olan her yeni bir duygu veya durumun yine eski kelimelere başvurularak izah edileceği kanaatine varır. Tam olarak burada Özdemir Asaf'ın aslında okuyucuya söylemek istedikleri için kelimelerin yetersiz kaldığını da sezdirmektedir. Şair, yeniyi bulmaya çalışırken kelimelerin tekrara düştüğünü, okuyucuya gelene kadar eskiyen kelimeleri ile şiirini mecburen yazmaktadır. Aslında kelimedenden vazgeçmeden yazar bir nevi çaresizliğini yazmaktadır. Çünkü insan kelimeye bağlı olarak hayatını hem fizik, hem de metafizik anlamda ikame etmektedir.

Şiiri metafizik boyutunu özü itibariyle Sezai Karakoç konu edinmiştir. Yazarın Gün Doğmadan kitabında yer alan ve uzunca yazılmış olan “Kan İçinde Güneş” adlı şiirinde, kelimeyi sihirli, uyuşturan, uyutan, anestezi görevi yanında, silah gibi karşı tarafı yaralayan ve iz bırakan bir araç olarak tarif eder ve şöyle der:

“... ”

Öğretiyorlar kelimeyi doğan

Çocuklara kutsal kelimeleri

Kelime en güçlü silahtır

Tutar şehri ve insanı

...

- Kelimelerimi duyuyor musun?” (Karakoç, S., 2009, s.75).

Karakoç, “kelime en güçlü silahtır/ tutar şehri ve insanı” diyerek kelimelerin kullanım şeklinin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Kelimelerin farklı kullanımları yaratıcılığa işaret eder. Karakoç'un, üzerinde durduğu bir

diğer husus “Çocuklara kutsal kelimeleri” konusudur. Çocukluktan beri öğretilen bu kelimeler vesilesiyle arzu ve taleplerin dile getirildiği gibi, aynı zamanda Tanrı'yla iletişim kurma aracıdır. Kullanılan “kutsallık” kavramıyla kelimeye bir saygınlık taşıdığı hatırlatılır. Karakoç, “kutsal kelimeleri” söylemiyle kelimeye bir kutsallık atfetmektedir. Karakoç metafizik kelime tanımına yoğunlaşmasından farklı olarak Yahya Kemal Beyatlı zaman çerçevesinde konuyu ele almaktadır.

Yahya Kemal, kadim ile modern arasında köprü kurmuş, şiirde çalışmaya inanmış ve bu inanış üzerine ciddi mesai harcamış bir şairdir. Yahya Kemal'in şiir anlayışı üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan dile ehemmiyet verdiği, özelde kelimeyi seçicilikle kullandığı, hatta bir kelime üzerine uzun yıllar düşündüğü bilinmektedir. “Rindlerin Ölümü” adlı şiirinde bir kelimenin ilham gelmesi için uzun yıllar beklendiği bir gerçektir. Yahya Kemal'e göre:

“şiir kalpten geçen bir hâdisenin lisan hâlinde tecelli edişidir. Düşündüklerimizi vezinle ve lisanla ifâde edişimiz şiir değildir. Bir mısranın şiir olup olmadığı gayet âşikârdır. Derunî ahenk ile ifâde edilmişse şiirdir. Fakat duyulmaksızın yalnız vezin ve lisan mümâresesiyle söylenen söz şiir olamaz” (Beyatlı, Y. K., 1971, s.48).

Yahya Kemal, 3 Mart 1330 (1914)'da Peyâm-ı Edebîde yayımlanan bir yazısında, öteden beri çokça kullanılmış olan ‘bahr’ kelimesinin artık gözümüzde çirkin görünmeye başladığını belirtmekte ve ‘deniz’ kelimesiyle yer değiştirmesi gerektiğini; ebr ve sehâb'ı ‘bulut’ ile; tîğ, seyf, ve şemşîr'i ‘kılıç’ ile; ruh'u ‘yanak’; bârân'ı ‘yağmur’; sefine ve keştî'yi ‘gemi’; sâika'yı ‘yıldırım’; bârika'yı ‘şimşek’ ile

daha iyi hissedebildiğimizi ifade etmekte. Böylelikle Millî Edebiyat akımında başlayan dildeki sadeleşmeden duyduğu sevinci dile getirmektedir (Beyatlı, Y. K., 1997, s.88). Bundan dolayı halkın hoşlanacağı, bazı güzel hatıraları olan kelimeleri şiirlerinde özenle kullanmaya çaba göstermiştir. Bu konuda söz gelişi: sonsuz, akın, sükün, atlı, doludizgin, koşu gibi kelimeler sayılabilir (Aktan, B., 2006, s.14).

SONUÇ

Kelimenin hikâyesi, insanoğlu isteklerini bir yerlere nakşetmeye başladığı günden itibaren imgeler, çizimler, işaretler ile birlikte başlamıştır. Kısacası kelimenin öyküsü kadim bir maziye dayanmaktadır. Kelimeyi etimolojik olarak ne kadar tanımlamaya çalışsak da, kapsamın dışında bir şeyler mutlaka kalacaktır. Kelimeye dair dört başı mamur bir tanım ve tarif yapmak neredeyse imkânsızdır. Aynı bağlamda kelimeye terim olarak tanım ve anlam vermeye çalışanlar aynı hüsrana uğramaktadır. Kelimenin mahiyeti, şeceresi, aidiyeti, kavramlaşması belli kullanım ve tecrübeler yoluyla kazanılmıştır. Yazarlar vasıtasıyla kelimeye, metin bağlamı ve iletilmek istenen mesaja göre farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu yüzden kelime, edebî yaratıcılık serüveninde birçok hengâmeden geçmiştir.

Edebî yaratıcılığın kelime karşısında lâl oluşu, acizliğe düşüşü, kifayetsiz kalışı birçok yazarda net bir şekilde görülmektedir. Dilin yetersizliğini, söylemek istediklerini bir türlü mevcut kelimeler ile ifade edememe hâli zaman zaman yazarların satırlarına yansımıştır. Bu anlamda Oğuz Atay'ın, Tehlikeli Oyunlar'daki pasajı manidardır. Tüm bu zorluklara rağmen bazı yazarlar edebî yaratıcılık sınırlarını adeta zorlar şekilde dile ve kelimelere hâkimdirler.

Ulysses romanın yazarı James Joyce bu yönde iyi bir örnektir. Seçkin kelime kullanımının kanıtı “Ulysses Sözlüğü” mevcudiyetidir. Bu tür yazarlar kendi dil ve üsluplarını oluşturmuşlardır.

Dünya ve Türk edebiyatında edebî yaratıcılık açısından kelimeyi merkeze alan yazarların sayısı yadsınamayacak kadar çoktur. Kelimeler günlük yaşamda yeme-içme, giyinme ve barınma gibi asgari ihtiyaçlar bağlamında birçok işlev görür ve bir günlük düşünce portresi ortaya çıkarır. Ancak, edebî yaratıcılık açısından kelimelerin kullanımı bir yazarın derin zihin dünyasını ve bütün boyutlarıyla hayat felsefesini yansıtır. Yazarlar tarafından tercih edilen kelimeler adeta bir beyin tomografisidir. Tahayyül gücünün ısrarlı kullanımı neticesinde kelimeler farklı kavramlara bürünür. Bu açıdan, kelimeler olmadan düşünce oluşturmak imkânsız bir mesele gibidir.

Bu değişim şiirin geçirdiği evreleri de bir nevi göstermektedir. Kelime, çağdaş şiirin merkezine Cemal Süreya tarafından oturtulmasıyla beyitin yerine mısranın ikame edilmesi, kadim ile modern arasındaki seyri de gösterir. Bugün gelinen noktada ise açık yapıtların ve metnin ön plana çıktığı aşikârdır. Yazılan eserlerin derinliğini anlayabilmek için Türkçenin incileri olan kelimeleri etkin ve bilinçli bir şekilde kılınabilmek gerekmektedir. Kelimeler insanın hazinesini oluşturur. Bir insanın kelime hazinesi ne kadar genişse ihtiyaçlarını da o denli rahat görür. Türkçeyi güzel, etkin ve bilinçli kullanmak için yapılması gereken en önemli şey hazineyi genişletmektir. Kelimelere derinlik katma, mana ve hakikate vâkıf olma işi ciddi bir tefekkür çilesi çekmeyi gerektirmektedir. Bunun için de donanımlı olmak şarttır. Kelimenin anlamı, şiir, roman, öykü, deneme

gibi edebî hüner gerektiren metinlerde yüklenenler dâhilinde zenginleşir. Hâliyle yazar denilen kişi ile yazar olmayan kişi, kelimeye farklı kıymet verir. Sebebi ise kelimeyi kullanma biçimleri, yetenek ve yetkinlikleri farklılık arz etmesidir. Kalıcılık zaviyesinden kelimeyle inşa edilen zekâ ve bellek durumu da söz konusudur. Kelime yazarın elinde bir gül bahçesine dönüşebilir, kitlelerin elinde ise bir dikenli arazi de olabilir. Kelime, edebî yaratıcılığın ürünü olarak bir kimlik verdiği gibi, aynı zamanda failine de kimlik kazandırır.

KAYNAKÇA

Aktan, B. (2006). Yahya Kemal'in Şiirlerinde Dil ve Ahenk. Dumlupınar Üniversitesi SBS Dergisi, (14).

Asaf, Ö. (2010). Çiçek Senfonisi Toplu Şiirler (4. Baskı). İstanbul: YKY.

Atay, O. (2015). Tehlikeli Oyunlar (31. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Beyatlı, Y. K. (1971). Edebiyata Dair. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.

Beyatlı, Y. K. (1997). Edebiyata Dair. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.

Ersoy, A. M. (2015). Safahat, Haz: M. Ertuğrul Düzdağ, (1. Baskı). İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları.

Foucault, M. (2006). Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi, (3. Baskı). Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2015). Büyük Yabancı. Çev. Savaş Kılıç, İstanbul: Metis Yayınları.

Hâcib, H. Y. (1959). Kutadgu Bilig II. Çev. Reşid Rahmeti Arat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İlhan, A. (1999). Elde Var Hüzün: Bütün Şiirleri 9 (8.Basım). İstanbul: Bilgi yayınevi.

İlhan, A. (2010). Duvar (17.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kanık, V. O. (2007). Bütün Şiirleri (22. Baskı). İstanbul: YKY.

Karakoç, S. (2009). Gün Doğmadan (7-8. Baskı). İstanbul: Diriliş Yayınları.

Kemal, Y. (2016). Kendi Gök Kubbemiz (43. Baskı). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Kısakürek, N. F. (2014). Çile (79.Basım). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Luca, G. & Marconi, D., (2021). Word Meaning. (Ed.Zalata, N. E.) içinde The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Stanford: Methaphisic Research Lab, Stanford University.

May, R. (2008). Yaratma Cesareti (11. Basım). Çev. Alper Oysal, İstanbul: Metis Yayınları.

Meriç, C. (2014). Bu Ülke (44.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Montaige, D. M. (2011). Denemeler (21. Baskı). Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Necatigil, B. (2008). Eski Sokak, Seçme Şiirler (2. Baskı). İstanbul: YKY.

Necatigil, B. (2012). Bile/Yazdı. İstanbul: YKY.

Özel, İ. (2008). Erbain, Kırk Yılım Şiirleri (19.Baskı). İstanbul: Şule Yayınları.

Özel, İ. (2014). Şiir Okuma Kılavuzu (2.Baskı). Yayına Haz: Dimder, İstanbul: Tiyo Yayıncılık.

Özgül, K. M. (2013). Kandille İskandil. İstanbul: Kitabevi.

Shakespeare, W. (2019). Hamlet (24. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tanpınar, H. A. (1950). Kelimeler Arasında Elli Yıl. Cumhuriyet, s.9124.

Tanpınar, H. A. (1970). Yaşadığım Gibi. İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları.

Tanpınar, H. A. (1976). Bütün Şiirleri. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, H. A. (2020). Huzur (34.Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, H. A. (2020). Beş Şehir (48. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, H. A. (2017). Saatleri Ayarlama Enstitüsü (33.Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tarancı, C. S. (1982). Otuzbeş Yaş (14. Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.

Tarancı, C. S. (2016). Avuçlarıma Sığmıyor Yıldızlar: Makaleler/Konuşmalar/Yanıtlar (2. Baskı). Haz: Hakan Sazyek, İstanbul: Can Yayınları.

Oxford English Dictionary, Second Edition

<https://incil.info/arama/Yuhanna+1>, (Erişim Tarihi: 02.02.2023)

<http://lugatim.com/s/yarat%C4%B1c%C4%B1%C4%B1k>, (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

Sinanoglu, M. “Kelime”, TDV İslâm

Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kelime> (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 02.02.2023)

İbn Manzûr, “Lisânü'l-‘Arab” Çevrimiçi Ansiklopedik Sözlüğü, (<https://archive.org/details/waq10576/mode/1up>). (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

<http://lugatim.com/s/kelime> (Erişim Tarihi: 30.01.2023)

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.01.2023)

DERGİNİN YAYIN İLKE KURALLARI VE YÖNERGELERİ

BAŞLAMADAN ÖNCE

Çalışma müellifi (makale sahibi)

Yazarlar, taslağa, tasarıya, icrasına veya etüdün açıklanmasında önemli ölçüde katkıda bulunanlara sınırlı olması gerekir. Önemli ölçüde katkıda bulunanlar ortak yazar olarak sayılmaları gerekir. Araştırma projesinin muhtelif konularında katkısı olanlar, katkıda bulunanlar olarak geçecektir.

Müellif, listeye geçen ortak yazarların, hazırlanan çalışmanın son şeklini görüp yayınlamak için sunulması konusunda razı olduklarını sağlamalıdır.

Çalışma müellifi

Çalışmanın gün yüzü görmesinde katkısı olanların tümü listeye geçerek, ortak yazarlar olarak adlandırılmalıdır. Çalışmanın hazırlığında yer alan ve katkıda bulunan diğerleri iştirakçi olarak kabul edilmelidir. Yayınlamak için kabul edilecek çalışmanın son şeklini kabul etmeden önce, müellifin ve ortak yazarlar, çalışmanın son şeklini teyit etmesi gerekmektedir.

Müelliflerde değişmeler

Müelliflerde değişme olarak, çalışmanın kabul edilen şeklinde ilave, silme, müelliflerin adlarında yeniden düzenleme anlamına gelmektedir. Versiyonun onlayn şekilde kabul edilmesinden sonra, yazarlar veya ortak yazarlar tarafınca düzeltme kabul etmek mümkün değildir.

Yazar hakkında düzeltme yapmak ihtiyacı duyulduğunda, aşağıda verilen hususlara riayet etmek gerekmektedir:

1. Yazarın eklenmesi veya silinmesinin nedenini bildirmek

2. (tarayıp e-posta ile gönderilmiş) Listedenden bir yazarın eklenmesi veya silinmesi ile ilgili tüm yazarların rızasının olduğunu ispatlayan yazılı teyit.

3. Editör, yazarın listeye eklenmesi veya silinmesi gerektiğini bildirecek ve onun rızasını isteyecektir.

Yazar tarafından gereksinimler gönderilmediği durumunda, göz önünde bulundurulmayacaktır.

Orijinellik ve sahtelik

Müelliflerden makalenin orijinel yazılı şeklini sunmaları istenmektedir. Diğer müelliflerden fikirler kullanmak istenildiğinde, onların yazılı rızaları gerekmektedir. Sahteciliğin her türü, ahlaka aykırıdır ve kesinlikle cezalandırılacak ve kabul edilmeyecektir. Müellif veya yazarlardan, çalışmanın dergiye yayınlanmasından önce, çalışmasını sahteliğe karşı yoklayacak programlar kullanması gerekmektedir. Yazı İşleri Kurulu sunulacak olan çalışmayı sahteliğe karşı yoklama hakkına sahiptir ve sahte olduğu tespit edilirse, müellife bildirmekle yükümlüdür.

Açıklama ve çıkar anlaşmazlıkları

Çok sayıda açıklama ve çıkar anlaşmazlıkları ortaya çıkabilir. Çalışmanın, maddi olarak desteklediği kurumda yayınlanması, çıkar anlaşmazlıkların ortaya çıkmasından korunmanın en iyi yoludur.

Metnin sonunda, “Çıkar

anlaşmazlıkları” alt başlığı altında, tüm yazarlar, herhangi bir çalışmanın başından üç yıl boyunca mali (dolaylı veya dolaysız), kişisel veya diğer kişiler veya kurumlarla olan ilişkiler konusunda var olan ve olagelmesi beklenebilen çıkar anlaşmazlıklarını beyan etmelidirler.

Yayınlanan çalışmalarda temel hatalar

Yazar, yayınlanan yazıda herhangi bir hatayı tespit ettiği durumda, anında dergi editörünü veya yayinevini bildirmelidir. Hata durumunda yazar, hatayı bertaraf etmek için Yazı İşleri Kurulu ile işbirliği yapmalıdır.

Müellifin Hakkı

Dergiye orijinel el yazısının sunulduğunda, çalışmanın orijinel olduğu ve önceden başka bir yerde yayınlanmadığı olarak düşünülecektir; çalışmanın yayınlanmasından önce imzalaması için müellifine gönderilecek, çıktısı alınacak ve online yüklenecek ve yayinevinin rızası olmadan, ticaret amaçlı, başka bir yerde aynı şekilde ve farklı bir dilde yayınlanmayacaktır.

Yazarlar, sunum öncesi ve sunum süreci esnasında çalışmalarını internete yükleme hakkına sahiptir ve hatta teşvik edilmektedir (örnek olarak: kurumların bilgi havuzlarına veya kendi veb sitelerine)

Müellif olarak, kendi çalışmanızı yeniden kullanma konusunda muhtelif haklara sahiptir.

Ortak Yaratıcılık Katkısı (CC BY)

Bu, diğer şahıslara; yazarın onurunu ve şöhretini zedelemeyecek şekilde makaleye değişiklikler yapmadıkları sürece, makalenin dağıtımını ve kopyalanmasını, alıntılar, özetler ve buna benzer versiyonlar yaratmasını, makale ile ilgili ve makaleden uyarlamalar ve benzer

çalışmalar yapmasını (tercüme gibi), ortak çalışmaya ilave etmesini (antoloji gibi), hatta ticari amaçlı çalışmalar da yapmasını sağlar.

Ticari amaç gütmeyen Ortak Yaratıcılık Katkısı (CC BY-NC-ND)

Ticari amaç gütmemek şartıyla ve makaleyi değiştirmeyeceği sağlandığı sürece, diğer şahıslara makalenin dağıtımını ve kopyalanmasını, ortak çalışmaya ilave edilmesini (antoloji gibi) sağlar.

YENİ SUNUMLAR

El yazılarının sunumu sadece onlayn olmalıdır, işlemler tamamen onlayn ve siz, kılavuz eşliğinde adım adım dosyaları yaratacak ve yüklemiş olacaksınız. Elektronik sunumlar ana işlemleri azaltır ve de birkaç kez gözden geçirilmesi ve yayına sunulması süresini azaltır.

Makalenizi hazırlamak için HİKMET kullanmalısınız ve bu versiyonu

<http://hikmet.mk> sitesinden yüklemelisiniz.

Biçimlendirme gereksinimleri

Hazırlanan makale IJRSEE kalıbıyla biçimlendirilmelidir. Yazarlar için bazı parametreler vardır. Makaleniz vidyo ve/veya ek malzemeler içerirse, bunlar da gözden geçirilme amaçlı birincil sunumda dahil edilmelidir. Makaleyi net olarak belirlenmiş bölümlere bölünüz.

El yazısının yapısı

Baş sayfa

Baş sayfa aşağıda verilenleri içermelidir:

Yazar(lar)ın ad(lar)ı

Öz ve aydınlatıcı başlık

Yazar(lar)ın adres(ler)i ve aidiyet(ler)i

Yazarın e-posta adresi

Özet

Özetin 150 - 250 kelime içermesi gerekir. Özetle kısaltmalardan ve matematik formüllerinden kaçınılması gerekir.

Anahtar kelimeler 4-6 kelime içermelidir.

Metnin Biçimlendirilmesi

El yazıları Word'da A4, Times New Roman, 10-punto ile, özet ve anahtar kelimeler ve metin de 12-punto ile olmalıdır.

El yazısının tamamı referanslar, tablolar ve şekiller hariç en çok 8,000 kelime içermelidir.

Çalışmanın amaçlarına ve araştırmalara bağlı kalarak, editör daha fazla sayfalı çalışmayı da kabul etmeye karar verebilir.

Sayfaların numaralandırılması için otomatik sayfa numaralandırılma fonksiyonlarını kullanınız.

Metinde vurgulamalar için italik harfleri kullanınız.

Kısaltmalar kullanmaktan kaçınılmalıdır. Kısaltma ilk kez kullanıldığı gibi metin boyunca da aynı şekilde kullanılmalıdır.

Başlıklarda en çok üç düzey kullanınız.

Dipnotlardan kaçınılmalıdır. Kullanıldığında da, sadece ek metin içermelidir (yorum), bu demektir ki kullanılan kaynak hakkında bilgi içermemelidir.

Teşekkürler, referans listesinden önce olmak üzere özel bir bölümde yerleştirilmelidir.

1. Giriş – Detaylı edebi inceleme veya sonuçlar özetinden kaçınarak, çalışmanın hedeflerini belirtiniz ve uygun arka zemini (background) sağlayınız.

2. Araştırmada Kullanılan (Malzemeler) Yöntemler – Çalışmanın yeniden kullanımı için yeterince detaylar sağlayınız. Yayınlanan yöntemler referansla belirtilmelidir: sadece ilgili değişimler tasfir edilmelidir.

3. Bulgular ve Yorum – Bu, çalışmanın sonuçlarının anlamını incelemelidir, onları tekrarlamak değil. Sonuçlar ve Tartışmalar bölümü sıkça isabetlidir. Yayınlanan literatür hakkındaki geniş alıntılar (citations) ve tartışmalardan kaçınınız.

4. Sonuç – Sonuçlar net ve öz olmalıdır. Etüdün temel sonuçları, tek başına veya Tartışmalar veya Sonuçlar ve Tartışmalar alt bölümü olarak durabilecek, kısa Sonuçlar bölümünde sunulabilmektedir.

5. Kaynaklar -

Teşekkürler – Teşekkürleri makalenin son kısmında ve referanslardan önce bulunan özel bir bölümde sıralayınız ve o yüzden, onları baş sayfaya dahil ediniz, başlığa dipnot veya aksi. Buraya araştırma boyunca yardım sağlayan bireyleri sıralayınız (örnek : dil yardımı, yazı yardımı sağlayan ve saire)

Referans stili – Tüm el yazıları, öncelikle toplumsal bilimlerde kullanılan American Psychological Association (APA) alıntı stili kullanılmalıdır. Ek örnekler için, American Psycho-logical Association'ın yakında yayınladığı Yayın El kitabını danışınız.

<http://books.apa.org/books.cfm?id=4200067> or APA Order Dept., P.O.B. 2710, Hyattsville, MD 20784, USA or APA, 3 Henrietta Street, London,

WC3E 8LU, UK.' Dan sipariş vereceğiniz American Psychological Association'ın Yayın El kitabının 6-cı baskısını gözden geçiriniz, ISBN 978-1-4338-0561-5. DOI'nin kullanımı teşvik edilmektedir.

Örnekler:

Kitap referansı:

Child, D. (2004). Psychology and the Teacher (7th ed.). New York: Continuum.

Metin alıntıları

Metinde adı geçen her referansın referans listesinde olduğundan emin olunuz (ve tersi). Özetle anılan her referansın tam adı verilmelidir.

Referansı yönetme yazılımı

Dergilerin standart biçimi vardır - HİKMET biçimi. Referansı anmanın en kolay yolu, aşağıda verilen yönetme yazılımını kullanmaktır:

Mendeley (<http://www.mendeley.com/features/reference-manager>)

EndNote (<http://www.endnote.com/support/enstyles.asp>) and

Reference Manager (<http://refman.com/support/rmstyles.asp>).

Aşağıda sözü edilen yönetme yazılımının word programındaki eklentileri aracılığıyla yazarlar makalelerini hazırlama aşamasında iken dergiye uygun biçimi seçmeleri ile, referans listeleri ve alıntılar, iş bu Kılavuzda açıklandığı gibi dergi stiline göre biçimlenecektir. Uygun biçim bulamadığımız durumda, dergi stiline göre biçim yaratmak amacıyla iş bu Kılavuzda verilen referans ve alıntılar örneklerine bir göz atınız.

- Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması konusu ve hakkı HİKMET'e

aittir.

- Bu dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bu görüşler, her zaman ADEKSAM'ın genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak mütalaa edilemezler.

- Bu dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

- Bu dergideki makaleler, Ulusal ve Uluslararası Bilim ve Hakem Kurulu tarafından değerlendirilir.

- Derginin dili Türkçe, İngilizce ve Makedonca dır.

DERGİNİN TİRAJİ: 1000 adet.

İSTEME VE YAZIŞMA ADRESİ:

ADEKSAM, YNA Sokağı no: b.b.

1230 GOSTİVAR - MAKEDONYA.

e-posta: adeksam@live.com

editor: e-posta: numanaruc@hotmail.com

web: www.hikmet.mk, www.adeksam.mk

Tel:+389 42 214319

Basımevi: Gapo - Üsküp, Makedonya